

ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΙ ΤΟΥ ΣΥΜΠΑΝΤΟΣ

ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ
& ΤΗΝ "ΚΑΤΑ ΣΑΔΔΟΥΚΑΙΩΝ" ΣΥΜΦΩΝΙΑ

ΜΑΚΗΣ ΒΑΡΛΑΜΗΣ
2016

ελάχιστο κομμάτι μουσικής
που αντέχει
ανάμεσα σε γαλαξίες και νεφελώματα
να δίνει σήμα και να κυματίζει

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΙ ΤΟΥ ΣΥΜΠΑΝΤΟΣ

Ο ΜΑΚΗΣ ΒΑΡΛΑΜΗΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΑΝΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ
ΤΟΥ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

ARTMUSEUM AUSTRIA

*Αφιερωμένο στο φίλο μου Μίκη Θεοδωράκη
για τα 90 χρόνια του*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ενότητα	Θέμα	σελίδα
Αρχή	Το βλέμμα του Χριστού	8
Πρόλογος		11
Εισαγωγή	Η ΛΟΓΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗ	12
	Μια συμφωνία δίχως ήχους	13
	Η μουσική γλώσσα	14
	Ο Χρονογράφος	15
Κεφάλαιο Α	ΜΕ ΤΟΝ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ	18
	Η πρώτη συνάντηση	18
	Μουσική και ακοή	19
	Η έκσταση	20
	Λόγος και άλογο	22
	Η μουσική Σήμερα	25
	Αρχή και τέλος	28
Κεφάλαιο Β	Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ	30
	Η εξέλιξη	30
	Η συμπαντική μουσική	32
	Η συμπαντική ουσία του Μ. Θεοδωράκη	33
	Το όλον, το παν, το σύμπαν	36
	Αρμονία και ρυθμός	37

Κεφάλαιο Γ	«ΚΑΤΑ ΣΑΔΔΟΥΚΑΙΩΝ»	40
	Μουσική της Ελευθερίας	40
	«Κατά Σαδδουκαίων»	42
	Η φιλία με τον Κατσαρό	44
	Το μέγα θυσιαστήριο	45
	Σεισμογράφος του Σύμπαντος	48
	Ένταση και έκταση	49
Κεφάλαιο Δ	Η ΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ	54
	ΗΧΟΣ & ΕΙΚΟΝΑ	
	Επιστολή του Μίκη Θεοδωράκη	58
	Η συνέργεια των αισθήσεων	60
	Κινούμενη εικόνα και συμφωνικοί ήχοι	63
	«Κατά Σαδδουκαίων - Τα επτά μέρη	65
	Εικονογραφική συμπλήρωση	67
	Άλογες εικόνες και μνήμες	69
	Το βίωμα της συμμετοχής	71
	Σύνοψη	73
Κεφάλαιο Ε	ΜΟΥΣΙΚΗ & ΣΥΜΠΑΝΤΙΚΗ ΑΡΜΟΝΙΑ	74
	Επιστολή του Μίκη Θεοδωράκη	74
	Ψήγματα χρυσού...	76
	Η συμπαντική αρμονία του Μίκη Θεοδωράκη	81

Κεφάλαιο ΣΤ	ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ - ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ Ο ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ	82
	Προλεγόμενα στο λεύκωμα	82
	Επιστολή προς Νεοέλληνα ζωγράφο	88
	Ο Μίκης Θεοδωράκης βλέπει τους πίνακες, θυμάται και σχολιάζει	90
	Το μήνυμα του Μίκη Θεοδωράκη	96
	Οι φωτεινές εικόνες της ταινίας I	100
	ΤΟ ΣΧΗΜΑ ΜΟΥ, ΤΥΦΛΗ ΕΠΟΧΗ, ΕΠΡΕΠΕ ΤΩΡΑ, ΕΞΟΡΙ- ΣΤΟΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ, ΝΕΚΡΟ ΔΑΣΟΣ, Ο ΜΕΓΑΣ ΡΑΨΩΔΟΣ	101
	Οι φωτεινές εικόνες της ταινίας II	106
	ΕΝ ΑΡΧΗ ΗΝ Ο ΛΟΓΟΣ, ΤΥΦΛΗ ΕΠΟΧΗ, ΕΔΩ ΕΙΝΑΙ Ο ΤΟΠΟΣ ΜΟΥ, Ο ΟΔΟΙΠΟΡΟΣ, ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΣ, Η ΛΕΥ- ΚΗ ΘΕΑ, ΠΑΝΤΟΤΙΝΗ ΕΙΡΗΝΗ	106
Επίλογος	ΤΟ ΣΥΝ ΤΟΥ ΣΥΝΑΔΕΙΝ	120
Παράρτημα	1- Η παρουσίαση στο Ίδρυμα Κακογιάννη	122
	2- Ο Μ. Θεοδωράκης για το «Κατά Σαδδουκαίων»	124
	3- Επιστολή του Dr Peter Hanser-Strecker	125
Βιογραφικό σημείωμα	ΜΑΚΗΣ ΒΑΡΛΑΜΗΣ	126

ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,
ΤΟ ΙΔΙΟ ΠΑΝΤΑ, ΑΠΟΤΥΠΩΜΕΝΟ
ΑΠ' ΤΗΝ ΑΣΤΕΙΡΕΥΤΗ ΠΗΓΗ
ΕΜΠΝΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΒΑΡΛΑΜΗ, ΕΙΝΑΙ
ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΟΥ, ΠΟΥ ΒΙΩΝΕΙ ΜΙΑΝ
ΑΣΥΛΛΗΠΤΗΣ ΕΝΤΑΣΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑ.
ΓΙΝΕΤΑΙ Η ΚΡΑΥΓΗ ΤΗΣ
ΕΣΤΑΥΡΩΜΕΝΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ.
ΟΤΑΝ ΑΚΟΥΣΑ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΜΟΥ
ΝΑ ΤΑΥΤΙΖΕΤΑΙ ΜΕ ΟΛΕΣ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ
ΕΙΚΟΝΕΣ, ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΠΟΙΗΣΑ ΟΤΙ
ΕΩΣ ΤΟΤΕ ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΑ ΟΥΤΕ ΕΓΩ
ΤΗΝ ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΠΟΥ
ΕΙΧΑ ΣΥΝΘΕΣΕΙ. ΠΡΑΓΜΑΤΙ
ΒΡΙΣΚΟΜΑΣΤΕ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΕ ΜΙΑ
ΣΥΝΤΑΡΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΠΟΥ
ΜΑΣ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΙ ΜΙΑ ΕΝΤΕΛΩΣ
ΝΕΑ ΜΟΡΦΗ ΤΕΧΝΗΣ

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

Όλα ξεκίνησαν όταν τυχαία ζήτησα από τους βοηθούς μου να γυρίσουν ένα βίντεο την ώρα που ζωγράφιζα ένα έργο. Συγκεκριμένα ζωγράφιζα τον Ιησού Χριστό.

Στη συνέχεια πρότεινα να δοκιμάσουμε την μελοποίηση του ντοκουμέντου της ζωγραφικής διαδικασίας με την αρχή της 7ης συμφωνίας του Θεοδωράκη, μιας πολύ «δύσκολης» συμφωνικής μουσικής. Το αποτέλεσμα μας εξέπληξε όλους.

Ο Μίκης ένοιωθε ότι όντως βρισκόμαστε μπροστά σε μία πολύ νέα και καταπληκτική ιδέα. Τώρα η συμφωνία ακουγόταν φυσιολογικά και γινόταν προσιτή σε κάθε μέσο ακροατή.

Στη συνέχεια, ψάχνοντας, διαπιστώσαμε ότι υπάρχει ο επιστημονικός όρος «συναίσθηση». Είναι το φαινόμενο όπου η επιστήμη έδειξε ότι όταν συνδυάζονται δύο ή περισσότερες αισθήσεις, όπως εδώ η όραση με την ακοή, διευκολύνεται η πρόσληψή τους από τον δέκτη και έτσι γίνεται δυνατή η ακρόαση.

ΛΟΓΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για τη συμφωνική εργασία του Μίκη Θεοδωράκη γράφτηκαν αρκετά δοκίμια και κριτικές, διάφορα σχόλια και άρθρα, πάντοτε βέβαια σε σχέση με τα συγκεκριμένα έργα του. Και όμως είναι ανάγκη μια διαφωτιστική προετοιμασία, μια ξενάγηση στον κόσμο της συμφωνικής μουσικής του Μίκη Θεοδωράκη και γενικά της σύγχρονης παραγωγής των Ελλήνων μουσικοσυνθετών.

Το πρόβλημα της διαφώτισης είναι πολύπλοκο και πολλές φορές παράδοξο. Ενώ όλοι οι άνθρωποι είναι σε θέση να ακούσουν οποιοδήποτε συμφωνικό έργο, συγκροτήθηκε με την πάροδο του χρόνου ένα κοινό, σχετικά μικρό, που ισχυρίζεται ότι ακούει και αισθάνεται αυτή την ειδική μουσική, δίχως να υπάρχει η κατάλληλη μουσική καλλιέργεια και μόρφωση. Έτσι ο όρος λόγια μουσική ορίζεται από μια σχετική κακοφωνία που προϋποθέτει λόγιους ακροατές.

Η μουσική είναι μουσική, είναι φαινόμενο που δεν μπορεί να αποκλειστεί σε κωδικοποιημένα συστήματα, σε ειδικά σχήματα αρμονίας και φυσικά δεν μπορεί να αποτείνεται μόνο σε μια σχετικά μικρή ομάδα ειδικών και μυημένων. Γενικά κάθε μουσικό έργο εξελίσσεται στο χρόνο και στο χώρο, δηλαδή στο μελλοντικό τρέχοντα χρόνο. Μουσική παραγωγή δεν μπορεί να υπάρξει ούτε στο παρελθόν ούτε στο παρόν διότι ακριβώς έχει ανάγκη από τους χρόνους και τους διαμελισμούς του μελλοντικού χρόνου. Η ακουστική μνήμη μπορεί βέβαια πολλές φορές να θυμάται ήχους, φωνές και μελωδίες, αλλά αυτό αφορά ένα άλλο κεφάλαιο. Αναφέρομαι πάντοτε βέβαια στην άμεση παραγωγή μουσικής και όχι στη μνήμη της, αν και η μνήμη παραμορφώνει πολλές φορές τη μουσική παραγωγή που αποτυπώθηκε μέσα μας.

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός στη γένεση της μουσικής είναι ο χώρος. Αυτό το χώρο θα ήθελα να τον παρομοιάσω με το μητρικό κόλπο, ο οποίος ανάλογα ρυθμίζει και επηρεάζει το μουσικό βίωμα. Άλλο είναι το βίωμα σ' ένα κοντσέρτο μέσα σ' ένα στάδιο γεμάτο με ανθρώπους που επηρεάζουν με την πολιτική τους αναμονή την ένταση και είναι σε θέση, αυτή τη μουσική που βιώνουν, να τη μετατρέψουν σε ηλεκτρομαγνητικά κύματα. Εκεί είναι που οι πομποί και οι δέκτες σμίγουνε σ' ένα ενιαίο βίωμα. Εκεί που οι χιλιάδες ψυχές ενώνονται κυριολεκτικά με τους μουσικούς στο κέντρο και μετατρέπουν τις στιγμές σε μια ιεροτελεστία, μυστικής επικοινωνίας ή καλύτερα συγκοινωνίας (βλέπε αρχαίο θέατρο).

Η πολιτικοκοινωνική ατμόσφαιρα δημιουργεί σε τέτοιες στιγμές μια ένταση που δονεί αφάνταστα κάθε στάδιο, κάθε αρένα. Χώρος και μουσική, οι ακροατές και οι τραγουδιστές, συνδέονται σε μια ενότητα, σ' ένα σώμα που καθορίζεται από αυτή τη συχνότητα της αναμονής, της ελπίδας και την πηγαία δημιουργία του μουσικού συνθέτη (θαύμα του νεοέλληνα).

Μια συμφωνία δίχως ήχους

Για να αραδιάσουμε σκέψεις και γνώσεις για μια συμφωνία σύγχρονη, πρέπει να έχουμε το αίσθημα της περιπέτειας, σαν να είμαστε οδοιπόροι αναχωρητές που πηγαίνουμε να συναντήσουμε πολλά άγνωστα μέρη σε έναν ξένο, πρωτόγνωρο τόπο με πολλές εκπλήξεις και αμέτρητες σκηνογραφίες. Σαν αρχαιολόγοι σε μια χώρα ή έναν τόπο όπου φυλάγονται τα μυστικά αρχεία των λαών ανά τους αιώνες· χρειάζονται και κάποιες ρηχές ανασκαφές για να φτάσουμε σε μηνύματα σκαλισμένα σε μαρμάρινες πλάκες, μηνύματα των πολιτισμών για την ελευθερία, την ειρήνη, την καλοσύνη και την αγάπη.

Μια τέτοια συμφωνία δίχως ήχους είναι σαν το χρυσό θησαυροφυλάκιο της ελπίδας, της νοσταλγίας για ένα νέο μέλλον, για μια νέα σύνδεση των ανθρώπων, των κοινωνιών με βάση το σεβασμό και το άμεσο βίωμα της ζωής.

Πριν αρχίσουμε το ταξίδι στους τόπους της συμφωνίας επικρατεί μια βουή διαρκείας, ένας νεφελώδης βόμβος, ακαθόριστος, γκρίζος, αόριστος κι οι ανοιγμένες πύλες της συμφωνίας φανερώνουν σιγά-σιγά, αλλά με ιλιγγιώδη ταχύτητα, τα πανοράματα της σκηνογραφίας. Βράχια, βουνά, ερήμους, θάλασσες, φώτα και βελάσματα, ανθρώπινες φωνές, άντρες, γυναίκες.

Ο μάστορας της συμφωνίας αρχίζει το έργο, γράφει, περιγράφει, διαγράφει, σημειώνει και εικονογραφεί εικόνες, εικόνες σε χιλιάδες στιγμές τις καταγράφει στη μνήμη του και αραδιάζει άφωνος τις εκπλήξεις του. Εδώ μια κόρη μεστή, ένας νέος αθλητής, ιέρειες και ιερείς σε μια ρυθμική πορεία της μυστικής λειτουργίας

Μια σειράνα με μεγάλη χρονική διάρκεια γίνεται θόρυβος με ένταση και εμποδίζει τη βιωματική λειτουργία κάθε ανθρώπου, γιατί οπωσδήποτε ο βιορρυθμός μας έχει αυτές τις παράμετρους που ορίζονται από την αναπνοή-εκπνοή και τις περαιτέρω ενέργειες ενός ζωντανού οργανισμού. Ο βιολογικός μας ρυθμός έχει μια σταθερή δομή που ορίζεται από τις λειτουργίες όλων των οργάνων.

Η μουσική γλώσσα

Κάθε μουσική σύνθεση χρησιμοποιεί μια δική της γλώσσα μέσα απ' την οποία μεταφέρονται πολλά στοιχεία και μηνύματα, ο χρωματισμός, το ρομαντικό ύφος, ο αργός ή γρήγορος ρυθμός, η ευθυμία, το δράμα και άλλα στοιχεία της γενικής ατμόσφαιρας. Και βέβαια δεν αναφέρομαι στην καθημερινή γλώσσα ενός πεζογραφήματος, αλλά στην ποιητική γλώσσα του πνεύματος και της συναίσθησης.

Αυτή η γλώσσα δεν σχεδιάζει να παραστήσει φυσικά φαινόμενα, ούτε θέλει να μιμηθεί λεπτομέρειες από την άμεση φύση, μια ηφαιστειακή έκρηξη, έναν καταρράκτη ή θαλασσινά κύματα. Στη μουσική συμφωνία «Κατά Σαδδουκαίων» μπορούμε να εντοπίσουμε πολλά πλαστικά σώματα, ιδιάζοντες χώρους, δηλαδή μια σειρά από άγνωστες λεπτομέρειες που απαρτίζουν μια συλλογή από ιερογλυφικά μιας συνοπτικής γλώσσας. Η μουσική γλώσσα του Μίκη Θεοδωράκη είναι γραμμένη στη γραμμική Α της προμινωϊκής Κρήτης. Στην ουσία είναι μια πολύ κρυπτογραφημένη πραγματεία που δε μεταφράζεται σε μια κοινή γλώσσα.

Δηλαδή η γλώσσα αυτή μόνο να βιώνεται είναι δυνατόν. Ένα βίωμα που επιτρέπει κάθε οδοιπόρο ενός λαβύρινθου να βρει την έξοδο μέσα απ' την προσωπική του ανίχνευση, να τη φανταστεί, να τη βιώσει σαν συνοδευόμενη πυξίδα που δείχνει το φως, το άπλετο φως της ψυχής του, δηλαδή το θεϊκό φως του σύμπαντος. Και φυσικά, αν δημιουργούνται εμπόδια, που παράγονται απ' τις συναισθηματικές συγκινήσεις, αυτά δεν είναι σε θέση να χαμηλώσουν τον ιλαστήριο φωτισμό που οδηγεί στην εντατική σύνδεση του προσωπικού, δηλαδή την καθαρά εγωκεντρική ιδιότητα με όλα τα επιμέρους συμβαίνοντα. Το εγώ είμαι και εγώ αισθάνομαι είναι μια ενότητα αδιάσπαστη που εμπλουτίζει τη ζωή με νέους διαδρόμους, νέους ορίζοντες, με νέα φώτα.

Η μουσική είναι ο τόπος της προσωπικής ενδυνάμωσης του ατόμου να αρχίσει να ανιχνεύει με τη δική του πρωτοβουλία τις πολλαπλές δυνατότητες σχέσεων με την κοινότητα του συνόλου.

Ο δυναμισμός της μουσικής τέχνης δεν αυξάνεται με μια τεχνική θεωρητική προβολή. Η συνεχής μεταβαλλόμενη ροή των ήχων είναι αυτή η πηγή της έμβιας δημιουργίας, μια ροή που ταυτίζεται με την μέγα-ροή του σύμπαντος, το μεγαλείο του οποίου αισθανόμαστε στην απεραντοσύνη του ουρανού και στην απεραντοσύνη της δικής μας ψυχής. Κάθε γλώσσα έχει τη δική της μουσικότητα, αλλά και την ακαθόριστη δεξαμενή του μυστηριακού. Πάντα και παντού υπάρχει ο βουλίμιος τόπος των αρχαϊκών που πρέπει να μένει άγγιχτος, απλησίαστος, μια κι η ανθρώπινη ύπαρξη δεν

μπορεί να διεισδύσει παντού, ούτε έχει την τελειότητα που ορίζεται απ' τη θεϊκή δημιουργικότητα.

Η γλώσσα του σύμπαντος είναι γραμμένη σε μια παλιά γραμμική γραφή που κανένας ζωντανός δεν μπορεί να διαβάσει. Υπάρχουν όμως και οι σαμάνοι του σύμπαντος που ταξιδεύουν ανάμεσα στους αμέτρητους γαλαξίες, στα άπειρα αστέρια και αφουγκράζονται τους ηχητικούς χρησμούς. Όλοι οι μεγάλοι συνθέτες είναι προνομιούχοι σαμάνοι.

Ο Χρονογράφος

Μία από τις πιο σπουδαίες και σημαντικές διαδικασίες της τέχνης είναι η συλλογή των ντοκουμέντων της πραγματικότητας μιας εποχής, ενός χρόνου, ενός μήνα, μιας ώρας, αλλά και πολλές φορές λίγων λεπτών ακόμα και δευτερολέπτων. Βέβαια όλα εκείνα που ονομάζουμε πραγματικότητα, όλα είναι υποκειμενικά βιώματα που κάθε άνθρωπος τα βιώνει με την δική του αντίληψη, με την δική του αξιολόγηση.

Ο καλλιτέχνης όμως, ο αληθινός καλλιτέχνης, δεν αντιγράφει ένα συμβάν σε μια δημοσιογραφική είδηση, «αντικειμενικά». Ο χρονογράφος καλλιτέχνης μαζεύει τα φαινόμενα της εποχής του, όλα τα βιώματα, σαν σφαιρικά συμβάντα, που δεν είναι δυνατό ούτε να τα αξιολογήσει, ούτε να συνειδητοποιήσει, ούτε να τα καταλάβει. Οι παράμετρες που συνοδεύουν τα γεγονότα είναι άπειρες. Χρώματα, ήχοι, εικόνες, φώτα διαθέσεις, κίνδυνοι, φόβοι και τρόμοι, που πρέπει να περάσουν στην ψυχή του για να χειμαδιάσουν στο βάθος της ψυχικής του ύπαρξης και να μετατραπούν σε μνήμες.

Μνήμες προσωπικές, που όταν το προστάζει η ανάγκη του δημιουργικού έργου, ανεβαίνουν στον εγκέφαλο σαν εμπνεύσεις, σαν ώριμες πια ουσίες, απαλλαγμένες απ' τα υποκειμενικά φίλτρα για να μπορούν να συγκινήσουν και άλλους ανθρώπους. Όλους εκείνους τους ανθρώπους που αισθάνονται την αλήθεια της τέχνης, όχι σαν τέχνασμα, αλλά σαν μια ουσία που φλέγεται, έχει ένταση και εγρήγορση, δηλαδή ζωντάνια και έκπληξη.

Ο Μίκης σ' αυτή τη συμφωνία των Σαδδουκαίων* έτσι εργάζεται και δεν αφήνει να περάσουν όλα αυτά τα βιώματα της εποχής που περιγράφει από το 1925 μέχρι το 1948. Δεν υποτιμάει, ούτε υπερβάλλει. Τα αφήνει μόνο να περάσουν σαν συναισθήματα για να προκαλέσει τη «συναίσθηση»

των συμβάντων, να προβάλλει τα γεγονότα ζωντανά και αληθινά, για να ενωθούν όλες οι ψυχές σε αυτό το δράμα, σε αυτή την ευδαιμονική γεύση και να υπενθυμίσουν στις μάζες τον προσωπικό αγώνα, την προσωπική θυσία.

Και έτσι να συγκινηθούν οι μάζες μ' αυτή την καλλιτεχνική τελετουργία, να ακολουθήσουν μια λιτανεία, μια πομπή της σύγχρονης κοινότητας στον κόσμο της διαχρονικής μνήμης που φέρνει τη λύση και την κατάλυση, τη λύτρωση και τη δικαίωση, την κατεύθυνση και την επιστράτευση για μια ζωή γεμάτη σφρίγος που δε χάνει ποτέ τη φρεσκάδα της νεότητας, την εγρήγορση και συγχρόνως την ενωτική της δύναμη. Μια ένωση όλων των ψυχών που νοιώθουν ακόμα και συμπονούν και συναισθάνονται.

* **Σαδδουκαίοι:**

Ιουδαϊκό πολιτικό και θρησκευτικό κίνημα που εμφανίστηκε κατά την ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδο και άσκησε επιρροή ως το 70 μ.Χ. Ήταν συντηρητικοί και αριστοκράτες και συνυπήρχαν με τους Φαρισαίους με τους οποίους ήταν σε μόνιμη αντιπαλότητα σχετικά με την ερμηνεία του Μωσαϊκού Νόμου. Οι Σαδδουκαίοι ήταν προσκολλημένοι στο “γράμμα” του Νόμου, απέρριπταν την παράδοση και δεν δέχονταν την αθανασία της ψυχής και την ανάσταση των νεκρών.

Πίστευαν στη θεία Πρόνοια και στην ελευθερία της βούλησης, απέδιδαν μεγάλη σημασία στη τυπολατρεία των ιεροτελεστιών που ακολουθούσαν και είχαν ως κύριο σκοπό της ζωής τους την καλοπέραση και τις διασκέδασεις.

Ο Μάκης Βαρλάμης και ο Μίκης Θεοδωράκης στο σπίτι του συνθέτη με θέα στην Ακρόπολη

ΜΕ ΤΟ ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

Η πρώτη συνάντηση

Πολύ νωρίς, απ' την πρώτη συνάντησή μου με το Μίκη Θεοδωράκη, ένα τιτάνα της εποχής μας, έναν απ' τους τελευταίους μεγάλους Ευρωπαίους, ήξερα ότι είναι συγγενής μου, μια συγγενής ψυχή κι ο αντικειμενικός μου απολογισμός κατέληγε σε μια υποκειμενική ομολογία που την όριζε η φιλία, η αγάπη και η ωκεάνια μουσική του.

Δε χρειάζεται κανείς να σπουδάσει στο Παρίσι μουσική για να νοιώσει το Θεοδωράκη. Όταν ξεπέρασα τα μουσικολογικά λόγια σχόλια, κατάλαβα ότι ήταν άνθρωπος δικός μας και μου μιλούσε ανοιχτά στην ψυχή μου.

Βέβαια λυπάμαι γιατί μόλις το 2009 άρχισα ν' ανακαλύπτω το ασύλληπτο συμφωνικό έργο του Θεοδωράκη, τη σφαιρική τέχνη του, το δημοκρατικό του ένστικτο, την αυθεντικότητά του, την ευαισθησία και τη φιλία, την τεράστια μόρφωσή του, τα ανοιχτά ενδιαφέροντά του, την ανιδιοτελή προθυμία του να συνεργαστεί με μένα το νεώτερο, τη γλώσσα του, τις αμέτρητες ιστορίες του, την Κρήτη του, την Ακρόπολή του.

Είναι υποχρέωσή μου να σκύβω το κεφάλι με σεβασμό για τη ζωή και το έργο του σαν ένα μικρό δείγμα της φιλίας μου, του θαυμασμού μου, της αγάπης μου. Ο Θεοδωράκης είναι ο “γέροντάς” μου στην τέχνη, οδηγός και δάσκαλος για το ζωντανό, για το περιεκτικό όλων, για την ελληνική πνευματική αρχή της ελευθερίας, της ειρήνης και της αγάπης.

Για να νοιώσω, ιδιαίτερα τα συμφωνικά του έργα, πρέπει να κάνω στάση μπροστά του και να εμβαθύνω στα σχήματά του. Έπρεπε να ξεχάσω όλες τις τυχόν αξιολογήσεις και, σιγά-σιγά, να μπορώ να διαβάζω το αλφαβητάριό του, τα μηνύματα και τις ιδέες του, ιδέες μουσικές που δονούν ολόκληρο τον πλανήτη μας. Κάθε συμφωνία του μου άνοιγε πόρτες και δρόμους προς τη γνώση και την αλήθεια, την αλήθεια της δικής μου ψυχής. Το πρόβλημα που συναντούσα ήταν γεμάτο περιπέτειες σε ξένες, άγνωστες χώρες.

Άρχισα μια σειρά από πειράματα με σχετικά δύσκολα κομμάτια, από την 7η, τη 2η, την 3η και βρήκα τη λύση, που ήταν τόσο απλή και συνάμα συγκλονιστική.

Δεν είμαι βέβαια κανένας μουσικολόγος, κι είμαι χαρούμενος που δεν είμαι κανένας μουσικολόγος, ή ίσως ν' ανήκω κι εγώ στους τελευταίους. Εγώ όμως τολμώ να πιστοποιήσω σχετικά με την πνευματική δράση, για την καλλιτεχνική αντοχή μου, την ευαισθησία μου σαν ζωγράφος, αρχιτέκτονας, ποιητής και γλύπτης κι όσα γράφω αντιπροσωπεύουν την προσωπική μου ομολογία για το μεγαλείο και την πνευματική αξία του έργου του Θεοδωράκη.

Οι μουσικολόγοι συνήθως δεν αναφέρονται στο βαθύτερο περιεχόμενο της συμφωνικής μουσικής αλλά τα κριτήριά τους είναι περισσότερο μουσειολογικά και εξαντλούνται κυρίως σε συγκριτικές μορφολογικές αναλύσεις που είναι πιο πολύ ένας διάλογος μεταξύ ειδικών. Εγώ απ' την πλευρά μου θα προσπαθήσω να ξεδιαλύνω το απολλώνιο και το διονυσιακό στοιχείο σε μια μουσική συμφωνία που δεν αγγίζει κανένας.

Θέλω να υπενθυμίσω ότι στο φως είναι το πνεύμα και το πνεύμα καθορίζει τις αισθήσεις. Στο διονυσιακό στοιχείο οι αισθήσεις ή τα ένστικτα υποβιβάζουν κι εξαφανίζουν το πνεύμα. Θέλω να βοηθήσω το κοινό, όχι μόνο το λαϊκό αλλά ακόμα και το λόγιο, που ακούει τη συμφωνική μουσική του Θεοδωράκη να βρει μια βιωματική και ουσιαστική σύνδεση με το έργο. Θέλω δηλαδή να συμπαρασταθώ στους ακροατές των σύγχρονων συμφωνικών έργων να γνωρίσουν και να διακρίνουν το απολλώνιο και το διονυσιακό στοιχείο, το κτιστό και το άκτιστο ή την ψυχή και το σώμα.

Μουσική και ακοή

Λέμε ότι ακούμε μουσική, αλλά πρόκειται για μια μάλλον λανθασμένη “αρχέτυπη” σύνδεση, γιατί ουσιαστικά είναι σχεδόν αδύνατη η απομόνωση της ακοής. Δεν μπορεί δηλαδή να υπάρχουν αυτόνομοι ήχοι. Κάποιος έπαιζε φλογέρα και κάποιος τραγουδούσε, είχε δηλαδή μορφή. Δεν μπορείς να κλείσεις τα μάτια σου και να ακούς μουσική, θα τρελαθείς. Οι αισθήσεις συνεργάζονται και ορίζουν τα όρια και τα σύνορα του χώρου. Είναι αδύνατον να απομονωθεί η ακοή σαν απόλυτη αίσθηση, γιατί στην ιδιοσυγκρασία ενός χώρου πάντοτε συμβάλλουν περισσότερες αισθήσεις και μάλιστα είναι σύνηθες φαινόμενο οι εξασκημένοι μουσικοί να προσπαθούν να απομονώσουν την αίσθηση της ακοής για να αισθανθούν έντονα μια μουσική σύνθεση και εκτέλεση.

Φυσιολογικά μια τέτοια απομόνωση δημιουργεί στρες και καταπιέζει την αισθαντική λειτουργία της μουσικής παραγωγής. Σ' ένα κοντσέρτο, όταν είμαστε έτοιμοι να ακούσουμε τη μουσική εκτέλεση, π.χ. στο κοντσέρτο για βιολί του Μότσαρτ, εντοπίζονται αρκετές ανακολουθίες, όπως για παράδειγμα η αρχιτεκτονική του χώρου ή η έλλειψη μιας ιστορικής σκηνοθεσίας και σκηνογραφίας για καλύτερη κατανόηση της διαχρονικής και διαχωρικής ατμόσφαιρας της εποχής του μπαρόκ. Όπως γνωρίζουμε απ' την ιστορία, στην περίοδο της αναγέννησης και του μπαρόκ υπάρχει μια αυτογενής συσχέτιση του συνόλου των αρχιτεκτονικών στοιχείων, δηλαδή της εσωτερικής αρχιτεκτονικής, του φωτισμού, της ενδυματολογικής διαχείρισης, αλλά και της χωρογραφίας και ψυχογραφίας του συνόλου των ανθρώπων και της γενικής συμπεριφοράς των ιστορικών συναισθημάτων και ανάλογα ισχύουν και για τη μουσική της φεουδαρχίας, τη μουσική της επανάστασης, ή του πολέμου και της ειρήνης. Η ταυτότητα της μουσικής είναι η προϋπόθεση για μια μόνιμη προβολή στο μέλλον.

Η έκσταση

Σε κάθε τέχνη συναντάμε γενικά πνευματικούς τόπους με άγνωστες δικές τους κουλτούρες, δικούς τους νόμους, δικό τους αλφάβητο, άγνωστες διαστάσεις, κυρίως για το ευρύ κοινό. Οι καλλιτέχνες βέβαια δεν έχουν καμιά διάθεση να επιδείξουν παράλογο κυνισμό, να παρουσιάζουν γρίφους ή κι ακατανόητα μυστικά. Πολύ περισσότερο οι καλλιτέχνες προσπαθούν να μιλήσουν για τη μεγάλη ελευθερία, ώστε ν' αγγίξουν φαινόμενα ή να κατανοήσουν διαδικασίες, που δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτά σ' ένα στενό λογικό πλαίσιο.

Τα περισσότερα φαινόμενα της τέχνης δεν μπορούν να απλουστευθούν μόνο στη μορφολογική τους δομή και πολύ περισσότερο οι μουσικές συμφωνίες, που, ούτως ή άλλως, δε μιμούνται τίποτα, για να μπορούν να γίνουν αντιληπτές με το μυαλό ή διανοητικά. Μπορεί να παρομοιάσει κανείς το συμφωνικό έργο με την άγρια κορμοστασιά ενός γιγάντιου δέντρου στο τροπικό δάσος με διπλούς και τριπλούς κορμούς, ακανόνιστα πλέγματα κλαδιών, μεγάλα πράσινα φύλλα, πολύχρωμα λουλούδια που ευωδιάζουν, γεμάτο παράσιτα φυτά, φτέρες, βρομέλιες κι αναρίθμητα έντομα, ερπετά και πουλιά. Είναι ένας τεράστιος ζωντανός κόσμος, γεμάτος ερωτήματα και γρίφους, γεμάτος από μικρά άγνωστα μυστικά.

Μια επίκαιρη μοντέρνα συμφωνία, ιδιαίτερα της *avantgarde*, μπορεί να παρομοιαστεί με ένα τέ-

Ο Μάκης Βαρλάμης και ο Μίκης Θεοδωράκης στα εγκαίνια της έκθεσης «Άξιον Εστί - Μίκης Θεοδωράκης».
(Λαμία, Θερμοπύλες 2012).

τοιο άγριο δέντρο. Το δέντρο μεγαλώνει με τον κύριο κορμό του σαν κεντρικό άξονα, τις διακλαδώσεις και τους κόμπους μέχρι τα φύλλα και τα λουλούδια. Έτσι παρόμοια μπορούμε να νοιώσουμε τη μουσική συμφωνία, που επίσης χρειάζεται μια αντίστοιχη χρονική απόσταση. Ίσως έτσι μπορεί να κατανοηθεί καλύτερα και να βιωθεί.

Ένα μουσικό έργο μεταβάλλεται με τη χρονική απόσταση κι εμείς εισχωρούμε έτσι σιγά-σιγά, στο εσωτερικό μυστικό της συμφωνίας. Η αφηρημένη μορφή του συμφωνικού έργου αναπτύσσεται σ' ένα χωροχρόνο σαν ένα φανταστικό οικοδόμημα με ατέλειωτες επεκτάσεις, κάθετες και οριζόντιες με ακανόνιστες διαστάσεις. Αυτή δεν αποκαλύπτεται αυτόματα και δεν φανερώνει το περιεχόμενο και το νόημα της εσωτερικής δομής της, γιατί συχνά ενεργεί με μια σειρά από μη αναμενόμενες επενέργειες, μουσικές στιγμές που δεν μπορούν να γίνουν αμέσως αντιληπτές. Στο τελικό αποτέλεσμα όλα τα μέρη συνδέονται σε μια οδοντωτή αλληξάρτηση, τα ποιητικά, τα συναισθηματικά, τα συγκινησιακά, τα “κενά” περάσματα, οι παύσεις που δρουν σα συνάψεις, τα οποία εκφράζουν την κατάσταση μιας έκστασης.

Αυτή η έκσταση έχει την αφετηρία της στο υποσυνείδητο που επηρεάζει, μέσα από άγνωστα κανάλια, το εν εγρηγόρσει συνειδητό. Αναδύεται απ' τα βαθιά στρώματα της ψυχής στην επιφάνεια της πραγματικότητας και παρέχει ενέργεια και ερεθισμούς για δράση. Αυτός ο τόπος είναι η μυστική θέση όλων των πνευματικών διαδικασιών κάθε δημιουργικής και αυθεντικής τέχνης.

Λόγος και άλογο

Οι ακροατές δεν μπορούμε να αναγνωρίσουμε με βεβαιότητα το βαθύτερο νόημα της μουσικής σύνθεσης, Κανείς δεν μπορεί να το οριοθετήσει με ακρίβεια. Ούτε κι ο ίδιος ο συνθέτης. Η σύνθεση διατηρεί και προστατεύει τα μυστικά της, παρά την άμεση παρατήρησή της. Η μουσική δημιουργία παρουσιάζεται γεμάτη παραδοξότητες που προκαλούνται απ' τη λανθάνουσα (ζωντανή) κατάσταση του συνόλου, του όλου, του σύμπαντος.

Ίσως είναι αυτή η συμπαντική πληροφορία, μια απροσδιόριστη, ακατανόητη παρατήρηση, της οποίας το νόημα δεν μπορεί να αναγνωριστεί τόσο εύκολα, επειδή ο χρόνος και ο χώρος δεν παριστάνουν με κανένα τρόπο διανοητικές διαστάσεις.

Αυτή η διαίρεση του νου σε συνειδητό και ασυνείδητο παραπέμπει στο σχίσμα της ψυχής στο

Ο Μάκης Βαρλάμης και ο Μίκης Θεοδωράκης στο σπίτι του συνθέτη στην Αθήνα.

“Λόγο/Άλογο” των πλατωνικών κειμένων. Ο δημιουργικός καλλιτέχνης δεν αρκείται ούτε στο ένα ούτε στο άλλο. Η ψυχογενής του κατάσταση ταλαντεύεται ανάμεσα στα δύο και μεταβάλλει διαρκώς τους πόλους.

Η μουσική σύνθεση προϋποθέτει την ύπαρξη κι άλλων πηγών της έκστασής της. Τις πηγές της έκλαμψης, της ενόρασης, της διορατικής αντίληψης, που ταλαντεύονται από τον κόσμο τους στον παράλληλο κόσμο των ιδεών. Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε αυτές τις καταστάσεις και την ψυχή του συνθέτη, πρέπει να κατανοήσουμε ότι όλοι οι ερεθισμοί και οι εμπνεύσεις πρέπει να υπακούουν στο νου και στην ψυχή του.

Ο νους, η ψυχή του συνθέτη, συγκεντρώνει σειρές από ήχους και ξεκινάει από νέους ορίζοντες, νέους τόπους, την πνευματική του γεωγραφία. Το υποσυνείδητο διαθέτει πολύμορφες δυνατότητες, ανεξήγητες πληροφορίες, γιατί βρίσκεται σε μια έντονη αμφίσημη σύνδεση με όλα τα παρατηρήσιμα φαινόμενα του ορατού και αόρατου σύμπαντος. Ο ερεθισμός που προκαλεί το πνεύμα της ποίησης δεν έχει την προέλευσή του στην υλική κατάσταση αλλά διαπερνά όπως το φως, όπως ένα κύμα με χωροχρονικές διαστάσεις, την αποϋλικοποιημένη ουσία του πνεύματος.

Κάθε δημιουργός κάνει τις πρώτες του εμπειρίες του με ήχους που διαλέγει, με λέξεις που του υπαγορεύονται και προέρχονται από το συνειδητό και το ασυνείδητο. Διαλέγει χρώματα, χορεύει τα πρώτα βήματα, για να υφάνει μ’ όλα αυτά το δίκτυ του. Ένα δίκτυ σα σωσίβιο της ίδιας του της ζωής. Το ασύλληπτο χάος του σύμπαντος κόσμου υπαγορεύει και εκπέμπει με αόρατες ακτίνες στον εκπαιδευμένο δέκτη. Ο δημιουργός ρίχνει το δίκτυ του, μαζί με τα δολώματα της ίδιας του της ζωής, για να πιάσει, όπως ο ψαράς, γνώσεις κι εμπειρίες, ικανοποίηση, θεραπευτικά μυστικά, που τα τραβά στην ακρογιαλιά και να δείξει στον κόσμο ό,τι έπιασε, για να γίνει ο ίδιος ένας πομπός, ένας μετασχηματιστής του ασύλληπτου κόσμου· αν και ο ίδιος έμαθε από το Σωκράτη “εν οίδα, ότι ουδεν οίδα”.

Αυτή είναι η μοίρα της ψυχής του δημιουργού, είναι η ορμή να παραμένει ζωντανός και να παρουσιάζει στους ανθρώπους τεκμήρια του παράλληλου κόσμου. Έναν παράλληλο κόσμο που δεν είναι ορατός. Που είναι πολύ μακριά, εκατομμύρια έτη φωτός, γεμάτος μαύρες τρύπες, σκοτεινή ενέργεια, μια διάσταση άγνωστη για το ανθρώπινο μυαλό. Οι ευαίσθητες ψυχές των καλλιτεχνών προσλαμβάνουν όλες αυτές τις ειδήσεις του σύμπαντος σα σειсмоγράφοι και πασχίζουν να φέρουν μια καινούργια ισορροπία στην ανεμοδαρμένη μοίρα της ανθρώπινης ζωής.

Το πνεύμα του ανθρώπου, το μυαλό του, η ζωή του, τα αισθήματά του, δεν συντονίζονται από κάποια πανεπιστημιακή μόρφωση. Απ’ εναντίας το πνεύμα και οι κυτταρικές συνάψεις μεταβάλλονται σε κεραίες, σ’ ένα σώμα συμπαντικής θεϊκής ενέργειας.

Η μουσική σήμερα

Οι εξελίξεις στη μουσική της εποχής μας δείχνουν το γενικό προβληματισμό σε πολλούς τομείς. Η σοβαρή, η λόγια μουσική, κυριαρχείται τώρα απ' τους λεγόμενους ειδικούς, μακριά απ' το λαϊκό πολιτισμό.

Η μουσική των μαζών από την άλλη πλευρά έχει από καιρό απομακρυνθεί απ' αυτή και πορεύεται έναν δικό της δρόμο. Η λεγόμενη ποπ-μουσική (popular= λαϊκός) είναι γνωστό ότι δεν στηρίζεται στο λαό, αλλά παράγεται βιομηχανικά και θεωρείται σαν αποθέωση του μπανάλ, της ανόητης τέχνης. Λατρεία και αντιλατρεία, σα μαζικό βίωμα των ρυθμών "της απάρνησης", του τεκνο-θόρυβου και των φωτιστικών εφέ.

Ένας σύγχρονος συνθέτης ανοίγει πρωτοβουλίες και φέρνει καινούργιους ήχους που ακολουθούν ένα δικό του σύστημα αρμονίας, μελωδίας. Κάνει ανανέωση και παρουσιάζει νέους ήχους που δεν είναι οικείοι στο αυτί του ανθρώπου. Ο ακροατής δεν μπορεί να τους αναγνωρίσει και να συνειδητοποιήσει ό,τι ακούει και γι' αυτό εύκολα τους απορρίπτει.

Ο συνθέτης όμως δε θέλει να βάλει σε δοκιμασία, ούτε υπό κρίση, την ευφυΐα των ακροατών, περισσότερο είναι να δεχτούν το καινούργιο, να αφήσουν να περάσει μέσα τους. Ιδιαίτερα στην απλή ακρόαση ενός δίσκου αυτό είναι ακόμη πιο δύσκολο, γιατί σε μια συναυλία υπάρχουν και οι κινήσεις του μαέστρου και ο αγώνας των μουσικών με τα όργανά τους που συμπληρώνουν την αίσθηση της ακοής.

Είναι πολύ λυπηρό που οι άνθρωποι δεν έχουν την αγωγή, ούτε την ευαισθησία, να μπορούν να συμμετέχουν σ' αυτή τη μουσική ενδελέχεια. Οι άνθρωποι, που συνδέουν περισσότερο τη μουσική με συναισθήματα της καθημερινής ζωής, δυσκολεύονται να ακροαστούν αυτό το συμφωνικό πανδαιμόνιο με το εκθαμβωτικό φώς, με τις αέναες αλλαγές. Οι άνθρωποι περιμένουν πάντα να κατανοήσουν ή να διαβάσουν ειδήσεις και ιστορίες μέσα από τον κόσμο της μουσικής.

Όταν ο συνθέτης καταφέρνει να ξεφύγει σ' ένα ανώτερο επίπεδο, μένει μόνος, δίχως να μπορεί να συγκινήσει τους συνανθρώπους του. Αυτό είναι όντως ένα μεγάλο πρόβλημα μπροστά στο τεράστιο συμφωνικό έργο του Θεοδωράκη με το οποίο οι άνθρωποι δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν.

Οι άνθρωποι αυτοί είναι συνδεδεμένοι με τη μνήμη της λαϊκής κουλτούρας, του λαϊκού τραγουδιού, που συνήθως στηρίζεται σε μια αναγνώσιμη συναισθηματική γλώσσα και είδηση.

Αλλά ο Θεοδωράκης δεν είναι ένας λαϊκός μουσικός. Ξεκινώντας απ' τη λαϊκή παράδοση, έφθασε στα μεγάλα ύψη και βάθη της μουσικής και μπορώ να πω ότι ξεπέρασε και μεγάλους συνθέτες του παρελθόντος.

Στο πρόβλημα της ακρόασης μιας μοντέρνας συμφωνίας, η οποία δε στηρίζεται σε μια απλοϊκή ακολουθία ήχων, αλλά πρόκειται για την πιο ελεύθερη μουσική σύνθεση, συμβάλλει και το γεγονός ότι η δημιουργία των ήχων ξεκινάει πάντα από το παρόν και κατευθύνεται στο μέλλον, μια κι αυτή η ελεύθερη σύνθεση δεν έχει διανοητικούς ειρμούς.

Η σύγχρονη συμφωνική μουσική θέλει να διεγείρει τον ακροατή με τη ζωντάνια, την ορμή της ζωής, του φωτός, της φωτιάς. Δεν καταλήγει σ' ένα στόχο να ηρεμήσει και να διασκεδάσει. Έτσι ο ακροατής, που περιμένει ν' ακούσει και να καταπραΰνει τις δυσκολίες του, είναι αδύνατον να διεισδύσει σ' αυτό τον κόσμο, γιατί η ακοή του είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον εγκέφαλο και αυτό τον εμποδίζει να ακούει και έτσι μένει κουφός.

Η πολιτιστική λειτουργία της νέας ή της λόγιας μουσικής έχει στόχο να ανανεώνει και να βγάζει στην επιφάνεια τις παλιές μνήμες. Και σ' αυτό οι άνθρωποι δυσκολεύονται γιατί έχουν χάσει κάθε σχέση με την ιστορία τους, με την ταυτότητά τους, η μνήμη τους φτάνει το πολύ ως 150-200 χρόνια, δεν πάει πιο πίσω, αλλά βέβαια υπάρχει και περιμένει τα κατάλληλα ερεθίσματα.

Η ανανέωση των ήχων στον 20ο αιώνα ξεκίνησε με συνθέτες όπως ο Στραβίνσκι που έφερε στο ευρωπαϊκό κοινό ήχους πανάρχαιους, ήχους των Σκυθών, ήχους από την αχανή Ασία. Έφερε την ορμή μιας τεράστιας χώρας, μιας ηπείρου και εξέπληξε το Παρίσι, έβγαλε μια πηγαία ορμή από το υποσυνείδητο της Ασίας, κάτι ανάλογο με τον Πικάσο και πολλούς ακόμη καλλιτέχνες που εμπνεύστηκαν από τα γλυπτά και τις μάσκες των Αφρικανών.

Αρχή και Τέλος

Μένει μόνο το ερώτημα: Πότε τελειώνει μια σύνθεση, πότε βάζει τελεία ο συνθέτης και κλείνει αυτό τον ολόκληρο κόσμο, αυτό το άπειρο αρχιτεκτόνημα με δεκάδες επίπεδα κατακόρυφα, οριζόντια, πλάγια, υπόγεια.

Έγινε μια τυχαία διακοπή; Αλλά αυτή η τυχαία στιγμή είναι που διαμέλισε ένα ακέραιο σώμα σ' αυτά τα θραύσματα, σε μια διάλυση στα επιμέρους μικρομόρια. Κι ανάμεσα στα τεμαχισμένα κομμάτια του όλου, δίνουν τα νεότερα κενά την ένταση της ανασύνθεσης για ένα τέλος του μόχθου. Μια και διαπεράσαμε όλους τους διαδρόμους, όλους τους χώρους, όλα τα μπαλκόνια και τα θεωρεία, φτάνουμε στο τελευταίο δωμάτιο, στο πιο μικρό και άδαιο της προσωπικής μας μοναξιάς. Είναι το τέλος της ακοής της μουσικής.

Δεν έχει νόημα δηλαδή να ακούς. Δεν μπορείς να πας σε ένα κοντσέρτο για να ακούσεις. Η εξέλιξη της μουσικής έφτασε σε τέτοιο σημείο που είναι αδύνατο να την ακούσεις. Μετά υπάρχει η αρμονία, αλλά υπάρχει και η δυσαρμονία. Γνώρισα ένα συνθέτη ο οποίος έκανε συνθέσεις με κάτι όργανα που δημιουργούσαν τέτοιο θόρυβο που δεν μπορούσες να τα ακούσεις. Το έκανε αυτό

για να το φτάσει στο τέρμα. Δηλαδή εσύ μπορείς να το ακούσεις αυτό; Να σου πει δηλαδή ότι η ακοή δε φτάνει.

Δηλαδή παρατηρούμε το παράδοξο φαινόμενο που ισχύει σχεδόν για τα περισσότερα έργα μουσικής ότι το τέλος της συμφωνικής σύνθεσης δε σημαίνει ότι σταματάει για πάντα, ότι έφτασε στο τέρμα. Απεναντίας το τέρμα γίνεται η αρχή της έντονης βαθιάς αίσθησης που συνδέει τον ακροατή με τη μυστηριακή γλώσσα της μεταφορικής μουσικής. Η μουσική γίνεται ο συνδετικός κόμβος ανάμεσα στο δημιουργό, την πράξη της εκτέλεσης και στον ακροατή που “ακούει”. Αυτά είναι τα μέλη που απαρτίζουν το όλον, το παν, τα μέλη μιας αναπόσπαστατης οργανικής ενότητας του συμφωνικού έργου τέχνης και μπορούν να παραλληλιστούν με την πολυεστιακή μεταχείριση του χώρου στη βυζαντινή εικονογραφία.

Η βυζαντινή τέχνη, με τη σχεδόν απόλυτη αφαίρεση, καταλήγει στην εξαϋλωση της γαλάζιας πνευματικότητας. Η έλλειψη της γεωμετρικής προοπτικής επιτρέπει τη θεώρηση σε πολλαπλά επίπεδα, σε πολλαπλούς χρόνους, σε παράλληλους τόπους μιας πολυεστιακής παράστασης. Δεν είναι καθόλου απαραίτητη πλέον η μια μόνο, η μοναδική εστία της κάθετης προβολής μιας φτωχής στιγμής, όπου αξιολογούνται τα ισχυρά και τα σκηνοθετημένα ως φτωχά κι ασήμαντα εξαφανίζονται πίσω απ’ τις πρωταρχικές παραστάσεις. Κάτι αντίστοιχο γίνεται και στη νησιώτικη λαϊκή αρχιτεκτονική όπου δε θυσιάζεται ποτέ η φυσική οργανικότητα σε μια σημαντικότητα της υπεροχής. (Δες τη μελέτη μου: Μαθήματα της Σαντορίνης).

Στη βυζαντινή εικονογραφική σκηνοθεσία μπορούν να εμφανίζονται συγχρόνως μορφές απ’ το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Αυτή είναι η περίφημη συγχρονικότητα του κτιστού και του άκτιστου, της υλικότητας και της πνευματικότητας (ενανθρώπιση). Αυτός ακριβώς ο βυζαντινός συγχρονισμός της εικονογραφίας και της μουσικής σύνθεσης είναι στην ουσία αντίθετος, αντίποδας, στο μανιχαϊκό απόλυτο δυϊσμό αντιπαλότητας ανάμεσα στο απόλυτο καλό και στο απόλυτο κακό.

Άλλωστε γνωρίζουμε ότι η ανθρώπινη εξέλιξη και πρόοδος συνδέεται στενά με τη θεωρία των υποθέσεων. Έτσι μια συμφωνία είναι ένα σύνολο υποθέσεων και ο άνθρωπος πρέπει να είναι έτοιμος να δέχεται υποθέσεις. Ο συνθέτης μας οδηγεί σε μια καινούργια υπόθεση, σ’ ένα νέο δρόμο, χωρίς να ξέρει που θα καταλήξει, τι ερεθισμούς θα προκαλέσει. Αυτά είναι η πηγαία του παραγωγή, αυτός τα ζει πρώτα κι αυτό είναι το μυστήριο της έμπνευσης των ήχων, αυτός έχει την ευαισθησία να απαντήσει με ήχους, να εκφραστεί με ήχους, να ανανεώσει τις μνήμες.

Όλα είναι δυνατά στο σύμπαν και στη συμπαντική συμφωνία, στη συμπαντική παγχρωμία και στη συμπαντικό χωροχρόνο. Το άκτιστο, το “γεννηθέντα, ου ποιηθέντα, ομούσιον τω Πατρί δι’ Ου τα πάντα εγένετο”.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

Η εξέλιξη

Ο Θεοδωράκης ξεκίνησε απ' την παράδοση της λατρευτικής εκκλησιαστικής μουσικής για να φτάσει στην άμεση σύνδεση με το μεγάλο λαϊκό κοινό, να ταυτιστεί με τις άμεσες αναγκαιότητες των ανθρώπων κι έτσι να μικραίνει κάθε απόσταση ανάμεσα στη δική του προσωπική ηχητική θεώρηση και την ευαισθησία του συνόλου.

Αλλά συνήθως στην ένωση αυτή με το μεγάλο κοινό δεν ακολουθεί και η ανάλογη πνευματική πρόοδος. Το κοινό, που έμαθε στη διασκεδαστική κατανάλωση της μουσικής, δεν ακολουθεί το μουσικό δημιουργό στις δικές του εξελίξεις, οι οποίες απομακρύνουν και μεταθέτουν πλέον την ηχητική ποιητική ορμή σε μια δημιουργική απόσταση, εκείνη δηλαδή της αισθητικής φιλοσοφικής θεωρίας του παντός, του σύμπαντος, δηλαδή της θεϊκής δημιουργίας.

Ο Θεοδωράκης έχει συνείδηση της αναγκαιότητας, αρνείται να μείνει παντοτινά ένας λαϊκός μουσικός και έχει αποφασίσει: Είναι ένας σύγχρονος μορφωμένος συνθέτης (Messiaen, Strawinski, Schostakovich) και προτιμά την εμπνευσμένη μουσική πέρα απ' την καθαρά ελληνόφωνη μουσική. Καταλαβαίνει ότι πρέπει να φτάσει στην ουσία των πραγμάτων, εκεί όπου δεν έχει σκέρτσα και παιγνίδια, ούτε διανοητικά κόλπα για να ξεγελάσει τον ακροατή και προχωρά σε μια "ιεροτελεστία" η οποία αναφέρεται στην ανανέωση της μνήμης.

Και φυσικά επειδή ο Θεοδωράκης είναι Έλληνας, ανασύρει μνήμες από το δικό του χώρο, απ' εκεί που φύτρωσε. Βγάζει την πλαστικότητα του ελληνικού τοπίου, της θάλασσας, των βουνών, την πλαστικότητα που χαρίζει το ελληνικό φως ή ο ένας στρος ουρανός, που από παιδί τραβούσε το ενδιαφέρον του.

Ο κύκλος Canto General με την ποίηση του λατινοαμερικάνου Πάμπλο Νερούντα αποτελεί ένα οριακό σημείο στο δεσμευτικό διάλογο με τους ανθρώπους. Γίνεται τώρα ένας παγκόσμιος συνθέτης και μπορεί να ενθουσιάσει ακόμη και την αμερικάνικη ήπειρο.

Κάποια στιγμή αρχίζει να εμφανίζεται η διάσταση ανάμεσα στο συνθέτη και στο λαό. Ο Θεοδω-

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν». →

ράκης ξεκινά με αναρίθμητες μοντέρνες συνθέσεις, συμφωνίες, κοντσέρτα, όπως επίσης και με συνθέσεις κλασικών έργων εμπνευσμένων από την αρχαιότητα. Όταν αρχίζει αυτός ο χωρισμός, ο λαός αρνείται να ακολουθήσει τις νέες συνθέσεις του Θεοδωράκη. Δεν μπορεί και δε θέλει να τις ακούσει από έλλειψη προθυμίας, που προϋποθέτει μια πνευματική συναισθηματική μόρφωση.

Η μετάβαση του Θεοδωράκη από την τοπική “λαϊκή” σύνδεση στην παγκόσμια προϋποθέτει την ακρόαση, το αφούγκρασμα, ενός μεγαλύτερου συνόλου, εκεί όπου ο ποιητής ηχοχωροποιός καταλήγει στην κοινή φύση όλων των ανθρώπων, όπως καταλήγει κι η επιστήμη της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Η χαρά, το γέλιο, ο πόνος, η θλίψη, η μελαγχολία, η ελευθερία, είναι κοινά σε όλους τους πολιτισμούς όλων των λαών.

Η συμπαντική μουσική

Πριν αρχίσω να αναφέρομαι πιο αναλυτικά στη συμπαντική μουσική, είναι απαραίτητο να δώσουμε έναν ορισμό τι είναι για τον άνθρωπο, για τις διανοητικές και ψυχικές του δυνατότητες, το σύμπαν.

Το σύμπαν θεωρούμε ότι βρίσκεται μακριά μας, ενώ βρισκόμαστε μέσα σ' αυτό. Το σύμπαν το αισθανόμαστε, βλέπουμε ότι υπάρχει γύρω μας, ιδιαίτερα τη νύχτα που παρατηρούμε τ' αστέρια, αλλά δεν έχουμε βιωματική σχέση μ' αυτό, είναι μακριά απ' το δικό μας άμεσο βιολογικό χώρο. Υπάρχει μόνο η μηχανική αποτύπωση διαφόρων τμημάτων του σύμπαντος με φωτογραφικές μηχανές και άλλα μέσα σύλληψης. Το σύμπαν όμως είναι μια άπειρη μάζα η οποία συνεχώς αυξομειώνεται.

Ένας από τους πρώτους που ανακάλυψαν τη σχέση της μουσικής με το σύμπαν, ήταν ο Πυθαγόρας, που με το μονόχορδό του συνδεόταν με τις σταθερές αλληλένδετες σχέσεις των αστείων. Οι ήχοι του σύμπαντος, στηρίζονται δηλαδή στις παραδόσεις των Πυθαγορείων που είχαν ανοίξει μια καινούργια σκέψη για το σύμπαν και την αίσθησή του (ακρόασις). Αυτό που μπορούμε να εντοπίσουμε, είναι η αλληλένδετη αλυσίδα ανάμεσα στον ήχο, στον αριθμό και στ' αστέρια. Αναφερόμαστε στην αρμονία του σύμπαντος, αρμονία που έχει άμεση σχέση με την αστρολογία και την

ασύλληπτη ισορροπία ανάμεσα στ' αστέρια.

Βέβαια, το συμπαντικό χάος φέρνει αρκετές δυσκολίες στην κατανόηση αυτής της μεγάλης ουσίας, αλλά το χάος του σύμπαντος δε σημαίνει μια αταξία χωρίς περιεχόμενο και κανόνες. Πρόκειται για συμβάντα τα οποία δεν μπορούν να ελεγχθούν, ούτε με τη μαθηματική ικανότητα του ανθρώπου, ούτε με τις πνευματικές αντιλήψεις του. Το κυριότερο χαρακτηριστικό της συμπαντικής αταξίας είναι η ρευστότητα, η κίνηση, ο χρόνος.

Για να εντοπίσουμε τις δυνατότητες συνειδητοποίησής του με τις ανθρώπινες αισθήσεις, είναι ευτυχές γεγονός ότι η ακοή δεν είναι μεμονωμένη αίσθηση αλλά συνδέεται με την όραση, την όσφρηση, ίσως και με την αφή. Οι αισθήσεις θέλουν να καταλήξουν στη σύλληψη και συνειδητοποίηση του άμεσου περιβάλλοντος ή του διανοητικού και πνευματικού χώρου. Το κυριότερο αποτέλεσμα αυτής της συνεργασίας των συνεργών αισθήσεων, καταλήγει σ' ένα βίωμα που θα το χαρακτήριζα της απόλυτης ελευθερίας, το βίωμα που συναισθάνεται ο άνθρωπος όταν ελευθερώνεται η ψυχή του απ' την υλική περιφραξη. Με άλλα λόγια αυτό που εννοώ είναι ότι ο άνθρωπος δεν είναι ανάγκη να πεθάνει για ν' ακούσει τη συμπαντική μουσική, αλλά μπορεί να βιώσει, με αυτή τη σύμπραξη των αισθήσεων, τον παλμό του σύμπαντος, το ρυθμό του, τη φόρμα του.

Η συμπαντική ουσία του Μίκη Θεοδωράκη

Και ο Θεοδωράκης κάνει αυτό το μεγάλο άλμα. Μπαίνει μέσα σ' ένα χώρο δίχως χωρικά όρια. Ένα χώρο μιας απελευθερωμένης μουσικής, μακριά απ' την τύχη και την πράξη των ανθρώπων. Μπαίνει σ' ένα τεκτονημένο χώρο δίχως αρχή και δίχως τέλος. Αυτά, μόνο ο νους και η ψυχή μπορούν να τα προσπεράσουν κι αναφέρομαι βέβαια στο “Νου” του Παρμενίδη, που μπορούσε να φέρει κίνηση και αλλαγές σ' αυτό το σύμπαν.

Ας πάρουμε για παράδειγμα την 7η συμφωνία του Θεοδωράκη, που έχει την αφετηρία της σ' ένα ανθρώπινο τραγικό γεγονός, ας πούμε σ' ένα είδος μνημόσυνου, μόνο που τώρα οι θάλαμοι και οι χώροι που διαδραματίζεται η μουσική, έχουν ξεπεράσει τη νοόσφαιρα και βρίσκονται στο κέντρο της θεόσφαιρας. Ο Θεοδωράκης έκανε μια μεγάλη υπέρβαση γιατί ξέφυγε απ' αυτό τον κόσμο στον άεναο κόσμο των ιδεών, απ' τον οποίο αντλεί την έμπνευσή του και τη νέα δραματουργία.

Σ' αυτό το χώρο, ο Θεοδωράκης είναι μόνος και μετέωρος μπροστά σ' αυτό το φάσμα, όπου κάθε δευτερόλεπτο πεθαίνουν και γεννιούνται αστέρια, όπου κάθε δευτερόλεπτο γεμίζει με

φωτιές και εκρήξεις, γεμίζει με νέους κομήτες και νέους γαλαξίες, μια παράσταση που συνήθως διαρκεί λίγα δευτερόλεπτα. Μια μικρή μαύρη τρύπα, μια αντιχθόνια κηλίδα, όπως λέει ο Δημόκριτος, μπορεί να καταπιεί ολόκληρους γαλαξίες και τεράστια αστέρια κι αυτό επαναλαμβάνεται στο διηνεκές.

Μπροστά σ' αυτήν τη θαυματουργή δημιουργία είναι μόνο η ανθρώπινη ψυχή του συνθέτη, με την προσωπική της ιδιότητα, που μπορεί και ταξιδεύει και να αγγίζει ήχους εντελώς απαλλαγμένους από άμεσα ανθρώπινα συμβάντα.

Ο συνθέτης αφουγκράζεται αυτούς τους ήχους του σύμπαντος με την ψυχή του και τους μεταφράζει στις συμπαντικές του συμφωνίες. Ο συνθέτης αφήνει την ψυχή του σε άλλους κόσμους, σε νέους κόσμους, άγγιχτους, αμεταχείριστους, στους ήχους της δικής του προσωπικής ψυχής και μετατρέπει έτσι αυτό το πανδαιμόνιο με την άφθαρτη φύση της ψυχής του. Αυτοί οι ήχοι είναι τα αποτυπώματα του σύμπαντος στην ψυχή του συνθέτη.

Για να μπορούμε να μπούμε σ' αυτή τη μουσική κίνηση των ειδήσεων του σύμπαντος, πρέπει κι εμείς οι ακροατές ν' αφήσουμε την ψυχή μας σε μια ηρεμία και αταραξία, για να μπορεί να συνδεθεί μ' αυτό το δημιουργικό θαύμα. Οι ήχοι αυτοί δίνουν τροφή στην ψυχή μας, είναι η τροφή της ψυχής μας. Ο δημιουργός αφήνεται σ' αυτή τη μετέωρη φάση και αφήνει να διεισδύουν μέσα στην ψυχή του οι ανανεωτικές ειδήσεις του σύμπαντος. Πολλές φορές είναι το ίδιο το σύμπαν ενεργό, μιας κι είναι ζωντανό σύνολο και επηρεάζει το δημιουργό μουσικό με τρόπους που δεν μπορεί να συλλάβει ο ανθρώπινος νους.

Εδώ φαίνεται να υπάρχει και μια αλληλένδετη σχέση, γιατί δεν ξέρουμε ποιός επηρεάζει ποιόν, μια κι ο δημιουργός προκαλεί κινήσεις και μπορεί με τη δημιουργία του, με τις συνθέσεις του, να καταστρέψει αστέρια, να τα αφανίσει και να δημιουργήσει καινούργια. Πρόκειται δηλαδή για μια πολύ έντονη και δυναμική αλληλένδετη σχέση της ανθρώπινης ψυχής με τη δημιουργία, με το δημιουργό Θεό. Ο δημιουργός γίνεται μέτοχος της δημιουργίας και συνάμα ο άγγελος ταχυδρόμος που φέρνει τη φωτιά της ζωής απ' τα ουράνια στη γη, τη συμπαντική αρμονία.

Η συμπαντική ουσία ενδυναμώνει τη ζωή και ανοίγει στον άνθρωπο καινούργιες ιδέες, καινούργιες σκέψεις, καινούργια βήματα, καινούργια άλματα τα οποία δεν κατευθύνονται από μια ιδεολογική αφετηρία, αλλά έχουν το στόχο να ενδυναμώσουν την ψυχή του ανθρώπου. Το σύμπαν, ο

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν». →

χώρος, εκρήγνυται, διασπάται, συμπυκνώνεται, διαλύεται, εμφανίζεται, εξαφανίζεται, όπως όλα τα φαινόμενα της βιολογίας μας, ή της συμπαντικής βιολογίας μας. Φαινόμενα που συμβάλλουν σε μια καλύτερη ποιότητα ζωής, μιας ζωής που δεν μπορεί να κλειστεί στην καθημερινή λειτουργία.

Όλα είναι δυνατά στο σύμπαν και στη συμπαντική συμφωνία, στη συμπαντική παγχρωμία και στο συμπαντικό χωροχρόνο. Το άκτιστο, το *“γεννηθέντα, ου ποιηθέντα, ομούσιον τω Πατρί δι’ Ου τα πάντα εγένετο”*.

Το όλον, το παν, το σύμπαν

Στο θέμα της συνειδητοποίησης του σύμπαντος ξεχωρίζουμε την ανθρώπινη νοόσφαιρα και την θεόσφαιρα. Η εικονογραφία του σύμπαντος βέβαια, δεν μπορεί να αποτυπωθεί με τηλεσκόπια και δορυφόρους. Η εικονική ολική αντίληψη του σύμπαντος είναι αδύνατη, δε φθάνει στην οπτική ικανότητα του ανθρώπου να συλλάβει το σύνολό του. Έτσι είμαστε υποχρεωμένοι να χρησιμοποιήσουμε ένα πνευματικό σύμπαν, ένα ψυχικό, που διακυμαίνεται ανάμεσα στο λόγο και την ψυχή. Η συμπαντική εικόνα είναι ασύλληπτη, όπως και το πρωτάκουσμα του συμπαντικού ήχου. Σ’ αυτό το ιδεατό και τεχνητό σύμπαν της διανοητικής μας αντίληψης, η εικόνα πρέπει να αφαιρέσει κάθε υλική μνήμη και κάθε διανοητική διάσταση, πρέπει να είναι πρωτόγνωρη, καινούργια, σαν την πρωτάκουστη μουσική, να μην περιέχει λογικά σχήματα, ούτε συγκεκριμένες μορφές, παρά μόνο μια υποτυπώδη μνήμη της βιολογικής μας εξέλιξης.

Ο Θεοδωράκης ανήκει στους σπάνιους δημιουργούς που ανακάλυψαν την αλχημεία του όλου, μια ολότητα, μια ολική ενέργεια που διαπερνά τα σύμπαντα κι είναι σε θέση να σχηματίσει αστέρια και γαλαξίες. Μια ενέργεια που προκαλεί την αμοιβαία επίδραση ανάμεσα στη θάλασσα της σκοτεινής ενέργειας απ’ τις μαύρες τρύπες και στη θεϊκή σπίθα που δημιουργεί την παλλόμενη ζωή. Αυτό είναι το θαύμα της θεϊκής δημιουργίας, της συμφωνικής δημιουργίας.

Με το συμφωνικό του έργο ο Θεοδωράκης απομακρύνεται απ’ τον κόσμο της πραγματικότητας για να δράσει, μέσα από τη δική του σφαίρα, στον ιδανικό του κόσμο και να καταλήξει στο χάος του ασύλληπτου σύμπαντος (συμπαντική αρμονία).

Στο χώρο αυτό ο Θεοδωράκης φωτίζει, δε φιλοσοφεί αλλά ερεθίζει δυναμικά την ενόραση και τη φαντασία του ακροατή, που καλείται να απομακρυνθεί κι αυτός απ' τη ματαιότητα της άμεσης καθημερινότητας. Οδηγείται δηλαδή απ' τα μέρη στο όλον, στο παν, στο σύμπαν και πετυχαίνει την “αποκάλυψή” με ήχους που πλέον βρίσκονται σε ένα τόπο μεταστάσεων, όπου ζουν και αναπνέουν τη διέγερση μιας πρωτογενούς έκστασης.

Χρειάζεται πλέον να μεταφερθεί ο “κοινός” ακροατής σ' αυτό τον ιδεατό κόσμο που ορίζεται από μια δυναμική ενότητα με τη δράση της σμίκρυνσης των λεπτομερειών, ίσως με την τελική τους αφαίρεση, για να φανεί η ουσία, για να φτάσει στην έξαρση, δηλαδή στην έκσταση. Αλλά και η χρονική απομάκρυνση φέρνει μια άλλη έμπνευση που δρα το ίδιο δυναμικά. Την έμπνευση που έχει αφετηρία σ' αυτά που κατέγραψε έντονα και βαθιά η μνήμη του δημιουργού και ασφαλίζονται στα βαθύτερά του στρώματα, άφθαρτα και έντονα.

Ο Θεοδωράκης τώρα έχει την άνεση να αφαιρέσει τα ρηχά κι επιφανειακά και να κρατήσει τις ουσίες. Βέβαια η πνευματική αυτή ουσία της μνήμης κάνει απαραίτητη την “ευτυχισμένη” έμπνευση. Ο δημιουργός Θεοδωράκης αφήνεται και έχει χρόνο για να ενεργήσει η εκρηκτική έμπνευση, κάτι που είναι απαραίτητο και στον ακροατή, γιατί δεν είναι πάντα “έτοιμος” να βιώσει, να νοιώσει τη “γένεση” του έργου, μια και η κοινή ψυχή αποσπάται εύκολα στις φλυαρίες της καθημερινότητας.

Η δυναμική της μνήμης είναι τεράστια και ανεξήγητη. Οδηγείται ξαφνικά από γεγονότα του μακρινού παρελθόντος (φόβος, πόνος) ενώ πολλές φορές αδυνατεί να εφοδιαστεί από τα άμεσα. Αυτή η ανεξήγητη δύναμη της έμπνευσης ανοίγει τους βαθείς πυθμένες κι έτσι στην κατάλληλη στιγμή αναβλύζουν εικόνες, χρώματα, ήχοι, που όλα μαζί αφυπνίζουν αισθήματα που ήταν φυλαγμένα στη λήθη κι αυτά τώρα με τη σειρά τους, “απελευθερωμένα” από τη λειτουργική συνοχή, γίνονται δυναμικές στιγμές της συναισθηματικής συν-κίνησης της σύνδεσης με τη δημιουργική ψυχή του συνθέτη.

Αρμονία και ρυθμός

Ο Θεοδωράκης δημιουργεί στις συμφωνικές του συνθέσεις το δικό του χρόνο. Αυτός ορίζει και “ρυθμίζει”, δίνει δηλαδή το ρυθμό του χρόνου, το δικό του πολύτοπο, όπου όλα συγχωνεύονται, το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Ο χρόνος του Θεοδωράκη δεν είναι μετρητέος με χρονόμετρο μια και ακούμε “το γινόμενον και το γεγονός”, όπως έλεγε ο Αριστόξενος.

Ο χρόνος του Θεοδωράκη είναι άμετρος, γίνεται άπειρος. Μπορεί να διαλύεται αλλά είναι μέλος της αιώνιας ροής του. “Αιώνος εικών κινητή ο χρόνος”, αναφέρει ο Πλάτων στο Τίμαιο.

Εδώ ακριβώς συντελείται κι η δική μου προσωπική συμβολή, ιδιαίτερα στην “Κατά Σαδδουκαίων” συμφωνική σύνθεση του Θεοδωράκη. Αυτή την κινητή εικόνα του χρόνου συνέλαβα σε μια αφηνισμένη ασυμμετρία. Αυτή την αναπάντεχη σύνθεση των ήχων του χρόνου με το μέτρο της χρονικής εικονοποίησης.

Τα επτά μέρη των “Σαδδουκαίων” ακολουθούν μια ενότητα. Για να αποκτήσει όμως αυτή η ενότητα την έκφραση της μουσικής τέχνης απαιτείται ο ρυθμός και η αρμονία. Ο ρυθμός μεταλλάσσει τα επί μέρους τμήματα, η αρμονία τα συνδέει και τα ολοκληρώνει. Αυτό είναι το κύριο χαρακτηριστικό του μεγάλου συνθέτη, να ακολουθεί ή να συνθέτει μια ενότητα από εντελώς διαφορετικά και αυτόνομα τμήματα.

Το έργο της μουσικής εκτέλεσης διέπεται απ’ την “ενθουσιαστική” βιωματική ορμή που μεταφέρει ο συνθέτης απ’ την υποκειμενική του λήψη στο σύνολο των ακροατών οι οποίοι εμπνέονται από την καλλιτεχνική του διέγερση, απ’ τη δική του εξπρεσιονιστική έκφραση. Έτσι συντελείται η μετάλαμψη, η ανάληψη και χιλιάδες ψυχές συν-κινούνται, χαίρονται, λογίζονται, στοχάζονται, φαντάζονται, ονειρεύονται.

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν». →

"ΚΑΤΑ ΣΑΔΔΟΥΚΑΙΩΝ"

Μουσική της ελευθερίας

Στο μεταξύ στην Ευρώπη, στη Γερμανία, στην Ουγγαρία, στην Πολωνία οι άνθρωποι ζητούν ελευθερία. Ο Θεοδωράκης, που είναι βέβαια ένας παθιασμένος Ευρωπαίος, είναι και στην Ευρώπη ενεργός. Αφουγκράζεται το ξεκίνημα κι είναι παρών στο προκεχωρημένο μέτωπο. Το συμφωνικό ποίημα "Κατά Σαδδουκαίων" είναι ένας πρωτοπόρος ύμνος στην απαρχή της ολοκληρωτικής ελευθερίας. Ελευθερία στη σκέψη, στην ιδεολογία, στις δημιουργικές δομές.

Αντιδρά σαν συνθέτης με μια εκρηκτική χειρονομία της τελικής εξόδου και ταυτόχρονα αποκαθιστά το μεγάλο φίλο του, τον ποιητή Μιχάλη Κατσαρό, τον ποιητή της πνευματικής αντίστασης, απέναντι σ' όλους τους "Σαδδουκαίους", στην αριστοκρατία των συστημάτων της ισχύος και της καταστολής. Αυτός ξαναπαίρνει τον επαναστατικό δρόμο της πνευματικής αντίστασης.

Το ότι η συμφωνία αυτή έχει συντεθεί στη γερμανική γλώσσα δεν είναι χωρίς σημασία. Ο Μπετόβεν κι ο Βάγνερ φωνάζουν κι αυτός, ο Έλληνας, συμπαραστέκεται με ένα έργο σαν ώθηση και σύμβολο για την επανένωση της κομματιασμένης Γερμανίας. Η μετάφραση του ποιήματος του Κατσαρού από τον Dirk Mandel είναι μια αριστουργηματική μετάβαση, μια κραυγή του πόθου της ικανοποίησης "Φυτεύουμε έναν επαναστατικό πύργο μετωπικά απέναντί τους". Ποτέ πια πόλεμος, ποτέ πια δικτατορία. Η χορωδία ακούγεται σαν τον κανόνα του Μπετόβεν "Όλοι οι άνθρωποι είμαστ' αδέρφια".

Εντοπίζει λοιπόν ο Θεοδωράκης ένα ώριμο κοινό, εκπαιδευμένο μουσικά, το γερμανικό κοινό που λαχταρούσε την επανένωση. Έπρεπε να θεωρηθεί σαν το πρώτο σήμα της αναδόμησης των πολιτικών ιδεολογιών. Θα έπρεπε να είναι η προοπτική όσων περίμεναν την επανένωση. Ένα συμφωνικό έργο σαν κοντέρτο της απελευθέρωσης, της ελευθερίας.

Ο Θεοδωράκης αντιδρά με εσωτερική έξαρση και ενθουσιασμό. Ξαναβρίσκει το συνήθη δυναμισμό του, το ασύγκριτο πάθος του, για να δημιουργήσει μέρη γεμάτα δύναμη, χορωδίες και τραγουδιστές σε μια λαβυρινθώδη παρέλαση γεμάτη από φαντασία και επεισόδια γύρω

απ' τη φωνή του τρελλαμένου ποιητή Κατσαρού που δε χαρίζεται σε κανέναν, δε χαρίζεται ούτε στον ίδιο, χαρίζεται στην πορεία για το ολοκληρωτικό άδειασμα, την πλήρη απελευθέρωση για να φθάσουμε και πάλι στην παιδική αθωότητα. Αθώς! Αθώς!

Ο Θεοδωράκης ακολουθεί τη δική του εσωτερική ελευθερία και βάζει τα πάντα μέσα. Ανασύρει όλο το δημιουργικό του ρεπερτόριο, ξαναβρίσκει τους δικούς του προσωπικούς τρόπους του σύμπαντός του. Είναι γεμάτος οργή και ξανά τρυφερός, ευγενικός, ποιητικός. Ξαναβρίσκεται στην τροχιά του ερεθισμού του, ενός παθιασμένου ερεθισμού του, γιατί αισθάνεται από μόνος του την εγγύτητα της ποθητής πατρίδας του: Το άπειρο σύμπαν.

Βάζει μέσα τα πάντα, την χωρίς όρια μουσικότητά του, την ποιητική του δημιουργικότητα, τις φιλοσοφικές του παρατηρήσεις σε μια χωρίς τέλος παράσταση μιας “Comedia dell’ Arte”, της δικής του αυθεντικής ποιητικής “Comedia dell’ Arte”. Τελειώνει με τη θεωρία, δε χρειάζεται πια καμιά φιλοσοφία, τώρα φωτίζει περισσότερο τον προσωπικό δρόμο της δικής του ελευθερίας. Καλεί τον ακροατή να παρατήρει τον κόσμο της καθημερινότητας. Τον οδηγεί απ’ τα επιμέρους στο όλον, στην ολότητα, στο κέντρο του σύμπαντος. Γίνεται “προφήτης” κι αποκαλύπτει με τους ήχους του, με τις μελωδίες του, τον τόπο. Το φωτεινό τόπο του απολλώνιου ήλιου, τον τόπο των μεταμορφώσεων, των μεταστάσεων. Μεταστάσεις που οδηγούν στο κέντρο, όπου όλα τα ζωντανά είναι αποϋλικοποιημένα σε αρχέτυπους ερεθισμούς. Μια χωρίς τέλος έκσταση.

Κι ο ακροόμενος προφήτης περνά χωρίς προσπάθεια σ’ αυτή την ανάλαφρη ενότητα του κόσμου των ιδεών. Το πετυχαίνει με τη χρήση των χρονικών μικροδιαστημάτων. Ελαχιστοποιημένες χρονικές αποστάσεις διαλύουν (βάζουν τέλος) σ’ αυτές τις σμικρύνσεις, σχεδόν ανεπαίσθητους τυχαίους κόμβους μιας έκστασης, που κάθε πιο ελάχιστη αντίληψη αισθησιακά εμποδίζει .

Σ’ αυτή την πνευματική κατάσταση ο συνθέτης εισέρχεται στα βαθύτερα στρώματα της άφθαρτης μυθοποιητικής μνήμης του. Ο Θεοδωράκης όλα τα έχει τώρα αντικαταστήσει, έχει παρατήσει όλα τα άχρηστα, όλα τα επιφανειακά κι απέρριψε τις λεπτομέρειες. Η ιδεαλιστική ποιητική ενατένισή του (θεωρία) γίνεται σ’ ένα “κυβερνητικό” έλεγχο των βιωματικών εικόνων της ψυχής του (βλ. Αριστοτέλης).

Φυσικά αυτή η πνευματικοποίηση των βιωματικών εικόνων των βαθέων στρωμάτων είναι βιωμένη. Φέρνει την ευτυχισμένη στιγμή της έκρηξης, της εκρηκτικής έμπνευσης, Κινητοποιεί επίσης στον θεατή-ακροατή, έτοιμη στα μάτια του, στιγμιαία, τη “Γένεση” της μουσικής στιγμής.

«Κατά Σαδδουκαίων»

Η “Κατά Σαδδουκαίων” είναι η πιο προσωπική του συμφωνία. Πρόκειται για μια πολύτοπη μαρτυρία ενός δημιουργού με δυνατές συνδέσεις με τον κόσμο της μοντέρνας και μεταμοντέρνας παγκόσμιας μουσικής. *Ο Θεοδωράκης δε χρειάζεται πια ούτε ιδεολογικές εξηγήσεις, ούτε διανοητικές διευκρινίσεις. Ό,τι έχει να πει, το λέει με τη συμφωνική του μουσική.* Πρόκειται για ένα πολυσύνθετο έργο ενός αυθεντικού ομολογητή. Δεν καταδικάζει, αραδιάζει συμβάντα, γεγονότα της δικής του ζωής, μέσα σ’ έναν αιώνα των πολέμων και της ομαδικής εγκληματικότητας. Στηρίζεται σ’ ένα μύθο των Σαδδουκαίων που τον μεταφέρει, όπως κι ο ποιητής, σ’ ένα παγκόσμιο γεγονός της ρωμαϊκής εξουσίας για να σκηνοθετήσει ένα δράμα με πολλαπλά συμβάντα.

Ο δημιουργός βλέπει να ξετυλίγονται μπροστά του σκηνές από μια θεατρική παράσταση με σκηνογραφίες ζωγραφισμένες απ’ τον Πικάσο, τη Γκουέρνικα και τον Grünewald, την Ανάσταση. Αυτό που κάνει το έργο ζωντανό, μ’ έναν αφάνταστο δυναμισμό, είναι η αυθεντική του μαρτυρία. Πρόκειται για τη δική του τη ζωή που δε χάνεται σ’ ένα αόριστο θέμα, αλλά φέρνει τα πάντα σε μια σφαιρική δραματικότητα που ορίζεται απ’ το βαθύ πένθος για τις χαμένες ζωές, για τα απάνθρωπα συστήματα που καταλήγουν σε ολοκαυτώματα και ανθρωποθυσίες.

Ποτέ μέχρι σήμερα δεν κατάφερε ένας καλλιτέχνης να δέσει τόσο πειστικά τη ζωή του, την πίστη του, με το έργο του. Παρ’ όλο που το έργο του δεν ανοίγει τις βιογραφικές του εμπειρίες, μένει ένα παράξενο αίσθημα από οργή πένθους, λύπης και θυσίας.

Η θυσία γίνεται απαραίτητη για να μεταφέρει σ’ έναν πολυδιάστατο τεράστιο χώρο με πολλά επίπεδα, διακυμάνσεις και επιμέρους διαμερίσματα, ποτισμένα με άφθονη βιοενέργεια.

Η βιοενέργεια που πηγάζει απ’ την ψυχή του Μίκη Θεοδωράκη καταλήγει σε μια καταιγίδα που παίρνει διαστάσεις κατακλυσμού. Ο κατακλυσμός αυτός δεν αναφέρεται σε μια επαρχιακή περιφέρεια, αλλά αφορά ολόκληρο τον πλανήτη μας.

Οι δυνάμεις αυτές δε χαρακτηρίζονται από μια ανθρώπινη διάσταση, παρά απ’ την αναγκαιότητα να ξεπεραστεί το φαινόμενο της λήθης της ανθρωπότητας. Με τη μουσική του συμφωνία ο Θεοδωράκης σκάβει βαθιές ρυτίδες στο πρόσωπο της μνήμης του κόσμου. Ρυτίδες, αυλάκια, που αγγίζουν την αιωνιότητα.

Έτσι γίνεται η ανακύκλωση της αέναης θεϊκής ενέργειας που αιωρείται στο σύμπαν. Η ψυχή του Θεοδωράκη είναι ανοιχτή για να δεχτεί όλες αυτές τις δυνάμεις, που κατηφορίζουν απ’ τη συμπαντική θεογονία σε πηγαίους ανθρώπους που έχουν την ψυχή τους προετοιμασμένη να δέχεται.

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν». →

Αυτή η αλληλεπίδραση ανάμεσα στα στήθια ενός ανθρώπου και στο απέραντο σύμπαν γίνεται κατανοητή με τη μουσική του, όταν αφήνει ή ζει κανείς με ελεύθερη ψυχή. Δηλαδή μια ψυχή, που βαπτίζεται στην κάθαρση των περιττών, μετατρέπεται σ' ένα είδος κλεψύδρας όπου οι συμπαντικές δυνάμεις πιέζονται ν' αγγίξουν την πηγή της ψυχής ενός θνητού κι ο μέγας Δημιουργός, δηλαδή ο Θεός, όταν μεταφερθεί η αναγκαία ενέργεια απ' τον ένα θάλαμο στον άλλο, αναποδογυρίζει την κλεψύδρα και μεταφέρει έτσι στους αιώνες αυτή τη μνήμη του σημαντικού αυτού γεγονότος.

Αυτή είναι η αιώνια αέναη βιοενέργεια της μουσικής του Μίκη Θεοδωράκη, ατέρμονη, βίαιη ορμή της αιώνιας ουσίας που ανά πάσα στιγμή μεταγγίζεται στην παγκόσμια επικαιρότητα.

Η φιλία με τον Κατσαρό

Σαν πρωτοπόρος συνθέτης ο Θεοδωράκης, εμπνέεται τη συμφωνική σύνθεσή του «Κατά Σαδ-δουκαίων» απ' τη φιλία του και το θαυμασμό του για το Μιχάλη Κατσαρό, που κατάφερε να συγγράψει μια ανοιχτή, θαρραλέα δομή, μια καινούργια ποίηση με παγκόσμιο περιεχόμενο, για όλους τους λαούς, για όλους τους ανθρώπους στη γη. Είναι ποιητικό έργο με πλήθος πολυσήμαντων ιδεών και εμπνέει μια εφάμιλλη μουσική δημιουργία, που έχει σχεδιαστεί σαν ένα είδος χρονικού απολογισμού ενός ολόκληρου αιώνα. Η αποδομημένη μορφή του ποιητικού έργου τον ερεθίζει και τον εμπνέει για να διαμορφώσει μια μουσική σκηνογραφία. Μια συναισθηματική σκηνογραφία για να τιμήσει τον φίλο ποιητή.

Η δυναμική συμφωνία του ξεπηδά από τη διεγερμένη κατάστασή του σαν αντίδραση στον ποιητικό λόγο. Ο Θεοδωράκης καταφέρνει μια σημαντική συμφωνική μορφή, σαν μια ανεξάρτητη θεατρική σκηνοθεσία με αφηγηματικό χαρακτήρα, συναισθηματικές μνήμες και παρενθέσεις με κραυγές της χορωδίας. Ο ποιητικός λόγος κομματιάζεται, το μυαλό κομματιάζεται, μένει μόνο ο πόνος, η κραυγή κι αφήνει τον ποιητή να γίνεται ένας μυστηριώδης ιερέας ενάντια στους πραγματιστές, ενάντια στους τεχνοκράτες, ενάντια στο σύστημα κι ενάντια στους ορθολογιστές.

Εδώ σηκώνεται για πρώτη φορά η φωνή του ελεύθερου λόγου απέναντι σε κάθε προκαθορισμένη ιδεολογία, ένας λόγος ή μια φωνή που παρασύρει τα οδοφράγματα. ***Η βιολογική φωνή της ζωής δεν μπορεί να υποφέρει τη ζωή μέσα σ' ένα τετραγωνισμένο σώμα, σε μια στείρα τεχνοκρατία.*** Είναι το πρώτο βήμα, η πρώτη επαφή της τέχνης με μια αναλυτική αποδόμηση. Δεν επιδιώκει μια σύνθεση, αναζητά την καταλυτική αποσύνθεση. Αυτός ανεβάζει την ένταση και τη δραματουργία

παντοτινά έως ότου αγναντέψει το ανέσπερο φως.

Ο Θεοδωράκης τοποθετεί ζωηρές δονήσεις, ώστε έτσι να πετύχει νέους κόσμους, παράλληλα σύμπαντα, τα οποία δεν οδηγούνται, μήτε από φόβο, μήτε από δειλία. Κόσμοι που σχηματίζονται από αυτά τα άπειρα μικρά πρωτόνια. Τα στοιχεία συμπυκνώνονται στη φυσική τους κατάσταση έτσι όπως μετασχηματίζεται το νερό και μετατρέπεται σε υγρό, σε στερεό και σε αέριο. Αυτή η κατάσταση βρίσκεται σ' ένα αέναο παλμό των συνεχώς μεταβαλλόμενων ήχων. Οι ήχοι, η φύση, οι φωνητικές εικόνες της συμφωνίας, μεταβάλλονται διαρκώς χωρίς να χάνουν τον οργανικό δυναμισμό τους. Ένα δυναμισμό γεμάτο ακατάπαυστη δύναμη της συναισθηματικής μνήμης, που λαγοκοιμάται στο βυθό της ψυχής του δημιουργού (βλ. Αριστοτέλη).

Αυτός ο αυθεντικός άμεσος δυναμισμός της προσωπικής συναισθηματικής μνήμης δεν μπορεί να συγκρατηθεί σ' ένα καλά οργανωμένο πλέγμα. Επιζητά μια εμπνευση που μεταβάλλει τις ιδέες, ιδέες σαν τις συνάψεις των κυττάρων που συνδέουν την ύλη με το φως κι απ' αυτή τη σύνδεση συμβάλλουν να δημιουργηθούν νέα αστέρια, νέοι γαλαξίες.

Το μέγα θυσιαστήριο

Το μεγαλείο της μουσικής συμφωνικής πλοκής μπορεί να κατανοηθεί καλύτερα σαν μια ξενάγηση σ' έναν ατέλειωτο πύργο που κτίστηκε στο διάστημα ενός ολόκληρου αιώνα. Σαν ένας υπερμέγεθης κρητικός λαβύρινθος με ακανόνιστα επίπεδα, ύψη και χώρους και ορόφους ατέλειωτους, ζωντανός, γεμάτος απ' τους λαούς ενός αιώνα, δράματα και τραγωδίες των πολέμων, της εξορίας, των φυλακισμένων. Παντού οι κραυγές του τρόμου και του δράματος των πυρακτωμένων νεκρών που πέφτουν απ' το μακρινό ουρανό μαζί με στάχτες και φλόγες, με αίματα, τεμαχισμένοι κρανίου τόποι γεμάτοι μαύρες τρύπες. Ο πύργος, ο παγκόσμιος πύργος των πολέμων, σαν το μέγα θυσιαστήριο των αθώων.

Κι όλη αυτή η ασύλληπτη διάσταση του ατέλειωτου, γιατί δεν έχει πάρει τελική μορφή,- μια και δε σταμάτησε η ανθρωποθυσία στις μέρες μας,- είναι εντοχισμένη μέσα στο σκοτεινό θάλαμο του συνθέτη Μίκη Θεοδωράκη. Είναι μια ξενάγηση μέσα στο νου του, μέσα στην ψυχή του, σε μια ζωή συνεπαρμένη από συμπόνοια, ελεημοσύνη και καλοσύνη για όλους τους ανθρώπους, όλους τους λαούς. Μας μεταφέρει σε μια αλήθεια που θυμίζει την Αγία Γραφή: *όχι μόνο ου φονεύσεις, αλλά αγάπα τον πλησίον σου ως εαυτόν.*

Κι εγώ “ακούω” και ταραγμένος δε διστάζω ν’ ακολουθήσω αυτή τη μυστηριώδη ξενάγηση στο θεόρατο θυσιαστήριο της ανθρωπότητας.

Πόσα βιώματα, πόσες εικόνες ξεχασμένες στα βαθύτερα στρώματα διαμορφώνει η “μεγάλη” του μνήμη για να συνθέσει και να δαμάσει τους ήχους, να ανασκάψει μελωδίες, μελωδίες του πάθους και της οργής. Οι στιγμές της έμπνευσής του, που δρουν με το συμπαθητικό συναίσθημα, το στοχασμό του όλου, έχουν την ορμητική έκφραση των ηφαιστειακών εκσφενδονίσεων για να μας μεταφέρουν τη διέγερση, την οργή της αδικίας, την παράλογη πράξη του ολοκαυτώματος των λαών ανα τους αιώνες. Κι όλα συντελούνται στον κρότο και στον τρόμο, αλληλοσυγκρούονται.

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν».

Αυτή η διαδικασία σημαίνει έμπρακτη αντίδραση για να κάνει δυνατή τη μετάβαση της ιδέας του όλου στη σύνθεση των ήχων, δηλαδή στην πραγματική υλική ουσία της μουσικής. Η τέχνη είναι πράξη δημιουργίας στη μουσική, στη ζωγραφική, στη γλυπτική, στην ποίηση. Η πράξη όμως αυτή διέπεται από το πνεύμα, από τη συμπαντική ιδέα και δεν υποβιβάζεται σε μια βαρβαρότητα μορφολογική. Κάθε πράξη ερεθίζει τη διάνοια κι η διάνοια αντίστοιχα στηρίζει την καλλιτεχνική δημιουργική διαδικασία.

Σεισμογράφος του σύμπαντος

Στο θέμα της συνειδητοποίησης του σύμπαντος ξεχωρίζουμε την ανθρώπινη νοόσφαιρα και τη θεόσφαιρα. Η εικονογραφία του σύμπαντος βέβαια, δεν μπορεί να αποτυπωθεί με τηλεσκόπια και δορυφόρους. Η εικονική ολική αντίληψη του σύμπαντος είναι αδύνατη, δε φθάνει στην οπτική ικανότητα του ανθρώπου να συλλάβει το σύνολό του. Έτσι είμαστε υποχρεωμένοι να χρησιμοποιήσουμε ένα πνευματικό σύμπαν, ένα ψυχικό, που διακυμαίνεται ανάμεσα στο λόγο και την ψυχή. Η συμπαντική εικόνα είναι ασύλληπτη, όπως και το πρωτάκουσμα του συμπαντικού ήχου.

Το χάρισμα, το ταλέντο αρχίζει στην παιδική ηλικία με την εκστασιακή πρόσληψη χρωμάτων, φώτων, αστερών, γαλαξιών, δέντρων, βουνών, μάτια ανθρώπων, κινήσεις, τραγούδια, φωνές ανθρώπων και ζώων. Οι ήχοι της κρυστάλλινης θάλασσας σ' ένα ελαφρό αεράκι, η ζέστη, το κρύο, αλλά και κοινωνικές παράμετροι της άμεσης οικογένειας, της γειτονιάς, της πόλης, των συγγενών που ζουν το δράμα της κατοχής, τη σκληρή υποδούλωση και υποβίβαση των κατακτητών, την αντίσταση, την ελευθερία της γενιάς, της ράτσας, της ηπείρου, της ανθρωπότητας.

Ο Θεοδωράκης γίνεται ο μανιακός συλλέκτης. Συσσωρεύει απ' τα παιδικά του χρόνια τις πιο αφηρημένες αποχρώσεις ήχων και χρωμάτων, συμπαντικές μεταλλαγές μέχρι την πιο σκοτεινή σπηλιά του υποσυνείδητου. Όλα εναποτίθενται στη σκοτεινή ενέργεια του υποσυνείδητου που στην ενθουσιαστική (εν θείω) στιγμή της έμπνευσης εκσφενδονίζεται σαν πύρινη λάβα στους αντίστοιχους ήχους. Οι εικόνες μεταφράζονται σε αντιστοιχίες ήχων που ερεθίζουν τη φαντασία των ακροατών να κοινοποιήσουν τα προσωπικά φαντάσματά τους με το μεγάλο κοινό. Η προσωπική φαντασία κοινοποιείται με το σύνολο των ζωντανών στις αναλλοίωτες βιολογικές αξίες που ασφαλίζουν την αξιοπρέπεια, δηλαδή το αξίωμα της ζωής εν γένει, της ζωής του παντός, του σύμπαντος!

Στους «Σαδδουκαίους» ο Θεοδωράκης. βγάζει τη μνήμη της αρχέγονης Ελλάδας για την οποία δεν έχουμε πληροφορίες, αφού κι ο ίδιος είναι γένος και θρέμμα του Αιγαίου, της Ελλάδας.

Οι «Σαδδουκαίοι» δεν είναι μια διανοητική κατασκευή, είναι μια συναισθησιακή ή συναισθηματική προβολή πανάρχαιων γνώσεων που βγαίνουν κι από την ποίηση του Κατσαρού, γιατί

ο ποιητής ανοίγει έναν κόσμο τεράστιο, ο Κατσαρός βλέπει το σύμπαν, βλέπει την ανθρωπότητα, βλέπει όλη τη γη, αλλά για να το κάνει κάποιος αυτό πρέπει να έχει την επίγνωση της συνειδητοποίησης του Ελληνισμού γιατί ο Ελληνισμός είναι η παγκόσμια ουσία.

Αυτή είναι η ουσιαστική δύναμη της τέχνης να συμπαρασταθεί και να γίνει η καταλύτρια ουσία στην ανθρώπινη αδυναμία να συλλάβει το όλον. Η τέχνη δίνει αυτή την άμεση γεύση της συμπαντικής δημιουργίας. Η τέχνη είναι η μόνη ουσία της αναδιοργάνωσης του κόσμου, μπορεί να δημιουργεί δηλαδή νέους ορίζοντες, έναν καινούργιο κόσμο μέσα από τα ερείπια, μέσα από την αδυναμία της υπεροψίας. Αυτή την τέχνη τη συνοδεύει πάντοτε η θεία χάρις που ασφαλίζει στους αιώνες την καλοκαγαθία, την ομορφιά, δηλαδή την αρμονία και την άμετρη αγάπη.

Η αξία του μεγάλου έργου δεν μπορεί ούτε να υποτιμηθεί, ούτε να παραβλεφθεί. Αυτή είναι η πρώτη και σημαντική εκτίμηση, αυτό το άμεσο βιωματικό αίσθημα που κάνει τις ψυχές μας να πάλλονται.

Αυτό προσμένουν όλοι οι άνθρωποι του πλανήτη μας, να συνδεθούν με τον εμπνευσμένο χαρισματικό συνθέτη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι ακροατές μιας καλλιτεχνικής συμφωνίας πρέπει να είναι γνώστες ή μουσικολόγοι και αισθητικοί αναλυτές. Οι ανοιχτές ψυχές δέχονται πάντα, δηλαδή καλοδέχονται όλα αυτά που αποκαλύπτει ο εμπνευσμένος δημιουργός.

Ο δημιουργός γίνεται όργανο του συνόλου, ένας σειсмоγράφος του σύμπαντος, συλλέκτης βιωμάτων, σκέψεων, αισθημάτων και ιδεών, ήχων και χρωμάτων, ειδώλων, εικόνων.

Και είναι ανά πάσα στιγμή έτοιμος να λύσει τους χρησμούς του υποσυνείδητου, να απαντήσει σε ερωτήματα, να ανοίξει ορίζοντες με τη δύναμη που αναβλύζει απ' τα πιο βαθιά στρώματα, δίχως διανοητικές σκοπιμότητες για να κρατήσει παρθένα την έμπνευσή του, που είναι η πιο γνήσια αυτοματισμένη χάρις της ψυχής.

Ένταση και έκταση

Ο Θεοδωράκης εξοργισμένος απ' την ησυχαστική διάθεση της μοντέρνας φτάνει σε μια έκρηξη, σε μια ανοιχτή άρνηση της διανοητικής διάθεσης της μουσικής του σαλονιού. Με μια τεράστια δέσμη εκρήξεων στήνει οδοφράγματα με καπνούς και φλόγες όπου διακρίνεται η Μασαλιώτιδα με

τη σημαία της επανάστασης:

**Όχι, δε θέλω ν' ακούω πια αυτά τα σχολαστικά μιας ύποπτης ειρήνης. Θέλω ν' αντι-
σταθώ μ' αυτό το ολοκαύτωμα, όπου με συνοδεύουν παληκάρια με γυμνά στήθια.
Δεν είναι δίκαιο που χάνονται άδικα ζωές και ζωές στο βωμό της αμαρτίας και της
σκλαβιάς.**

Το πάθος, που ξεπερνάει κάθε νοητό μέτρο, ψάχνει, θέλει μια αέναη κίνηση, μια ανήσυχη δραστηριοποίηση. Αυτή η αναζήτηση δεν καταλήγει σε καμιά κύρια ικανοποίηση, παρά σε μια μεθυστική διονυσιακή παραφρόνηση, στην τάση να ανεβαίνει λαίμαργη, ανικανοποίητη ζωή, μια ζωή σε συνεχή πίεση και δραματική υπερβολή.

Ψάχνει να βρει το ασύλληπτο, το μη συνειδητοποιημένο και ξεπερνάει το εγώ του. Το εγώ του το θυσιάζει σ' αυτόν το στιγμιαίο αγώνα που διαρκεί μόνο λίγα λεπτά. Μια θυσία που προκαλεί μια ανυπέρβλητη ύπνωση για ν' αποφύγει την ησυχαστική συνειδητοποίηση, η οποία αντικαθίσταται από έναν κόσμο γεμάτο φαντάσματα, σ' έναν κόσμο κατειλημμένο από φόβο και αγωνία.

Θα μιλήσουμε για φουτουρισμό και σουρεαλισμό; Πρόκειται γι' αυτή τη μεταφυσική αγωνία και ταραχή η οποία κατευθύνει τον άνθρωπο σε μια κατάσταση εγκατάλειψης αυτού του κόσμου (αρμονία, ομορφιά) και μεταφέρεται σ' έναν παράλληλο που μόνο ένας ξετρελλαμένος ποιητής παραλληλίζεται μ' ένα χαμένο μύθο του παρελθόντος.

Οργή – θυμός – άρνηση – εγκατάλειψη του εγώ, για χάρη ενός υπερεγώ που ξελογιάζει τους πάντες ν' ακολουθήσουν αυτό το βουλκάνιο καταρράκτη παρατώντας τα πάντα, - την αγάπη, την ομορφιά, το Θεό. Μια πρόσκληση να τον ακολουθήσουμε σ' αυτό τον Καιάδα του συμπαντικού χάους. Ξεπερνάει τη λογική στενότητα κι ανοίγει την ατέλειωτη ανύψωση και συνάμα πτώση μέσα στα δίχτυα του παραλόγου.

Σ' αυτή την πτώση στο γκρεμό δεν μπορείς να πιαστείς από κανένα μικρό δέντρο, κανένα χέρι δε σε κρατάει, καμιά πέτρα δεν εμποδίζει αυτή την ατέρμονη κάθετη πτώση. Και πάντα ανεβοκατεβαίνουν ξεδιπλωμένες κόκκινες σημαίες με μυρωδιά από μπαρούτι και δακρυγόνα.

Δεύτερο επίπεδο του παράλληλου κόσμου; Λάθος! λάθος! λάθος! Κανείς δεν αγγίζει μια σκηνογραφία μιας ιδεολογίας. Δεν πρόκειται για καμιά μεταφυσική, μεταφορική τραγωδία. Τι είναι λοιπόν; Είναι μιά εκτέλεση σ' έναν διαλεγμένο κύκλο σ' ένα πολυτελές σαλόνι, όπου, πίνοντας σαμπάνια, παρευρίσκεσαι σε μια τυχαία μουσική σκηνοθεσία;

Μόνο μην αφήσεις να εμβαθύνεις στα πραγματικά σου συναισθήματα. Πρόκειται για μια υποθετική τραγική μουσική εκρηκτική εκτέλεση και μπορείς άνετα να διαλέξεις εσύ ο ίδιος να την ιδιο-

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν». →

ποιηθείς, να αφήσεις τον εαυτό σου να ακολουθήσει το γνώμονα μιας τερατώδους προσωπικής τραγωδίας που δε συνέβη ποτέ. Δεν έλαβε ποτέ χώρα, αλλά μπορείς να τη βιώσεις, να τη συναντήσεις στο μέλλον.

Είναι δηλαδή η υποθετική τραγικότητα μιας διονυσιακής παραφροσύνης, όπου ο διαμελισμός και η ανάσταση του νεκρού συμβαίνουν ταυτόχρονα. Άνθρωποι, που δεν ένοιωσαν ποτέ τη διονυσιακή μυστηριακή παραφροσύνη, καλούνται να εισέλθουν στο καζάνι της καταλυτικής κόλασης της υπεροπτικής παραλογίας και καλούνται συνάμα ν' αδειάσουν από μέσα τους όλα τ' άχρηστα και να ζήσουν την καταλυτική λύτρωση με ήχους που είναι μακριά απ' τα γνωστά εδάφια της τετριμμένης έμπνευσης.

Με ξεγέλασες, σα να ήμουνα νεαρός και παρθένος. Μπήκα μέσα σ' αυτόν τον εσπερινό σου δίχως καμιά υποψία και αμφιβολία και φυσικά απροετοίμαστος ότι θα μου συμβεί η δευτέρα παρουσία. Και αγαθός που ήμουνα, άκουγα τον ξετρελλαμένο ψάλτη ποιητή και τη χορωδία, κάπου, κάπου, ένας φαλακρός παπάς θυμιάτιζε και ξεστόμιζε κατάρες. Έξω! έβριζε. Φύγετε όλοι έξω απ' αυτό τον αόρατο ναό! Έξω! γιατί το κακό θα συμβεί.

Κανείς δεν τον πρόσεχε ίσαμε που άρχισαν να τρίζουν οι τοίχοι και το δάπεδο σαν ν' ανήγγειλαν το μέγα σεισμό. Δεν πρόφτασαν οι προαισθήσεις να προετοιμάσουν την κάθοδο πτώση. Όλα μαζί κατακυλούν στο βάθος που άνοιξε το δάπεδο και τα πάντα, τα πάντα πέφτουν με ταχύτητα στο μέγα ολοσκοτεινό πηγάδι με ατέλειωτο βάθος.

Τράβηξες και μένα. Δε σκέφτηκες καν να με προειδοποιήσεις, αφού τα είχες όλα οργανωμένα, μη τυχόν και αισθανθεί κανείς ότι σε λίγο θα τελειώσουν τα πάντα, θα τα καταβροχθίσει η ανεξέλεγκτη σου δύναμη, για να κλείσει μια και καλή με την τελευταία πέτρα, να επισφραγίσει μια για πάντα το τέλος της μουσικής, μαύρε αρχάγγελε. Έχετε γεια γλυκά τραγούδια και μελωδίες της νοσταλγίας και της αγάπης. Έχετε γεια όνειρα. Έχετε γεια τα λιόδεντρα κι οι λεύκες.

Ο Δημιουργός πλάθει τον κόσμο και τη ζωή κι η μουσική εκτέλεση είναι η άηχη ενέργεια που ζωοποιεί και συνταράζει κάθε ον ζωντανό. Είναι η στιγμή που η ζωή βιώνεται άμεσα, δίχως περιττά υλικά, δίχως γνώσεις και πολυξερίες. Έτσι είναι δυνατός ο μεταβολισμός σε μια ασύλληπτη για τις αισθήσεις ένταση. Ένταση που πολλαπλασιάζει το βίωμα και το μετατρέπει σε μια εθελοντική θυσία της μετάστασης από μια καθημερινή τακτοποίηση ησυχαστικής, στο υπαρξιακό βίωμα της προσωπικής ταυτότητας.

Άσε τον εαυτό σου να πέφτει απ' τους ουρανοξύστες της Νέας Υόρκης και με την πτώση του να πετυχαίνει την ψυχική του ενδελέχεια, την αιώνια ανάσταση:

**Θανάτω, θάνατον πατήσας
και τοις εν τοις μνήμασιν,
ζωὴν χαρισάμενος.**

Και ο τραγικός ποιητής ψέλνει ακράδαντα **“Χριστός ανέστη εκ νεκρών”** κι ας πνίγεται η φωνή του ανάμεσα στα χάλκινα και στα έγχορδα και στα καζανοτύμπανα.

Είναι δηλαδή η μαρτυρία της Ανάστασης, είναι αυτή η ίδια η Ανάσταση, που εκτελείται και συντελείται την ίδια στιγμή. Είναι η πράξη που δε χωράει σε τεφτέρια και τυφλοσύρτες. Είναι η στιγμή της πεμπτουσίας. Είναι η στιγμή της μεταμόρφωσης και της ανάληψης. Αυτή είναι η θεία λειτουργία της Αναστάσεως. Αυτή είναι η ίδια η Ανάσταση που ανασταίνει τους νεκροζώντανους κι όλους τους πεσμένους και τους παρατημένους.

Η σύνθεση συνθέτει συνάμα κι έναν τόπο της Λαμπρής. Η αρχιτεκτονική του αιωρείται πάνω απ' τον ομφαλό των Δελφών, πάνω απ' το Αρκάδι, πάνω απ' τις Σουλιώτισες, πιο πάνω κι απ' τα παλάτια του Ολύμπου, σ' έναν τόπο μέσα στην ψυχή των προγόνων μας. Απ' την αρχή της γέννησης τους σύμπαντος ένας αόρατος ελευσινιακός τόπος είναι ο τόπος της παγκόσμιας μνήμης, όπου είναι καλεσμένοι αυτοί που αισθάνονται και έχουν μαζί τους άγραφα λευκά χαρτιά για να βάλουν μόνο τη τζίφρα τους, τη τζίφρα της λαμπρής τους ανάστασης.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ

ΗΧΟΣ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΑ

Μια σύγχρονη απόλυτη μουσική «συμφωνία» δε γίνεται βιώσιμη, ούτε είναι σε θέση ο μέσος ακροατής να διαβάσει τα μηνύματα, τις αναρίθμητες αλλαγές της ταχύτητας και της ψυχικής διατάραξης, ακούγοντας μια ροή στο χρόνο που δεν μπορεί να ακολουθήσει. Συνήθως εκπλήσσεται και δεν είναι σε θέση να κατανοήσει τη δραματική τραγικότητά της.

Ο μέσος ακροατής απαιτεί στις περισσότερες περιπτώσεις μια δομή μελωδίας που μπορεί να συμβαδίζει, να συνάδει, σε συγκεκριμένο ρυθμό και λόγο. Περιμένει σχεδόν πάντοτε να συνδέσει τα προσωπικά του συναισθήματα (λύπη, πένθος, χαρά, όνειρα) με τη μουσική σύνθεση για να τα ταυτίσει με την προσωπική του κατάσταση. Σε κάθε περίπτωση που αναιρείται η προσωπική του διάγνωση, αντιδρά με την άρνηση να ακούει. Δεν καταλαβαίνει αυτά που ακούει, είναι κακοφωνίες και ασυναρτησίες.

Το ίδιο σχεδόν ισχύει και για το λόγο. Όταν στα λόγια δε δύναται να ανακαλύψει νοήματα με τα οποία μπορεί να ταυτίσει τη δική του τη ζωή (λύπη, χαρά), τα αποφεύγει, γιατί πολύ γρήγορα αποφασίζει ότι αυτά δεν τα καταλαβαίνει, δε μιλούν τη γλώσσα του, δεν είναι της δικής του κουλτούρας. Βέβαια πολλές φορές είναι περίεργος να ακούσει και Μπαχ και Μότσαρτ, ανάλογα με την εναλλακτική του μουσική μόρφωση και πάντοτε βέβαια δίχως να μπορεί να εμβαθύνει σ' αυτά που ακούει.

Με τα πειράματα όμως που κατέληξαν απ' την κοινή μας συνεργασία, αλλάζουν όλα αυτά και το αποτέλεσμα τους οδηγεί το μέσο ακροατή να ακούει και να ενδιαφέρεται για μια απόλυτη μουσική φόρμα. Η ανακάλυψη αυτή της μετατροπής οφείλεται στην ονομαζόμενη «συναίσθηση».

Η ανακάλυψη της συναίσθησης έγινε εντελώς τυχαία. Πρότεινα στους

βοηθούς μου να γυρίσουν ένα βίντεο όταν ζωγράφιζα ένα έργο. Συγκεκριμένα ζωγράφιζα τον Ιησού Χριστό με διάφορα χρώματα και υγρά, που άλλοτε σκέπαζαν την εικόνα και άλλοτε άφηναν να εμφανίζεται, με πολλές επιχρίσεις με καφέ βερνίκια σαν τα έργα του Ρέμπραντ, μια δική μου τεχνική για να εξαφανίσω την υλικότητα της εικόνας. Και πρότεινα να δοκιμάσουμε τη μελοποίηση του ντοκουμέντου της ζωγραφικής διαδικασίας με την αρχή της 7ης συμφωνίας του Μίκη Θεοδωράκη.

Το αποτέλεσμα μας εξέπληξε όλους. Ο Μίκης ένοιωθε ότι όντως βρισκόμαστε μπροστά σε μια πολύ νέα και καταπληκτική ιδέα. Τώρα η συμφωνία ακουγόταν φυσιολογικά και γινόταν προσιτή σε κάθε μέσο ακροατή. Η ανακάλυψη της συνέργειας δύο ή περισσότερων αισθήσεων έπαιρνε φαντασμαγορικές διαστάσεις. Αυτή είναι λοιπόν η συναίσθηση, όρος της ιατρικής επιστήμης.

Τι είχε συμβεί; Εντοπίσαμε λοιπόν ότι όταν η ροή της μουσικής σύνθεσης έχει το δικό της χρόνο, τις βίαιες ανακολουθίες, ο μέσος ακροατής αδυνατεί να αφήσει τον εαυτό του, την ψυχή του, σ' αυτή τη ρυθμική διαδικασία που δεν μπορεί να ορίσει την εξέλιξη στο χρόνο και τότε τα παρατάει και αρνείται να ακούει. Στο βίντεο όμως υπήρχε μια χρονική ροή, μια διαδικασία που προκαλούσε το ενδιαφέρον του ακροατή-θεατή να δει το τελικό αποτέλεσμα. Κι έτσι άφηνε να ακούει την 7η συμφωνία του Μίκη, που ανήκει στις πιο «δύσκολες» συνθέσεις του.

Συνεχίσαμε τα πειράματα με τις ηχοεικόνες και ασχοληθήκαμε ιδιαίτερα εντατικά με τους «Σαδδουκαίους». Τα πειράματα διήρκεσαν 2 ολόκληρα χρόνια. Το τελικό αποτέλεσμα το παρουσιάσαμε στο ίδρυμα Κακογιάννη. Η ταινία είχε διάρκεια μια περίπου ώρα. Τα επτά μέρη της Σαδδουκαίας συμφωνίας απαιτούσαν μια εικονογραφική σκηνοθεσία ανάλογη με την ιδιοσυγκρασία του κάθε τμήματος, το κοινό όμως χαρακτηριστικό των 7 τμημάτων είναι πρώτα οι διαφορετικοί χρόνοι ήχων και εικόνων απ' τη μια μεριά και δεύτερο η εικονογραφική σκηνοθεσία δεν περιέχει μια συγκεκριμένη ιστορία, παρά μια υπόθεση όπου κανείς δε γνωρίζει, ούτε τη διαδικασία, ούτε ένα τελικό γεγονός, περισσότερο συμβαδίζει με την ποίηση του Μιχάλη Κατσαρού. Δηλαδή δεν πρόκειται για μια κλειστή σκηνογραφία, παρά μια προσπάθεια που θέλει να φωτίσει το μεγάλο ποιητικό μυστήριο, το μυστήριο της τραγικότητας των λαών σε ολόκληρο τον 20ο αιώνα.

Οι εικόνες και ο ρυθμός τους δεν ερεθίζουν τη νόηση του ακροατή, γίνεται μια ονειρική «διασκέδαση» από εικόνες που διασπώνται, ανασχηματίζονται σε μιαν αέναη ροή. Οι τελικές εικόνες δε σταματούν σε καμιά κλειστή μορφή και με τη μέθοδο αυτή κερδίζεται η προσοχή του ακροατή-θεατή, δηλαδή όλα γίνονται ευχάριστα με την οπτική ροή και ο εγκέφαλος δεν πιέζεται να «καταλάβει», να λύσει το μυστήριο της εικονογραφικής ιστορίας. Η μουσική, οι ήχοι περνούν έτσι ευχάριστα στην ακοή, αφού δεν είναι απαραίτητο να καταλάβει, παρά πιο άμεσα να αφήσει τη μουσική να κάνει το έργο της, να διεισδύσει δηλαδή στον εσωτερικό του κόσμο, γεγονός που συμβάλλει στη συναισθηματική ικανοποίηση.

Βέβαια όλη η εικονογραφική σύνθεση αντιδρά στο δυναμισμό της μουσικής, όχι σα συμπλήρωμα, αλλά σα μια ασύμμετρη, ανεξάρτητη παραγωγή. Μια παραγωγή του γίνεσθαι της ξενάγησης σε μια άγνωστη υπόθεση, άγνωρο τόπο, που ορίζεται απ' την τραγικότητα της δρώσας μουσικής. Μιας μουσικής όμως της εντατικής διέγερσης μιας απρόοπτης ροής που την ορίζει η μεγαλοφυΐα του συνθέτη.

Αυτή η εμμονή στη βιωματική στιγμή τραβά τον ακροατή-θεατή, τον προσελκύει, τον κερδίζει να συμμετέχει σ' αυτή τη λιτανεία της πομπής, να συναισθανθεί με την προσωπική του ζωή. Έτσι η μουσική γίνεται ο καταλύτης, ο λυτρωτής, η θεραπευτική ουσία που αλλάζει τις παλιές παθητικές μνήμες. Τελείται ούτως η ανανέωση της ορμής της προθυμίας να για γνωρίσει νέους ορίζοντες, νέα ορόσημα, νέους τόπους, μια ανανεωμένη τοπογραφία γεμάτη πνεύμα και συναισθήματα, άλλους δρόμους ικανοποίησης που μέχρι εκείνη τη στιγμή έμεναν δύσβατοι και άγνωστοι. Βιώματα που δίνουν σε κάθε μέσο ακροατή-θεατή να βιώσει μια από τις πιο δύσκολες συμφωνικές εκτελέσεις του Μίκη Θεοδωράκη. Η μουσική χάνει πια αυτή την ελιτίστικη ιδιότητα της λόγιας σύνθεσης και οι λεγόμενοι μέσοι ακροατές-θεατές γίνονται μετέχοντες από τη λαϊκή κουλτούρα στην παγκόσμια.

Αυτό ακριβώς αυξάνεται με τη συναίσθηση, με τη συναισθηματική συμμετοχή. Όλοι οι άνθρωποι καλούνται λοιπόν σ' αυτή την τελετουργία χωρίς ειδικές γνώσεις και μουσική μόρφωση. Το να σπουδάσει κανείς τομείς της λόγιας μουσικής δε σημαίνει αυτομάτως ότι μπορεί να ανιχνεύσει το μυστήριο μιας μουσικής σύνθεσης, γιατί τότε η μουσική πρέπει να αποτείνεται σε λίγους λόγιους μνημένους ειδικούς.

Φυσικά πάντοτε υπάρχει σε κάθε ένα από τα επτά τμήματα μια ειδική ατμόσφαιρα που την ορίζει ο ποιητής. Ο συνθέτης ερεθίζεται απ' το ζωντανό λόγο και ανασκάβει, ανιχνεύει στα βαθύτερα στρώματα της μνήμης του και ανασύρει στην επιφάνεια ήχους και ηχητικά μέρη που έχει φυλάξει η δημιουργικότητά του.

Ο εικονογράφος σκηνοθέτης πρέπει να αντιδράσει, παρόμοια με τους ερεθισμούς του λόγου και των ήχων, με εικόνες που ορίζονται από τα μυθοποιητικά στοιχεία της τραγικότητας. Δεν εικονογραφεί, ούτε συμπληρώνει, ανοίγει πρωτόγνωρους τόπους, εικόνες που βλέπονται άμεσα για πρώτη φορά, δηλαδή κάνει διαφανή την παραγωγή της εικονοποίησης, μια διαδικασία της τέχνης της προσωπικής διαμόρφωσης, της αυθεντικής προσωπικής παραγωγής.

Αυτός είναι ο δρόμος της «συναίσθησης», της συνέργειας δηλαδή δυο αισθήσεων με μια παράδοξη συμμετρικότητα που παράγεται από αυτή την κοινή πηγή της δημιουργίας του λόγου, του ήχου, της εικόνας, της γλυπτικής, της αρχιτεκτονικής. Οι διάφορες μορφές της τέχνης δρουν σα συγκοινωνούντα δοχεία με την ίδια ένταση και ισόμετρο ύφος και γενεαλογία. Η κοινή αυτή πηγή τροφοδοτείται από το ίδιο υγρό που δίνουν τα σύνολα τα παγκόσμια, τα σύμπαντα, το πνεύμα, ένα αθάνατο νερό με τις δυνάμεις της δικαιοσύνης, της ειρήνης, της καλοσύνης, της αγάπης, της ομορφιάς.

Μάκη Βαρλάμη: Έκθεση «Το άγνωστο σύμπαν» →.

Επιστολή του Μάκη Βαρλάμη (απόσπασμα)

Γειά σου Μίκη,

Για να αναφερθώ στη μυστική συγκοινωνία που υπάρχει ανάμεσα στον ήχο και την εικόνα, πρέπει να αναφερθώ στις επίκαιρες επιστημονικές έρευνες που γίνονται σήμερα. Όλες αυτές οι έρευνες αναφέρονται στις σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στους ήχους και τη ζωγραφική. Γίνεται δηλαδή μια αναφορά σ' αυτές τις εναλλάξ επιδράσεις των τεχνών. Όταν οι συνθέσεις αναφέρονται στην ηχητική πραγματικότητα των ουράνιων σωμάτων, είναι απαραίτητο να αναφερθούμε στη “συναίσθηση”, δηλαδή στη νευροβιολογική επιστημονική έρευνα, μιλάμε για το φαινόμενο του ερεθισμού μιας αίσθησης που προκαλεί ερεθισμό και σε άλλες αισθήσεις...

Η συνεργασία των δυο αισθήσεων οδηγεί έτσι στην πολλαπλότητα μιας νευροβιολογικής διαδικασίας, δηλαδή στην έντονη πυκνότητα της βιολογίας μας. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος μπορεί με τη συνεργασία των δυο αισθήσεων να πολλαπλασιάσει τη βιολογική του πραγματικότητα (βιολογικές βιταμίνες). Ο άνθρωπος μπορεί έτσι να νοιώσει και να βιώσει ακόμα και την αιωνιότητα. Ακριβώς σ' αυτήν τη νευροβιολογική ανακάλυψη στηρίζεται και η θεραπευτική ικανότητα αυτής της συνεργασίας των ήχων του σύμπαντος και των χρωμάτων του κόσμου.

Αν σκεφτούμε ότι τα χρώματα έχουν το καθένα τα δικά τους μήκη κυμάτων με σταθερούς αριθμούς κι αν σκεφθούμε τον άπειρο αριθμό διαβαθμίσεων, τότε μπορούμε να πλησιάσουμε το μεγαλείο της βιολογικής μας δημιουργίας. Γιατί τα χρώματα αναφέρονται σε ψυχικά συναισθήματα. Η χρωματική διάσταση είναι απειροελάχιστα μικρή, γεγονός που δεν επιτρέπει στον άνθρωπο να έχει χρωματική μνήμη. Όταν λοιπόν δημιουργείται αυτή η συνεργασία των βιοαισθήσεων, ζούμε ένα παράδοξο γεγονός που ορίζεται από το πρωτάκουστο και το πρωτοχρωματικό. Ήχοι και χρώματα που αναβοσβήνουν συνέχεια, άλλοτε με μικρότερη διάρκεια κι άλλοτε με μακρύτερη...

Όλα για την αγαπημένη μας πατρίδα.

*Με αγάπη, Μάκης
12 Μαρτίου 2012*

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν». →

Η συνέργεια των αισθήσεων και το συμφωνικό έργο “Κατά Σαδδουκαίων”

Ανοίχτηκε μπροστά μου ένας καινούργιος σκοπός. Με ερέθισε ιδιαίτερα το συμφωνικό έργο “Κατά Σαδδουκαίων” με την ποίηση του Μιχάλη Κατσαρού και εργάστηκα επί δυο χρόνια για να εξιχνιάσω, να αισθανθώ και να κατανοήσω, τόσο το ορατόριο, όσο και την ποίηση του Μιχάλη Κατσαρού.

Εργάστηκα με τη γερμανική απόδοση του ελληνικού κειμένου που τη βρίσκω μια μεγαλόπρεπη σύνθεση με τον ήχο και την χωρικότητα της φανταστικής αρχιτεκτονικής της μουσικής σύνθεσης. Η απόδοση των κειμένων από τους αναγνώστες και τους τραγουδιστές και ο δυναμισμός της χορωδίας, προσδίδουν στη σύνθεση ένα κυρίαρχο χαρακτήρα μεγάλου έργου τέχνης μέσα στην παγκόσμια μουσική σκηνή.

Τα γερμανικά είναι πιο κατάλληλα, όταν πρόκειται για επαναστατικό περιεχόμενο. Η ελληνική γλώσσα είναι μαλακή, έχει ένα μελωδικό χαρακτήρα που την κάνει ιδιαίτερα κατάλληλη για τον ποητικό λόγο, για την ποίηση. Έτσι επίσης τα ισπανικά στη σύνθεση Κάντο Χενεράλ του Παμπλο Νερούντα είναι ένα κράμα κι απ’ τα δυο, ποίηση και επανάσταση.

Είχα ήδη κάνει εμπειρίες στο ζωγραφικό έργο μου για τον Μότσαρτ. Η σοπράνο Ίνγκε Χάλσταϊν με βοήθησε αποφασιστικά να συνδέσω τις συνθέσεις του Μότσαρτ με ζωγραφικούς πίνακες. Χρώματα και μορφές, αφαιρετικά και εικονιστικά ή αφηγηματικά, συνοδεύουν έναν οδηγητή, έναν πρωτοπόρο, ένα μαέστρο. Δεν μπορούσα να δω το Μότσαρτ έξω απ’ τα χρώματα, έξω απ’ την τέχνη του μπαρόκ, το οποίο μπαρόκ είχε τη διάθεση της ροής, δεν είναι μια τέχνη μονολιθική όπως ήταν η τέχνη της αναγέννησης, ήτανε μια τέχνη κομματιασμένη.

Κι η μουσική σύνθεση του Θεοδωράκη είναι κι αυτή κομματιασμένη, δεν είναι συμπαγής σύνθεση και διακρίνω σ’ αυτήν μια κατασκευή

ενός αρχιτεκτονικού χώρου ήχων που δεν αναφέρεται ούτε στη λογική, ούτε στο συναίσθημα, αλλά στην ύπαρξη, δηλαδή τη θεωρώ υπαρξιακή μουσική, στην οποία είναι αδύνατο να μπεις μέσα για να την καταλάβεις, γιατί τότε θα τη μεταβάλεις.

Έτσι καταλήγω σε μια πραγματικότητα που λέει ότι η λόγια αυτή μουσική δεν προσφέρεται στην ακοή, είναι ελάχιστοι αυτοί που είναι σε θέση να ακούσουν αυτή τη μουσική και πάλι ούτε κι αυτοί μπορούν να καταλάβουν τι θέλει να πει ο Θεοδωράκης.

Το κείμενο του Κατσαρού επίσης είναι ένα από τα δυσκολότερα κείμενα που έχουν δημιουργηθεί στην ελληνική γλώσσα, διότι καταφέρνει να κλείσει σ' ένα πολύ μικρό χώρο τα βιώματά του, μαρτυρίες ενός ολόκληρου αιώνα, δηλαδή μέσα σ' ένα μικρό έργο συνέλαβε ολόκληρο τον αιώνα και μάλιστα μέσα από μια πολύ μεγάλη χρονική αναδρομή, που ξεκινά από τη Παλιά Διαθήκη και φθάνει μέχρι τον 20ο αιώνα.

Είναι ένα κείμενο που συγγενεύει με το Νταντά, - που ήταν μια άρνηση της λογικής συμπεριφοράς στη φιλολογία, - αν κι ο Κατσαρός δεν αρνείται εντελώς τη λογική, αλλά χρησιμοποιεί την παρα-λογική, δηλαδή χρησιμοποιεί περισσότερο έναν παράλληλο κόσμο, έναν αντικόσμο θα λέγαμε, μέσα στον οποίο γίνεται η ενόραση και βλέπει τα φαινόμενα απαλλαγμένα απ' τη χρονική δικτατορία του τώρα.

Το ποίημα αυτό εμπνέει τον Θεοδωράκη να αντιδράσει κι αυτός με την αντίστοιχη ενόραση, δηλ. η σύνθεση του δεν έχει λογική βάση. Μπορεί να υπάρχει κάπως μια συνοχή στο μοίρασμα των 7 μερών, αλλά είναι κι αυτή κομματισμένη, δεν αποτελεί κάτι το συμπαγές και το ενιαίο.

Όταν μετά από εργασία δύο ετών ολοκληρώθηκε η εικονογραφική συμπλήρωση του συμφωνικού έργου, το αποτέλεσμα προκαλεί έκπληξη. Με απλά λόγια η εικόνα απασχολεί τον εγκέφαλο μέσα από την όραση και αφήνει να περάσουν ελεύθερα οι ήχοι στην αίσθηση της ακοής. Ένα πρωτόγνωρο φαινόμενο που δίνει τη δυνατότητα σε κάθε απλό άνθρωπο, χωρίς καμία προϋπόθεση ή μουσική παιδεία, να αισθανθεί και να απολαύσει προχωρημένες συνθέσεις της σύγχρονης μουσικής.

Έχουμε δηλαδή τρία βασικά στοιχεία που συνδράμουν από κοινού στην ολοκλήρωση ενός σφαιρικού έργου: ο λόγος, οι μουσικοί ήχοι και οι εικόνες. Στην αρχή ήταν ο λόγος, δηλαδή η ποίηση του Μιχάλη Κατσαρού. Το μουσικό ορατόριο του Μίκη Θεοδωράκη αντιδρά και συμπληρώνει συναισθηματικά τη γενική ατμόσφαιρα του ποιητικού λόγου χωρίς να αναφέρεται σε άμεση μελοποίηση της ποίησης. Εγώ με τη σειρά μου αντιδρώ στον ποιητικό λόγο του Κατσαρού και στη μουσική σύνθεση του Θεοδωράκη με μια άμεση και ανεξάρτητη παλλόμενη σκηνογραφία που αποφεύγει κάθε εικονογράφιση του λόγου και της μουσικής.

Το αποτέλεσμα φέρνει καταπληκτικές εντάσεις. Στην ουσία τρεις ανεξάρτητες ουσίες (δημιουργίες) συμβάλλουν στο δυναμισμό του ολοκληρωμένου έργου. Πρόκειται για μία καταλυτική κάθαρση και ένα πρωτοφανές σύμπλεγμα δημιουργίας. Αναζωογονοποιεί, διεγείρει και ταυτίζεται με τη βαθύτερη εσωτερική ικανοποίηση. Απέναντι σ' αυτές τις δημιουργίες, που δεν αφήνουν κανένα περιθώριο στον ακροατή, έρχομαι και επενδύω το λόγο και τη μουσική με εικόνες, χρώματα και φως, με αποτέλεσμα οι τρεις μορφές τέχνης να συνδυάζονται σ' έναν απίστευτο δυναμισμό.

Δηλαδή με τη συνέργεια περισσοτέρων αισθήσεων, - η εικόνα απασχολεί τον εγκέφαλο, μέσω της όρασης και αφήνει να περάσουν ελεύθερα οι ήχοι στο αισθητήριο της ακοής, - τη «**Συναίσθηση**», που είναι μια καινούργια κατεύθυνση της ιατρικής έρευνας, καταφέρνω να ηρεμήσω λίγο τα πράγματα για να μπορεί ο ακροατής να βρει μια σύνδεση. Δηλαδή σαν καταλύτης μετατρέπω την αρχική δυσκολία σε βίωμα και έτσι μόνο, σα βίωμα, μπορεί να γίνει προσιτό στον αποδέκτη.

Ο ακροατής μπορεί τώρα να το βιώσει, όχι να το ακούσει και να το συνειδητοποιήσει, γιατί τώρα δε χρειάζεται να ανιχνεύει τις ειδήσεις της μουσικής σύνθεσης. Δηλαδή συγχρόνως συμβαίνει μια πράξη εξ ίσου ενδιαφέρουσα με τη μουσική σύνθεση και οι εικόνες μου, αυτό που βλέπουν τα μάτια, ελευθερώνουν τους ήχους και μπορούν εύκολα να τους δέχονται τα αυτιά. Οι εικόνες μου ουσιαστικά συμφιλιώνουν το κοινό με τη λόγια μουσική και την παράλογη ποίηση.

Ο ακροατής-θεατής, ζει αυτή τη δραματική συμπαντική συνεργασία δυο μεγάλων εμπνεύσεων. Η εικόνα δρα, εφόσον συντελείται η μουσική συμφωνία. Παρόλο που δεν μπορεί να ξέρει που θα καταλήξει η εικόνα, επιτρέπει στην ακοή του να οδηγείται και να απολαμβάνει και να συνειδητοποιεί τη μουσική σύνθεση. Πρόκειται για μια βιο-φυσιολογική ανακάλυψη της συνέργειας των δυο αισθήσεων. Ένα φαινόμενο που απασχόλησε και τον Πλάτωνα, ιδιαίτερα στον Ιππία.

Η εικονογραφική παραγωγή κινουμένων εικόνων, δεν έχει ένα διανοητικό ειρμό ώστε να μπορεί ο θεατής-ακροατής να γνωρίζει τις

εναλλασσόμενες φάσεις και την τελική λύση. Για να μπορεί να αποσπασθεί το ενδιαφέρον του ακροατή-θεατή σε μια εικονογραφική κινούμενη σκηνοθεσία, είναι απαραίτητο να υπάρχει στην ενδελέχεια της εικόνας μια αέναη φυσιολογική οργανική κίνηση και αλλαγή των χρωμάτων και των μορφών.

Τα θέματα και των δυο περιπτώσεων πρέπει να είναι εφάμιλλα όσον αφορά την ποιότητα και το επίπεδο, αλλά πρόκειται για φαινόμενα που δεν έχουν στην ουσία καμία άμεση σύνδεση μεταξύ τους. Οι εικόνες και τα χρώματά μου έχουν το δικό τους δυναμισμό ο οποίος είναι ανεξάρτητος απ' τη μουσική και το λόγο. Οι εικόνες βγαίνουν απ' την πολύ λεπτή αντίδραση του αρχιτέκτονα, που βλέπει την αρχιτεκτονική της μουσικής και απαντάει στην αρχιτεκτονική αυτή δίνοντας αισθητικά βιώματα σε μια συνεχή αλλαγή κι αυτή η συνεχής αλλαγή δημιουργεί ένα ουτοπικό αποτέλεσμα που στηρίζεται στην αέναη ροή.

Ο άνθρωπος δηλαδή μεταφέρεται σε ένα κόσμο της αένης ροής που είναι το σύμπαν, είναι το όλον, είναι δηλαδή μέσα στο όλο κατασκεύασμα της δημιουργίας. Η εικόνα σε αυτή τη συνεργασία είναι παλλόμενη, δηλαδή συνεχώς μεταβάλλεται, μια σκέψη που οδηγεί στον Ηράκλειτο, που διατύπωσε την ιδέα της συνεχούς αλλαγής στο σύμπαν και δίδασκε ότι ο κόσμος δημιουργείται από τα αντίθετα.

Αυτή η ανεξαρτησία, αυτή η ελευθερία, είναι το στοιχείο που μπορεί και κάνει τη συμπαντική σύνθεση ευανάγνωστη, γιατί αυτή η μουσική είναι η πιο ελεύθερη, η πιο υψηλή, η μεγάλη ψυχική ικανοποίηση του ανθρώπου, γιατί η ψυχή διψάει πάντοτε να ανέβει στα ανώτερα και να πλησιάσει το μέγα Δημιουργό.

Κινούμενη εικόνα και συμφωνικοί ήχοι

Το σενάριο των εικόνων στους Σαδδουκαίους υπόκειται σε συνεχείς αλλαγές, είναι συνεχώς σε δράση κι η πρόσληψή τους είναι ευχάριστη. Κινούμενες εικόνες με τη δική τους ταχύτητα. Ο χρόνος δράσης συνδέει τα δύο μέσα γιατί είναι ο ίδιος. Η διαφορά στην ταχύτητα είναι αξιοσημείωτη. Δεδομένου ότι οι γρήγορα κινούμενες εικόνες περιέχουν συχνά αντανakλάσεις φωτός με φωτεινή ταχύτητα, αφήνουν τους αργούς ήχους της μουσικής σύνθεσης να περάσουν και τους οδηγούν, μέσω της ακοής, κατευθείαν στην ψυχή.

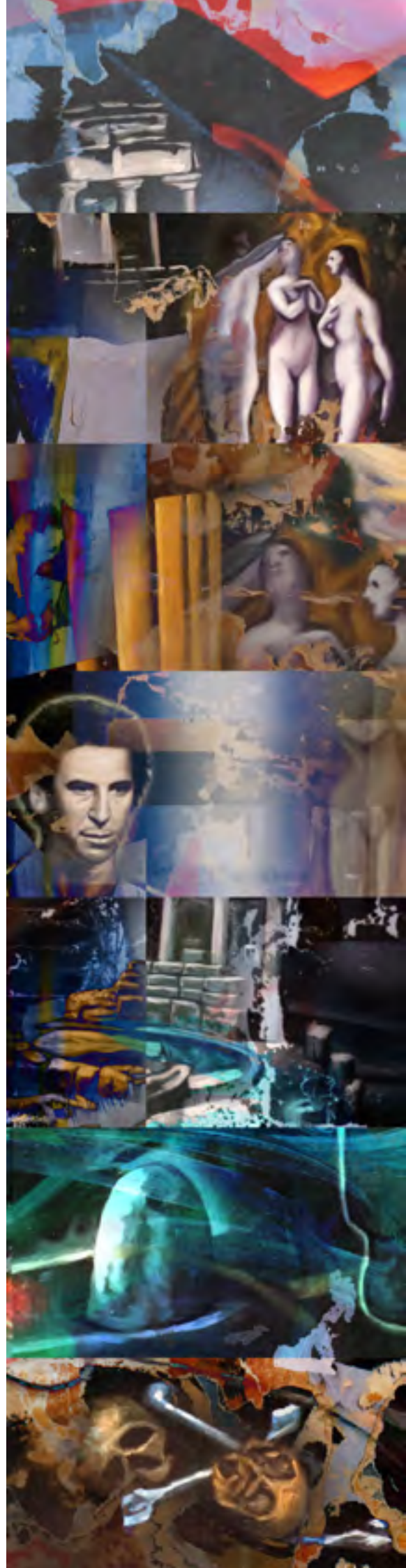
Οι ήχοι προσλαμβάνονται έτσι καλύτερα, επειδή η ακοή είναι τώρα ελεύθερη να προσλάβει όλους τους ήχους χωρίς προβληματισμούς και διανοητικά εμπόδια. Οι ήχοι πηγαίνουν κατευθείαν στο υποσυνείδητο. Η μνήμη προστατεύεται μέσα από τους έντονους σχηματισμούς των εικόνων. Εικόνα και ήχος φέρνουν τώρα εκείνη τη συναίσθηση που επιτρέπει τη νέα αντίληψη.

Μια καινούργια σύντηξη λαμβάνει χώραν ανάμεσα στο διονυσιακό και το απολλώνιο. Οι ήχοι, δηλαδή η διονυσιακή μουσική, αποσπών τον ακροατή στη μέθη των αισθήσεων, παθαίνει σύγχυση στις αισθήσεις, η λογική υποχωρεί και θυσιάζει το πνεύμα (νου) στις διεγερμένες αισθήσεις. Οι φωτεινές εικόνες ωστόσο ανυψώνουν το νου, έλκουν τις αισθήσεις στο πνεύμα και ολοκληρώνουν την ενότητα στην ανθρώπινη αντίληψη. Πνεύμα, “λόγος”, φωτεινές εικόνες και μουσικοί ήχοι γίνονται έντονο βίωμα της ενότητας της ανθρώπινης ύπαρξης.

Οι φωτεινές αντανάκλασεις (φωτεινές εικόνες) γίνονται “λόγος”. Οδηγούν τη μουσική κατευθείαν στις “καρδιές” και εμποδίζουν την αφαιρετική αίσθηση των μουσικών ήχων. Διεγερτικοί αφηρημένοι ήχοι συνοδεύονται με φώτα, ήτοι φωτεινές παραστάσεις κι αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος (κάθε άνθρωπος) καταφέρει το δύσκολο άλμα στο επίπεδο του πνεύματος. Μ’ αυτό ξαναγίνεται εφικτό να κερδηθεί ένα μεγάλο μέρος του λαού, το παραμελημένο “άμουσο” λαϊκό κοινό.

Αυτή η σύνθεση δε χρειάζεται πλέον ακροατές-θεατές με μουσικό υπόβαθρο, ούτε με ιδιαίτερες μουσικές γνώσεις. Τώρα όλοι, πραγματικά όλοι, μπορούν να συμμετέχουν σ’ αυτή την τελετουργική μουσική πράξη, πράξη ήχων και εικόνων, σ’ αυτή τη σύνθεση.

Αυτό έγινε φανερό και στην πρώτη παρουσίαση στο Ίδρυμα Κακογιάννη στις 27.11. 2013 στην Αθήνα. Στην πρώτη, τόσο σημαντική παράσταση στο κατάμεστο θέατρο, παρουσιάστηκε η ταινία “Κατά Σαδδουκαίων” που συνδύαζε τους ήχους με τις φωτεινές κινούμενες εικόνες κι ολοι οι παρευρισκόμενοι έμειναν γοητευμένοι και ενθουσιασμένοι από την εμπειρία τους.

Κατά Σαδδουκαίων - Τα επτά μέρη

Στο συμφωνικό έργο “Κατά Σαδδουκαίων” τα επτά μέρη του, που συνδέονται σαν κύτταρα με αόρατες συνάψεις, απαρτίζουν τη μοναδικότητα της συμφωνίας. Η συμφωνία αποκαλύπτει το κράμα της δομής της ανάμεσα στο τελειωμένο και το ατέλειωτο, ανάμεσα στα επτά μέρη, που διακόπτουν μια ροή, μια συνεχή ροή, με θαυμαστό τρόπο, με τη δύναμη της μυστικής μαγείας. Κάθε τμήμα της συμφωνίας αναφέρεται στο δικό του χρόνο και τόπο κι όλα μαζί συνυπάρχουν και εξελίσσονται απ’ τα αφηρημένα, ακαθόριστα της πολλαπλής συγχρονικότητας, στην τελική έκφραση μιας ενιαίας μορφής, την πληρότητα δηλαδή του συμφωνικού έργου τέχνης.

ΤΟ ΣΧΗΜΑ ΜΟΥ

Τα μάτια. Ο ζωγράφος. Οι γραμμές του πινέλου. Χρώματα, γρήγορες αλλαγές. Το πρόσωπο του Μίκη εμπλέκεται σε στρώματα χρωμάτων και επιφανειών. Το πρόσωπο με τρεμμάμενο φως. Το κόκκινο χρώμα, το ροζ, το κίτρινο, το μπλε, διάλυση σε μόρια. Τα μάτια με αλλαγμένους φωτισμούς και χρώματα. Επάλειψη με το χέρι. Το λευκό. Τα μάτια σταθερά. Το κόκκινο σβήνει τη μορφή του.

ΤΥΦΛΗ ΕΠΟΧΗ

Έρχεται και φεύγει. Περίεργες μορφές εμφανίζονται, διαλύονται. Αργές κινήσεις, αργά αργά, τόποι και χρώματα. Το γαλάζιο πρόσωπο της γυναίκας. Μετέωρη έκσταση. Δρόμοι, τοπία μορφές,, μάρτυρες και θηρία. Τίγρεις, λεοντάρια. Θολές εικόνες, βραδεία κίνηση. Το μισό πρόσωπο, τα χέρια, τα μάτια. Μπροστά στα μάτια μπαίνουν αφηρημένες συνθέσεις. Βγαίνουν απ’ τα μάτια του.

ΕΠΡΕΠΕ ΤΩΡΑ

Το φιδίσιο αυλάκι με τους δαίμονες με απολιθωμένα βλέμματα.

ΕΞΟΡΙΣΤΟΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ

Δαίμονας και μονοπάτι εμπλέκονται μέχρι τον εξόριστο ποιητή. Τα απαλά κύματα και τα βράχια. Ο γυμνός ποιητής στην ψάθινη καρέκλα. Το φιδίσιο μονοπάτι στα σπλάχνα των βράχων. Τώρα

καίγεται η καρέκλα. Ο θρόνος θυσία στο Αιγαίο. Η καρέκλα τρίποδο. Ο δαίμονας καίγεται και ο εξόριστος ποιητής.

ΟΙ ΔΩΡΙΕΙΣ

Έρωτες και φαντάσματα. Άδεια μάτια. Στο βάθος αμυδρά ο Μίκης ο Αφρικανός. Μάνα Αφρικάνα. Τα σπίτια της εξορίας με τις λιτανείες των εξόριστων.

ΣΤΟ ΝΕΚΡΟ ΔΑΣΟΣ

Ο φωτισμένος ανάμεσα στους γαλάζιους κορμούς. Οι γαλάζιες ψυχές, γυμνές, κινούνται μέσα στους αφρούς του σύμπαντος. Τα κύματα και τα μαυρόασπρα εξωτικά. Τα πρόσωπα και τα μάτια των κυμάτων. Οι ιερείς μάρτυρες.

Ο ΜΕΓΑΣ ΡΑΨΩΔΟΣ

Η τραγωδία ρυθμικά σβήνει και πάλι εμφανίζεται, σε συνεχή διάλυση της ψυχής του σε άπειρα μόρια. Η νόηση. Η νοόσφαιρα του Ραψωδού. Διπλοπρόσωπος, δεξιά και αριστερά καταπίνει τους ωκεανούς του σύμπαντος. Η κραυγή μπροστά στις αμέτρητες μορφές. Ο Διόνυσος κι οι γυμνές γυναίκες έρχονται και φεύγουν. Παρέλαση γυναικών μπροστά στο διπλοπρόσωπο Ραψωδό και οι μάρτυρες ομολογητές σα μαρμάρινες μνείες.

Τώρα έρχεται πάλι ο δαίμονας κι ο Μίκης διαμελίζεται στις εκρήξεις του σύμπαντος. Ολάνοιχτα μάτια. Έρχονται τα μάτια του τεμαχισμένα. Τρόμος, κρότος, πόνος, φλόγες, λάβες, ηφαίστεια, κραυγές, αίματα, φωτιές, μαύροι καπνοί. Τα ηφαίστεια του Μίκη. Η λάβα του Μίκη. Σηκώνει τα χέρια. Τίποτα δε μένει πια. Μόνο τα μάτια του. Αθώος, αθώος, αθώος για πάντα.

Η μικρή θεά με τη συνοδεία των ηθοποιών. Ο άντρας, η γυναίκα, χώνονται στον παράξενο λαβύρινθο. Εδώ είναι η έξοδος. Έλα στο κίτρινο

λουλούδι, στο μεγάλο φυτό της ζούγκλας. Οι σταγόνες, τα δάκρυα. Δάκρυα και προσευχές στον απαγορευμένο καρπό. Περίεργα άγνωστα άνθη, γιγάντια. Η Αφρικάνα μάγισσα. Ο νεκρός ποιητής με ανοιγμένο στήθος. Ο επιτάφιος. Αργές κινήσεις. Ο νεκρός ποιητής χάνεται για πάντα στον αφρισμένο ωκεανό πάλι. Η μάγισσα με τους πνιγμένους στον ωκεανό. Ένας-ένας πνίγονται τα θύματα της πυράς. Πυρακτωμένοι. Στάχτες, φωτιές, διαλυμένες μορφές. Καίγονται. Καίγονται στο ατέλειωτο ολοκαύτωμα οι διαλυμένες μορφές. Τα καμμένα κρανία φωσφορίζουν μια άγνωστη ανάσταση, όλα πνιγμένα στους καπνούς και στις φλόγες. Φλόγες. Φλόγες, αναλαμπές και καπνούς.

Εικονογραφική συμπλήρωση

Εν τέλει αυτό που μένει είναι οι κινούμενες, μεταβαλλόμενες εικόνες σ' έναν χρόνο βιαστικό, άνετο, που δεν επιτρέπει ούτε στοχασμούς, ούτε νόηση. Οι μεταβαλλόμενες εικόνες περιγράφουν την οργανική ροή του χρόνου. Οι “Σαδδουκαίοι” μας ανοίγουν έναν χώρο ιδεατό όπου πρωταγωνιστούν τα φαντάσματα, δηλαδή η μυστηριακή πηγή της φαντασίας. Η σύνθεση μάς μεταφέρει στην οντότητα, στην ιδιαίτερη ένταση της μουσικής δημιουργίας. Και η αίσθηση δεν περιορίζεται ούτε απομονώνεται στην απλή ακοή, αλλά οδηγεί στην αποκαλυπτική γνώση, γιατί αγγίζει και σ' εμάς τους ακροατές τη μετουσίωση του συνολικού κάρμα, τη βιολογική μνήμη της ανθρώπινης ζωής, της ζωής εν γένει.

Στη δική μου εικονογραφική “συμπλήρωση” καταργείται η εικόνα του κλειστού, της άκαμπτης “κάμερα obscura” και παρουσιάζει τις άχρονες διαδοχές και μεταστάσεις της εμπνευστικής διαδικασίας του συνθέτη. Ο Μίκης εμφανίζεται σαν πνεύμα για να διαλυθεί σε μόρια διονυσιακά, να αναδημιουργηθεί στο βάπτισμα των χρωματικών αποχρώσεων, πάντα σε ταχύτητα μικροδευτερολέπτων, με μυριάδες προβολές του ενός δημιουργού, του “ομολογητή” του σύμπαντος Μίκη Θεοδωράκη. Και όλα συντίθενται σε μια καταπληκτική ενότητα, χωρίς καμιά διάθεση να “παρουσιάσει” μια και μόνο σημειολογική παράσταση. Οι αξίες, τα χρώματα, τα “άλογα” συμβάντα, ούτε συγκρίνονται, ούτε αξιολογούνται. Αυτή η συνέργεια της ηχητικής εικόνας ευκολύνει και επιτρέπει σε κάθε ακροατή-θεατή την ευνοϊκή θέαση.

Υπάρχει έτσι στην ηχητική εικόνα ένα είδος διαφράγματος ανάμεσα στο κοινό και στο μυστήριο του ιερού. Οι ήχοι μπαίνουν στην ακουστική αίσθηση ανεξέλεγκτοι πια γιατί η ταχύτητα της μεταβαλλόμενης εικόνας ευκολύνει μια ευνοϊκή απόσταση για να μπορέσει έτσι να περάσει στο χώρο

των ιδεών. Και το όραμα της ηχητικής εικόνας γίνεται βιωμένη ζώσα πραγματικότητα.

Η βιωμένη ενότητα δεν ορίζεται από έναν στοχαστικό ειρμό αλλά απ' την πληθώρα των εικόνων δίχως σκόπιμη λειτουργικότητα, δίχως προσχεδιασμένη ιδεολογία.

Όμως υπάρχουν πανταχού παρόντα τα εγερτήρια σήμαντρα που λειτουργούν σαν σειρήνες, πάντοτε έτοιμα να ερεθίσουν την προσοχή μας: Σ' εσένα αποτείνομαι, άκου λοιπόν... Γνωρίζει καλά ο συνθέτης τα αισθητήρια σου, τη συγκίνησή σου, τη γλώσσα σου, τη βαθιά σου μνήμη, που σε συνδέει με την αόρατη μαγεία των ήχων!

Εσένα καλώ να μπεις μέσα στο δικό μου ιδεατό χώρο για να σταματήσεις επιτέλους τη βία της καθημερινότητας, με το βάρος της υλικής αναγκαιότητας. Ο σκοπός μου δεν είναι να σε υπνωτίσω, αλλά θέλω να σταματήσω αυτή τη ρουτίνα την υλική της ημέρας, της επιβίωσης.

Οι εικόνες μου εμποδίζουν τη ζωή, τη ροή της ζωής γιατί θα σου δείξω το δικό μου κόσμο, τον άμεσο, τον άγνωστο, για να πάρεις δύναμη με τη "σχόλη". Έναν κόσμο πλημμυρισμένο από ιδεατά είδωλα, φωτοσκιές, εικόνες έγχρωμες και άχρωμες. Βλέπεις κι ακούς μια παράλληλη πραγματικότητα γιατί οι εικόνες μου είναι αληθοφανείς, σε άμετρη κίνηση, για να ερεθίσουν τις δικές σου "εντυπώσεις", τις προσωπικές μνημονικές παραστάσεις στη βαθιά δική σου σπηλιά του δικού σου υποσυνείδητου...

Παρ' όλο που δεν υπάρχει μια συγκεκριμένη ακολουθία και δραματοποίηση, ούτε καμιά φαινομενική προβολή που να καταλήγει σ' έναν σκοπό, οι εικόνες λύνουν την ένταση της προσοχής του θεατή-ακροατή. Ανακολουθίες, συνεχείς μεταπηδήσεις σχημάτων και χρωμάτων, παράλογες αφαιρέσεις, λεύτερες στιγμές, ορίζουν στην ουσία την αποκαλυπτική δύναμη της έντονης τέχνης.

Άλογες εικόνες και μνήμες

Μια κουστωδιά από φωνές και βιολιά. Γυναίκες και άντρες αρχίζουν τη μυστική πορεία ανάμεσα στους πέτρινους τοίχους στις αυλές των φεουδαρχών. Ασταμάτητος χείμμαρος κατηφορίζει και προειδοποιεί με το βόμβο, τους κρότους, τους βρυκηθμούς του. Γεμάτοι τρόμο μπροστά στον προφήτη ποιητή που βλέπει να μεταβάλλονται οι πρωταγωνιστές μιας τραγωδίας.

Την ώρα που ξημερώνει η μέρα με πάθος και πίστη, βλέπουν να θρύβονται τα όνειρα κι όλες οι καλοπροαίρετες ιδέες, τα σχέδια, με τις μαυροφορεμένες ιέρειες μέσα στα κατεστραμένα παλάτια που ψάχνουν να βρουν το ιερατείο, τον αρχισυνάγωγο του ναού μέσα στον απέραντο λαβύρινθο.

Ο ρυθμός αλλάζει μ' έναν απότομο σεισμό που κάνει να ραγίζουν τα τοιχώματα. Πέφτουν οι σκεπές με τις μικρές ομάδες των οπαδών που μαζεύονται στο κέντρο και το πλήθος μεγαλώνει και χύνεται σαν καταρράκτης στο μεγάλο „

Η λιτανεία κάνει μικρά διαλείματα μπροστά στους ψάλτες με τις χορωδίες των γυναικών. Οι ψάλτες ψέλνουν κι αναγγέλουν το μέγα άρχοντα για ν' απολογηθούν για τον ατίθασο πύργο της Βαβυλώνας, με τους λαούς της Μεσόγειος, Φοίνικες, Άραβες και Σύριους, με τις αντηλιές της γαλλικής επανάστασης, μ' αυτά τα κουρέλια.

Ακούστε λοιπόν, ακούστε τα όλα αυτά! Με το μοιρολόϊ στο νεκροταφείο των ιδεών, χαμένοι οι αγώνες κι οι ήρωες κι οι ποιητές κι οι χορευτές στην παρέλαση της μνήμης. Γαλάζια γυμνά σώματα σαν τις ψυχές με τον πόνο της ανατολής, με θρήνους και μοιρολόγια λυπούνται, οδύρονται. Οδύρονται, οδύρονται για τα χαμένα αγαπημένα άτομα, δίχως ελπίδα για μια λεύτερη ανάσα. Ίσα με τις πύλες της Ρώμης τα γαλανά τόξα κι όλοι ελπίζουν σ' αυτόν που θα ανατινάξει την πόλη, αυτόν τον άγνωστο τρομοκράτη, τον πράσινο με τ' ασημένιο ξίφος.

Οι γυναίκες προειδοποιούν και καλμάρουν να κλείσουν τις πόρτες, ν' ασφαλιστούν στα υπόγεια για πάντα. Άγνωστα φώτα και χρώματα γεμίζουν τη σκηνή σα να έρχεται η λύση, σα μια ζεστή ειρήνη του δειλινού. Και με μιας ξέχασαν όλοι κι έχασαν τις μνήμες μέσα στα άγνωστα σοκάκια της μεγαλούπολης πρωτεύουσας του κόσμου.

Κρατάτε την ανάσα! Η τραγωδία δεν τελειώνει! Όλοι ζητάνε εκδίκηση κι οι πολίτες μπουλούκια, δεξιά κι αριστερά οι στρατιώτες, που τους οδηγούν στις μάχες, στα γήπεδα και στα χαρακώματα, στις φυλακές, στις φωτιές, μ' αυτούς τους άγνωστους πιστούς με τα λάβαρα και τις λιτανείες του κατακλυσμού και της πυρκαγιάς, που σαρώνει και γεμίζει μια ηρεμία της στάχτης του τεράστιου ηφαιστείου.

Κι ο δραπέτης τα κατάφερε να περάσει अपαρατήρητος ανάμεσα στις στρατιές τώρα που σκοτεινιάζει για πάντα, τα πάντα, σαν να ήταν το τέλος που προσμέναν.

Τώρα ο ποιητής ανοίγει την αυλαία κι οι άγγελοι μπαίνουν ντυμένοι στα άσπρα να προετοιμάσουν το μεγάλο ολοκαύτωμα μπροστά στους βωμούς των αγνώστων θεών. Είμαστε στα τελευταία σκαλιά μπροστά στον Καιάδα του Έβερρεστ και απαγγέλει τις τελευταίες στροφές για την αμετάκλητη απόφαση της θυσίας, τώρα που πλήθος Σαδδουκαίων και Ρωμαίοι υπάλληλοι περιτριγυρίζουν το μεγάλο αυτοκράτορα μέσα σ' αυτά τα δείπνα με τις χρυσαφένιες στολές και τους πορφυρένιους χιτώνες κι εγώ χάνομαι ανάμεσα στα άγνωστα πλήθη.

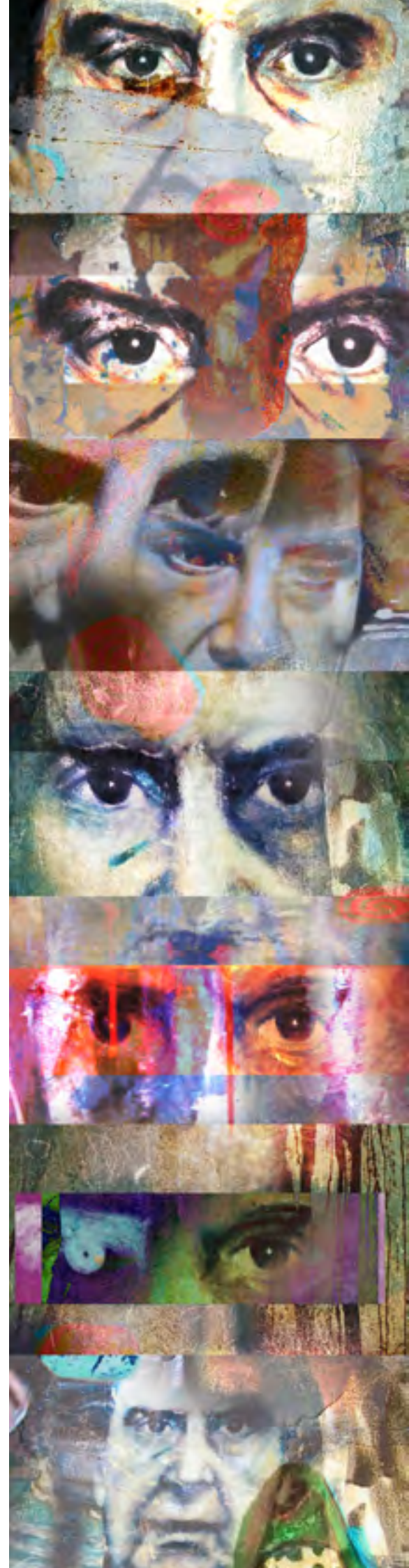
Η θυσία του ολοκαυτώματος αρχίζει. Το παραλήρημα των τραγουδιστών μπερδεύει τα λόγια σε βρυχηθμούς. Μια για πάντα: Ελευθερία! Ελευθερία! Όχι θάνατος. Θανάτω θάνατον πατήσας.

Και όλοι πέφτουν στον Καιάδα και λάμπουν, λάμπουν, λάμπουν κι ας χάνονται τα λόγια σε κραυγές και βρυχηθμούς.

Να το τέλος της ελευθερίας της αγνής, δίχως τις βαριές αμαρτίες των προπατόρων!

Με τη μέθοδο αυτή αφυπνίζεται και η προσωπική μνήμη των υποκειμενικών βιωμάτων και κερδίζεται η προσοχή. Ο ηχοθεατής αφήνει να εισέλθουν μέσα του ηχοεικόνες που διεγείρουν τη μνήμη της ιστορίας και της προϊστορίας, της εξέλιξης της ίδιας της ζωής. Έτσι με τον τρόπο αυτό είμαστε καλεσμένοι να ζήσουμε το χρόνο του ιδεατού χρόνου που επιβάλει το έργο τέχνης και ορίζει τη χρονική τοπολογία. Δίδυμα όντα, δίδυμα αστέρια στο σύμπαν, είδωλα.

Σε καλώ να εισέλθεις στο χώρο της φαντασίας μέσα στην οποία οι ήχοι μεταφέρονται στο υποσυνείδητό σου. Γιατί σε κάθε άνθρωπο είναι απαραίτητη αυτή η ευεργετική συνεργασία με τα βαθύτερα μυστικά του υποσυνείδητου για να μπορεί να λυτερώνεται από τους ενστικτώδεις φόβους, από τους ανεξήγητους εφιάλτες του και να μεταφέρεται

στην υψηλή πλατφόρμα των ιδεών. Η τέχνη μου έχει ένα βαθύτερο λόγο: Να αγγίξεις άλλες δυνάμεις, καταλυτικές, πνευματικές, τις πραγματικές δυνάμεις του παντός, του σύμπαντος, της θεϊκής δημιουργίας.

Το βίωμα της συμμετοχής

Ένα από τα πρώτα χαρακτηριστικά ερεθίσματα είναι η συγκίνηση της συμμετοχής, εκεί όπου η ψυχική διέγερση του δημιουργού είναι η αληθινή του παράδοση στην υπηρεσία του μεγάλου κοινού. Η συγκίνηση αυτή ανοίγει έναν κόσμο μαγικό και κάνει τους ανθρώπους δέκτες, συγκοινωνούντα δοχεία, που τα διαπερνά μια αόρατη δύναμη που είναι σε θέση να ανασυγκροτήσει τον ψυχικό τους κόσμο. Ο καλλιτέχνης εκπέμπει μαντικούς χρησμούς. Χρησμούς που δε δείχνουν μια ή δυο όψεις, αλλά αφήνουν τη δυνατότητα ανοιχτή στην προσωπική ερμηνεία.

Οι θεοί επικοινωνούν με τους θνητούς δίχως πρακτικές φλυαρίες, με ποιητική γλώσσα, που έχει μια αμφίδρομη σχέση με το θνητό και το αιώνιο, με το κτιστό και το άκτιστο. Ο καλλιτέχνης μπορεί να είναι και τυφλός, αλλά έχει ανοιχτή ψυχή και μαζί και τη διάνοιά του για να μπορεί να αντιλαμβάνεται την αποκαλυπτική έξαρση της θεϊκής επέμβασης. Της επέμβασης του παντός, του σύμπαντος, της θεϊκής δημιουργίας. Να ανιχνεύει και να ανακαλύπτει τη δομή, την τελική μορφή, σε μια μεταφορά οντολογική της δικής του βιωματικής ιδιοσυγκρασίας.

Ο ήχος δημιουργεί άμεση επικαιρότητα, ενώ η κινούμενη μεταβαλλόμενη εικόνα επιτρέπει μια χρονική διαδικασία μέσα στην οποία αναπαύεται ο στοχασμός, μια κι οι μεταβαλλόμενες εικόνες δεν εμποδίζουν τη δράση. Η ευνοϊκή στιγμή των ήχων. Η μουσική, όσο και άγνωστη και απρόοπτη κι αν είναι, μπορεί να “ακούγεται” χωρίς διανοητικές διεγέρσεις, μια κι οι εικόνες ευνοούνται απ’ τη βιαστική ροή τους και μετατρέπονται σε ευχάριστες παραστάσεις.

Αυτή είναι η ευνοϊκή συμβολή της “συναίσθησης”, αυτή η ασύμμετρη σχέση ανάμεσα στις προβαλλόμενες εικόνες και στους συμφωνικούς ήχους. Ακόμη κι η χρονική βραδύτητα των μεταβαλλόμενων εικόνων μέχρι το τελικό σταμάτημά τους δε φέρνει εμπόδια. Στη λήψη των συμφωνικών ήχων εμφανίζεται μια διασκεδαστική ελευθερία στην αίσθηση της ακοής, γιατί οι εικόνες, ούτε αινιγματικές είναι, ούτε μπορούν να προσληφθούν σαν έννοιες με διανοητική πρόσληψη και αξιολόγηση. Γίνονται σαν υπνωτικά κύματα μιας ευχάριστης ροής, δεν προκαλούν ούτε ανάγνωση, ούτε κατανόηση. Οι φλέβες των ήχων πλημμυρίζουν ένα σώμα έμβιο που σφρίζει από τις δονήσεις του

ενθουσιασμού, συνεπαρμένο από την έξαρση της μεθυστικής δημιουργίας. Σχηματίζονται αρτηρίες, όργανα, κόμβοι που συντονίζουν τη ροή και τον παλμό της καρδιάς, της ψυχής.

Δε χορταίνουμε να βλέπουμε εικόνες, εκατοντάδες, χιλιάδες, μυριάδες εικόνες, για να επιβεβαιώνουμε την παρουσία μας σ' αυτόν τον πλανήτη. Η μεταβαλλόμενη κινούμενη εικόνα μάς προσφέρει μια οπτική ικανοποίηση. Δε ζητάει ούτε κρίση, ούτε προσοχή μεγάλη. Αυτή είναι η δύναμη της “συναίσθησης” που μας απαλλάσσει απ' την πίεση της συνειδητοποίησης και μας επιτρέπει να περάσουμε από την κουραστική πραγματικότητα στον ιδεατό χώρο της τέχνης, της φαντασίας, στο χώρο των ειδώλων.

Οι κινούμενες παραστάσεις, αν και είναι άλογες και δε συμβάλλουν σε καμιά συγκεκριμένη πλοκή ή υπόθεση, είναι καθαρά δελεαστικές μεταλλαγές. Το κίτρινο μετατρέπεται σε πράσινο, το κόκκινο σε βυσσινί, σε μαύρο κι αυτή η αθώα προβολή αναπαύει και ευχαριστεί τον άνθρωπο που πιέζεται σε μια συνεχή απασχόληση της εργασίας, της παραγωγής, της ατελείωτης έντασης. Τώρα ελευθερώνεται, γιατί κανείς δεν απαιτεί να λυθεί ένα συγκεκριμένο αίνιγμα. Οι εικόνες κατευθύνονται στο αχώρταγο υποσυνείδητο που πρέπει να τροφοδοτείται ανεξέλεγκτα κι ελεύθερα με νέες μορφές, με αγνές αθώες ειδήσεις για να μπορεί να εμπλουτίσει και τροφοδοτήσει τη νόηση, το στοχασμό με νέους χώρους, νέους ορίζοντες, δηλαδή να αναδημιουργεί αέναες λύσεις, αέναες ιδέες. Αυτές είναι οι δικές μου “βιαστικές” εικόνες που ορίζουν τη βιολογική μας ταυτότητα.

Πρόκειται δηλαδή για μια διαδικασία μέσα από την προβολή των άλογων εικόνων που αντλεί δυνατότητες για να εκφραστούν ανεξερεύνητες πτυχές του είναι μας, εντελώς άγνωστες και σε μας τους ίδιους. Διότι αυτή η ανίχνευση σε βάθος μοιάζει με τον χρυσοθήρα που σκάβει χωρίς να γνωρίζει που είναι οι φλέβες χρυσού. Γίνεται σα μια μνημονική απήχηση μιας ατέλειωτης συμφωνίας, μιας συμφωνίας όμως που δεν πρόκειται να τελειώσει ποτέ γιατί, για να φτάσει στο τέλος, πρέπει να διανύσει το ατέρμονο άπειρο.

Σύνοψη

Αυτή λοιπόν η “Κατά Σαδδουκαίων” συνέργεια του ποιητικού λόγου με τους συμφωνικούς ήχους και τις μεταβαλλόμενες φωτεινές εικόνες έχει μια μορφή που μεταμορφώνεται στο διηνεκές. Η πληρότητα είναι σε μια ενεργειακή δράση που μεταβάλλει το σπόρο, σε μικρό φυτό και σε γιγαντιαίο δέντρο που συνεχίζει τη βιοοργανική του εξέλιξη. Η μουσική εν γένει, αλλά κι η αφηρημένη τέχνη αποφεύγουν κάθε μίμηση σε μορφές και σύμβολα. Επιστρέφουν στις πηγές, στις ρίζες, φέρνοντας τα άλογα στοιχεία στο προσκήνιο.

Υπογραμμίζεται ότι η τέχνη ήταν πάντα αποτέλεσμα του ποιητικού ενθουσιασμού και όχι της λογικής. Η λογική δεν είναι ποτέ σε θέση να πλησιάσει αυτή την ποιητική αισθαντικότητα. Η γλώσσα της τέχνης είναι άμεση με εικόνες ή με μια μη εικονική καταγραφή του άμεσου, του άγνωστου, του απροσδόκητου, του τυχαίου. Η αφηρημένη δημιουργία μοιάζει με μια περιπέτεια προς το άγνωστο. Εκμεταλλεύεται συμπτώσεις και δεν κρύβει ποτέ πώς δημιουργείται μέσα στο χάος με τις ευνοϊκές συμπτώσεις χρωμάτων και επιφανειών. Οι οπτικές εικόνες που συμβαδίζουν στην πορεία της συμφωνίας δεν απαντούν σε μια συγκεκριμένη συχνότητα δίχως λόγο και κανόνα, συντελούνται αλληπάλληλες προωθήσεις και υποχωρήσεις, επιταχύνσεις και επιβραδύνσεις δίχως να φροντίζουν για μια τελική τελειοποίηση, αφού εξελίσσονται και συνοδεύονται με την ενέργεια των ήχων.

Η διαδρομή των δρώντων εικόνων μου συνδέει τεμάχια, αποσπάσματα μιας πολλαπλής προοπτικής, δίχως να ενδιαφέρεται για ένα συντονισμένο θέμα, ούτε να εξηγήσει το ποιητικό μυστήριο των ήχων. Συμβαίνει, ή καλύτερα λαμβάνει χώραν, μια μανία της αφαίρεσης για να μπορέσει έτσι να κάνει εφικτή τη λήψη των αρχέτυπων. Τα αρχέτυπα δεν είναι ούτε σύμβολα, ούτε μιμητικές εικόνες, αυτά αποτελούν τα δομικά στοιχεία, τις βασικές ουσίες του πολυσύνθετου σύμπαντος. Φως, αποχρώσεις, φωτοσκιές, αλληπάλληλες διαδικασίες του βιολογικού γίνεσθαι.

Φως εκ φωτός.

ΜΟΥΣΙΚΗ & ΣΥΜΠΑΝΤΙΚΗ ΑΡΜΟΝΙΑ

Επιστολή του Μίκη Θεοδωράκη

Αγαπητέ μου Μάκη,

Η Συμπαντική Αρμονία ξεπήδησε μέσα από το Συμπαντικό Χάος. Στη Μουσική Χάος σημαίνει Κρότος, Έκρηξη, Βρυχηθμός, Δυσαρμονία. Σημαίνει Τρόμος. Ο ηχητικός Τρόμος είναι που γεννά τον Ρυθμό. Και ο Ρυθμός είναι που οδηγεί στο Μέλος. Κρότος, Τρόμος, Ρυθμός και Μέλος μετουσιώνονται σε Πάθος. Το Πάθος γεννά το Φως, το Χρώμα, τη Ζωή και το Θάνατο. Ο Θάνατος δεν είναι το Μηδέν αλλά η αρχή ενός νέου κύκλου που ξεκινά από τον ηχητικό Τρόμο.

Γιατί το Πάθος είναι ήχος. Το Φως και το Χρώμα είναι Ήχος. Η Ζωή είναι Ήχος, που ο Θάνατος έρχεται να μετατρέψει σε ηχητικό Τρόμο. Σε ένα νέο ξεκίνημα. Ένα νέο κύκλο που επαναλαμβάνεται εις το διηνεκές. Αιώνιως! Η Μουσική των Σφαιρών, δηλαδή ο Κρότος των Ουρανίων Σωμάτων με τα ηχητικά κύματα που εκπέμπουν και που συγκρούονται μεταξύ τους, εξασφαλίζουν την κοσμική ισορροπία. Την Συμπαντική Αρμονία! Ο Πυθαγόρας πρώτος είπε ότι η Ουσία του Σύμπαντος είναι Μουσική.

Αν θέλεις ν' ακούσεις πώς μετουσίωσα μέσα στη Μουσική μου αυτά τα δύο πρωταρχικά κοσμογονικά στοιχεία, δηλαδή το ηχητικό Χάος με τους Κρότους, τις Εκρήξεις και τον Τρόμο, καθώς και την μετεξέλιξή τους σε Πάθος μέσω της αλληλουχίας Κρότος, Τρόμος, Ρυθμός, Μέλος, σου προτείνω να ακούσεις: Για την πρώτη περίπτωση (τα πρωταρχικά κοσμογονικά στοιχεία) το δεύτερο μέρος της Δεύτερης Συμφωνίας μου (από την εκτέλεση του CD του Κυπριανού Κατσαρή) και για την δεύτερη (την μετεξέλιξή τους) το έργο μου «Πασακάγια για δύο πιάνο» (σε 8 μέρη), στην έκδοση των «Απάντων για πιάνο» με την Τατιάνα Παπαγεωργίου.

Με τη σκέψη μου στη μεγάλη ιδέα που μ' έχει και μένα συναρπάσει,

Με αγάπη, δικός σου, Μίκης Θεοδωράκης

11 Μαρτίου 2012

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν». →

Ψήγματα χρυσού

απ' την ομιλία του Μίκη Θεοδωράκη στο Συμπόσιο με θέμα «Μουσική και Συμπαντική Αρμονία», που διοργάνωσε η Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης στις 10 Μαρτίου 2006.

• Το στοιχείο εκείνο που με γοητεύει και με φέρνει κοντά στους Πυθαγόρειους είναι το ότι και μόνο η επίμονη αναζήτηση του ιερού «γιατί», ώστε να διαφανεί η τάση προς κάποια ανώτερη διαρθρωτική μορφή, συγκροτεί από μόνη της μία υπερβατική αλήθεια, που φέρει τον άνθρωπο σε μια «ομοιωματική» σχέση με τον Θεό. Δηλαδή, η αναζήτηση του Θεού μέσα από την μουσικοποιητική σύνθεση της Συμφωνίας αρ. Ι στα πρώιμα εφηβικά μου χρόνια έρχεται να συναντήσει μια φιλοσοφία που με βάση την θεωρία των αριθμών και την μελέτη των γεωμετρικών σχημάτων γίνεται όργανο και προπομπός για την υπέρβαση του παροδικού κόσμου των φαινομένων, με τελικό στόχο την ενατένιση της πραγματικής Ιδέας. Για κάποιον που αποζητά απεγνωσμένα την συνάντηση της ψυχής με την ουσία, τη «μυστική ένωση» και να δει τον πραγματικό ουρανό, η πυθαγόρεια σκέψη έρχεται να τον ενισχύσει σε μια στιγμή που νόμιζε ότι ήταν έρμαιο παραισθήσεων. «Τα πάντα στο παν» θυμίζω ότι έγραφα, «αποτελούν μια τεράστια αποκρυσταλλωμένη Αρμονία ... Η τελείωση του ανθρώπου αποκτάται με την ταύτισή του μ' αυτό το κέντρο. Το ιερό κέντρο μας καλεί. Μας έλκει σαν τεράστιος μαγνήτης. Εμείς όταν γνωρίσουμε τον εαυτό μας, αισθανόμαστε αυτή την ασυγκράτητη έλξη. Εδώ η λέξη “γνωρίσουμε” μας παραπέμπει στο σωκράτειον γνῶθι σαυτόν ως προϋπόθεση για την προετοιμασία μας γι' αυτήν τη “μυστική ένωση”.

• Και φτάνουμε στην εκπληκτική παρατήρηση του Αναξίμανδρου για τις αποστάσεις των ουρανίων σωμάτων και την περιφορά των πλανητών γύρω από την τροχιά τους, η οποία εξαιτίας της αένης τριβής τους με τον γαλαξιακό αιθέρα προκαλούσε έναν μουσικό βόμβο που τον ονόμασε «Μουσική» ή «Αρμονία των Σφαιρών». Είχε μάλιστα σχηματίσει μια ιδανική μουσική κλίμακα, της οποίας οι φθόγγοι ήσαν το τονικό ύψος του κάθε πλανήτη, ανάλογα με την απόστασή του από τη Γη. Αυτή την αρμονικότητα των ουρανίων σωμάτων επισημαίνει και ο Πλάτων στο τελευταίο μέρος της Πολιτείας με τη βοήθεια του μύθου του Ηρός του Αρμενίου.

• Από την Αρμονία και τη Μουσική των Σφαιρών έως τη δική μου αίσθηση ότι συχνά άκουγα μέσα μου έναν ακαθόριστο συντριπτικό βόμβο πριν αυτός λάβει τη μορφή της Μουσικής, δεν υπάρχει

παρά ένα βήμα για να πιστέψει κανείς ότι οι δυο αυτές ηχητικές παραισθήσεις, η πρώτη η συμπαντική και η δεύτερη στα ανθρώπινα μέτρα, αποτελούσαν δυο όψεις του ίδιου νομίσματος, μονάχα που η δεύτερη δεν μπορούσε να είναι παρά η αντανάκλαση της πρώτης.

- Αντιθέτως ο Πυθαγόρας και οι Πυθαγόρειοι, ίσως για να ικανοποιήσουν τη μεγάλη εσωτερική επιθυμία της ψυχής για την αξιολογική αποτίμηση του Ωραίου, κατέληξαν να θεωρήσουν ότι υπάρχει ένα Κέντρο ενωτικό μέσα στην φυσική πορεία των πραγμάτων. Εκεί η Αρμονία ταυτίζεται με την ιδανική εικόνα που είχαν οι αρχαίοι για την Μουσική, που τη θεωρούσαν ζωτικό σημείο συνάντησης του ατομικού με το καθολικό. Η άποψη αυτή οδήγησε τους Πυθαγορείους να θεωρήσουν τον ήχο με τον άυλο χαρακτήρα του ως ένα από τα πλέον ιδανικά μέσα για την επανασύνδεση των μύχιων δυνάμεων της ανθρώπινης ψυχικής πνευματικότητας με τα συμπαντικά αρχέτυπα της δημιουργίας. Όπως λέει ο Taylor στο βιβλίο του για την Αρμονία των Πυθαγορείων: «Η έρευνα της μικροκοσμικής ηχητικής τάξης (δηλαδή η μαθηματική έκφραση των μουσικών αναλογιών) θα πρέπει λογικά να οδηγεί στην ανακλαστική μακροκοσμική εξεικόνιση ως μυστικών του απειροτέλειου».

- Τέλος και σε σχέση με τη δική μου άποψη για την ακατανίκητη έλξη της ψυχής να ταυτισθεί με το Κέντρο της Συμπαντικής Αρμονίας, οι Πυθαγόρειοι πιστεύουν ότι αν οι ανθρωπινές μας ατέλειες μας εμποδίζουν να δούμε τον πραγματικό ουρανό, τούτο δεν σημαίνει πως θα πρέπει να πάψουμε να αποζητούμε αδιάκοπα τη συνάντηση της ψυχής με την «ουσία», τη «μυστική ένωση», αρκεί η μουσική θεωρία να παραμένει ζωντανή.

Η καλά θεμελιωμένη αριθμητική τάξη που καθορίζει τις μουσικές σχέσεις των διαστημάτων, δημιουργεί τις προϋποθέσεις και το κατάλληλο υπόβαθρο για την συνένωση του όντος με την πρωταρχική πραγματικότητα. Αυτό που αποκαλώ «Ιερό Κέντρο του Σύμπαντος».

- Θα ήθελα εδώ να τονίσω για άλλη μια φορά κάτι που νομίζω ότι φαίνεται καθαρά: ότι η θεωρία αυτή για την ύπαρξη του Νόμου της Συμπαντικής Αρμονίας υπήρξε, βασικά, γέννημα της φαντασίας μου. Ο Νόμος της Αρμονίας, όπως μπορούσε να τον αντιληφθεί κανείς από την κίνηση των άστρων και από άλλες λειτουργίες και φαινόμενα στο ζωικό και το φυτικό κόσμο, ήταν για μένα απλά βοηθητικά στοιχεία για να στηρίξουν την εσωτερική μου ανάγκη να συντονίσω τον ψυχικό και τον πνευματικό μου κόσμο με τον αρμονικό βηματισμό, που μέσα από τη φαντασία μου με οδηγούσε στο Σύμπαν που το ήθελα να είναι η μήτρα που γεννά την ενέργεια, την αρμονία και τη

ζωή. Από το μακρόκοσμο των γαλαξιών και των άστρων έως το μικρόκοσμο του ατόμου η ύπαρξη της ίδιας διαλεκτικής σχέσης “Θέση-Αντίθεση-Σύνθεση” μας επιβεβαιώνει την ύπαρξη αυτού του νόμου της Συμπαντικής Αρμονίας

- Τέλος γοητευμένος από τον Ιησού Χριστό και τη διδασκαλία του, πήγαινα συχνά στην εκκλησία, όπου στην αρχή συμμετείχα στη χορωδία για να κάνω στα 1942 το δικό μου χορωδιακό σύνολο για το οποίο κάθε Κυριακή συνέθετα καινούρια εκκλησιαστικά έργα. Κάποτε συνειδητοποίησα ότι το «αγαπάτε αλλήλους», δηλαδή η Αγάπη, είναι η συνεκτική πεμπτούσια της Αρμονίας, γεγονός που με έφερε πιο κοντά στον Χριστιανισμό.

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν» .

• Τα γράφω αυτά για να οριοθετήσω το πνευματικό και το ψυχικό μου στίγμα και να εξηγήσω πώς οδηγήθηκα στην αποκάλυψη της Συμπαντικής Αρμονίας. Μέσα σε όλες αυτές τις πνευματικές κυρίως ενασχολήσεις, η μοναξιά μου μεγάλωνε, γεγονός που μου επέτρεπε να βυθίζομαι όλο και περισσότερο στον εαυτό μου... Έτσι ανακάλυψα εντελώς μόνος τις μουσικές κλίμακες και τις αρμονίες της μουσικής, γεγονός που μου προκαλούσε ένα περίεργο συναίσθημα, λες και δημιουργούσα ο ίδιος έναν δικό μου κόσμο, μιας και ως τότε η ύπαρξη και τα έργα των μεγάλων συνθετών μού ήταν άγνωστα. Όμως αυτή η ψευδαίσθηση, ότι τάχα ανακαλύπτω έναν νέο κόσμο εντελώς δικό μου, πολλαπλασίασε μέσα μου τις όποιες δημιουργικές μου δυνάμεις και με οδήγησε στη βεβαιότητα ότι επικοινωνώ με κάποιο αρχέτυπο αρμονίας και μουσικής, που μας περιβάλλει χωρίς να το γνωρίζουμε.

- Πιστή αντανάκλαση της Συμπαντικής Αρμονίας βρίσκω στην αρμονική συνύπαρξη και μέθεξη μεταξύ Απολλώνιου και Διονυσιακού πνεύματος. Το αποτέλεσμα της τόσο στον τομέα της σκέψης και της φιλοσοφίας όσο προ παντός στον τομέα της τέχνης, αποτελεί ίσως το τελειότερο πρότυπο της λειτουργίας του Νόμου της Συμπαντικής Αρμονίας μέσα στην ανθρώπινη δημιουργία.

- Συνεχίζοντας τη δική μου εσωτερική κατάδυση και την αστρική μου περιπλάνηση στις ρίζες του όντος, συνειδητοποίησα με τη βοήθεια της μουσικής, αλλά και του φιλοσοφικού στοχασμού τη συνύπαρξη Αρμονίας και Χάους, ως μιας πρωτογενή Αντίθεση, από την οποία πηγάζουν η ύπαρξη και όλοι οι Νόμοι, πρόδηλοι και μυστικοί, που την καθορίζουν σε όλες τις τις εκφάνσεις.

- Αφού λοιπόν υπάρχουν άνθρωποι που πριν από τόσες χιλιάδες χρόνια έστρεψαν το βλέμμα και τη σκέψη τους στον ουρανό για να αναζητήσουν την αρμονία και τη μουσική, δεν είναι νομίζω παράλογο να τους μιμηθεί στην εποχή μας ένας κοινός θνητός. Που επί πλέον οδηγήθηκε χωρίς να το ξέρει στα ίδια συμπεράσματα μέσω της μουσικής. Δηλαδή εάν τότε ο Ουρανός οδήγησε τον Πυθαγόρα στη μουσική, σήμερα αυτός ο άλλος, ο κοινός θνητός, οδηγήθηκε από τη μουσική στον Ουρανό.

Υπάρχει, δηλαδή, μια προς το παρόν ακατανόητη από την επιστήμη σύλληψη του εγκεφάλου, ο οποίος μόνο εάν είναι εκπαιδευμένος, μπορεί να την καταγράψει με τη βοήθεια ενός μουσικού οργάνου, είτε απ' ευθείας στο πεντάγραμμο.

Η άποψη μου για τη διαδικασία αυτή είναι ότι βρισκόμαστε μπροστά σε ένα φαινόμενο γονιμοποίησης κατά το οποίο η ψυχή που θέλει να γεννήσει μουσική προετοιμάζεται, ώστε να προκαλέσει και να δεχτεί το σπέρμα που θα την γονιμοποιήσει. Ποιο είναι αυτό το σπέρμα και από πού προέρχεται; Το γεγονός ότι όλα τα έργα της μουσικής τέχνης έχουν κοινά γνωρίσματα στη βάση τους, ανεξάρτητα από τις ιδιομορφίες που υπάρχουν μεταξύ τους στις κορυφές, δείχνει ότι κάπου υπάρχει μια ενιαία δεξαμενή μουσικής απ' όπου προέρχεται το σπέρμα της μουσικής γονιμότητας.

Η Συμπαντική Αρμονία του Μίκη Θεοδωράκη

Στην ομιλία του ο Θεοδωράκης επιστρέφει στις πατρογονικές του πηγές (Ritorno di Patria). Γυρίζει στην Ιθάκη του και συγκινείται απ' τους προγόνους του. Επιστρέφει σε βαθύτερα στρώματα της μνήμης, εκεί που φυλάσσονται οι πατρογονικές μας ταυτότητες. Η συμπαντική αρμονία του δικού του σύμπαντος δεν έχει βέβαια καμιά αναφορά στο χυλοποιημένο κβαντικό σύμπαν των σύγχρονων αστροφυσικών. Στο κβαντικό σύστημα δεν υπάρχει ούτε κέντρο, ούτε αρμονία, μια και απουσιάζουν όλες οι ανθρώπινες αισθήσεις, η διαίσθηση και η συναίσθηση. Κάποιος αμερικάνος αστροφυσικός μίλησε ανοιχτά για την πλύση εγκεφάλου των σημερινών αστροφυσικών που διέπονται απ' τη λύσσα να εξαφανίσουν όλα τα ίχνη του πνεύματος και της μεταφυσικής διάστασης.

Στο μη ευκλείδιο χώρο δε χωρά καμιά αίσθηση, καμιά συναίσθηση. Στη σύγχρονη φυσική ανατρέπονται τα πάντα: η έννοια της «ύλης» σα βάση αντικειμένου της εφαρμοσμένης επιστήμης και μαζί με την έννοια της ύλης ξεπεράστηκε και η κλασική φυσική που μελετούσε το σύμπαν. Όλα αντικαταστάθηκαν απ' τη σχετιστική και κβαντική φυσική και τη φυσική των στοιχειωδών σωματιδίων. Στα πλαίσια του χωροχρόνου του Αϊνστάιν η ύλη είναι πλέον μια ιδιομορφία του πεδίου.

Όλα αυτά λοιπόν, που δεν είναι δυνατόν να γίνουν αντιληπτά απ' τις ανθρώπινες αισθήσεις, μπορούν να περιγραφούν από μαθηματικές σχέσεις που η επιστήμη τις κατατάσσει σε πρότυπα (υποθέσεις των υποθέσεων των υποθέσεων της ατέλειωτης ιστορίας). Αυτό μας δηλώνει ότι η μελέτη του μαγακόσμου του σύμπαντος δεν είναι πια έργο της εμπειρικής μέσω των αισθήσεων, γεγονός που συμπίπτει με την ανατροπή του υπόβαθρου των θετικών επιστημών.

Το σύγχρονο σύμπαν το ιδιοποιούνται σήμερα οι αστροφυσικοί αποκλειστικά, γιατί η λεγόμενη επιστήμη τους είναι μόνο για τους προνομιούχους που καλούνται να παραθέσουν ο καθένας τη δική του «υπόθεση». Σήμερα η μια υπόθεση κυνηγάει την άλλη, υποθετικές θεωρητικές προβολές που εξαφανίζουν την ενόραση, τη συναίσθηση, τη διαίσθηση, ιδιότητες ανθρώπινες που αγγίζουν περισσότερο τη συμπαντική κεντρική ουσία που περιβάλλεται απ' τον βόμβο της θεϊκής αρμονίας.

Στο κβαντικό σύμπαν δεν υπάρχει κανένα ίχνος της συμπαντικής δημιουργίας. Καμιά μουσικότητα, καμιά πνευματική οντότητα, παρά μόνο κβαντικός αφρός που διαστέλλεται και αναπαράγει καινούργια σύμπαντα.

Τα σύμπαντα όμως του Μίκη Θεοδωράκη είναι υπαρκτά και απτά, έχουν ήχους και ρυθμούς, έχουν εσωτερικό βάθος, το βάθος της αρμονίας που κρατάει τη φύση και τους ανθρώπους σε μια διαχρονική ισορροπία.

Ο ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ

ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ - ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

Προλεγόμενα στο λεύκωμα της συλλογής

ΤΟΥ ΜΑΚΗ ΒΑΡΛΑΜΗ

Πρώτα απ' όλα είναι δική μου η προσωπική απόφαση να κάνω και να παρουσιάσω αυτά τα έργα, γιατί έτσι το έφερε η ζωή, να ζήσω και να πλησιάσω ένα μεγάλο δημιουργό, που πάντοτε με μαγνήτιζε το έργο του, η πίστη του στην Ελλάδα και στην ομορφιά.

Μπορεί κανείς να ρουφήξει ωκεανούς και θάλασσες; Μπορεί κανείς να συλλάβει το ασύλληπτο σύμπαν; Τους ωκεανούς των μουσικών του ήχων;

Από την πρώτη στιγμή ένιωθα ότι καταγινόμενα μ' ένα δύσκολο θέμα, να ιχνογραφήσω μια ζωή ενός σύγχρονου μου, ενός που με συναισθηματικό δεσμό ξεπερνάει τα γνωστά πρότυπα.

Πολύ νωρίς, απ' την πρώτη συνάντηση, ήξερα ότι είναι συγγενής μου, μια συγγενής ψυχή κι ο αντικειμενικός μου απολογισμός κατάληγε σε μια υποκειμενική ομολογία που την όριζε η φιλία, η αγάπη και η ωκεάνια μουσική του. Δε χρειάζεται κανείς να σπουδάσει στο Παρίσι μουσική για να νοιώσει το Θεοδωράκη. Όταν ξεπέρασα τα μουσικολογικά λόγια σχόλια, κατάλαβα ότι ήταν άνθρωπος δικός μας και μου μιλούσε ανοιχτά στην ψυχή μου.

Για να νοιώσω, ιδιαίτερα τα συμφωνικά του έργα, πρέπει να κάνω στάση μπροστά του και να εμβαθύνω στα σχήματά του. Έπρεπε να ξεχάσω όλες τις τυχόν αξιολογήσεις και σιγά-σιγά, να μπορώ να διαβάζω το αλφαβητάριό του, τα μηνύματα και τις ιδέες του, ιδέες μουσικές που δονίζουν ολόκληρο τον πλανήτη μας. Κάθε ιχνογραφική μορφή του, μου άνοιγε πόρτες και δρόμους προς τη γνώση και την αλήθεια, την αλήθεια της δικής μου ψυχής. Το πρόβλημα που συναντούσα ήταν γεμάτο περιπέτειες σε ξένες, άγνωστες χώρες.

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν» .

Μ' ενοχλεί το γεγονός ότι τα συμφωνικά έργα του Μίκη Θεοδωράκη δεν ακούγονται στην Ελλάδα. Βέβαια πολλοί πάσχουν από βαρυκοΐα κι από μια στενή αντίληψη, όσον αφορά τα υψηλότερα επίπεδα ως μην ασχοληθούμε και μ' αυτούς που μπερδεύονται με τις λεγόμενες μοντέρνες και μεταμοντέρνες αξιολογήσεις. Ποτέ δε φανταζόμουν ότι όλα αυτά τα συμφωνικά έργα του βρίσκονται μετέωρα σ' ένα παράλληλο κόσμο, που οι περισσότεροι φοβούνται ν' ανεβούν δυο τρία σκαλιά.

Η μεταφυσική τους απεραντοσύνη μπορεί να γίνει ευανάγνωστη απ' τον πιο ανεπίδεκτο Έλληνα, όταν κατανοηθεί ότι η ακοή δεν είναι για μια χούφτα ειδικών, αλλά κτήμα όλων μας, κτήμα του λαού μας. Πρόκειται δηλ. για το κάρμα του πολιτισμού μας που κρατάει μια απ' τις πιο παλιές μνήμες, ίσως την παλιότερη απ' όλους τους λαούς. Αλλά το γήπεδο της μνήμης, που στην ουσία είναι η ελληνική μας κληρονομιά, βρίσκεται στα αχανή στρέμματα της ψυχής μας. Οι αρχέτυπες ιδέες είναι σε όλους μας προσιτές.

Άρχισα μια σειρά από πειράματα με σχετικά δύσκολα κομμάτια, από την 7η, τη 2η, την 3η και βρήκα τη λύση, που ήταν τόσο απλή και συνάμα συγκλονιστική. Πρόκειται για το φαινόμενο της συναίσθησης, ενός όρου στον οποίο καταλήγει η επιστημονική έρευνα όταν δυο και τρεις αισθήσεις ανταλλάσουν πληροφορίες, πληροφορίες π.χ. ανάμεσα στην όραση και στην ακοή.

Τώρα νοιώθω μια αγανάκτηση, που όλο πρέπει να εξηγούμε γιατί κάνουμε αυτό και για ποιο λόγο κι αυτό μου γίνεται βαρετό και ανυπόφορο. Δε θέλω πια να εξηγώ τα ανεξήγητα, παρόλο που γνωρίζω την αλήθεια, βήματα τολμηρά και μυστικά. Στην άλλη μεριά είναι η ελεύθερη χώρα, όπου δε χρειάζονται ούτε πιστοποιητικά, ούτε διαβατήρια. Βρίσκομαι μέσα σ' έναν αγώνα να μην τα μεταφράζω πια στην πρωτόγονη γλώσσα.

Ζωγραφίζω, ιχνογραφώ μια ζωή που μεταπλάθεται στα χέρια μου σε μια σειρά από ιδέες. Η ζωή μετατρέπει τη ζωή σε ιδέα. Οι ιχνογραφίες μου δεν αναφέρονται στην κρατική ύπαρξη του Μίκη Θεοδωράκη. Γίνεται μια αρχέτυπη ιδέα, συγχρονισμένη με τη ζωή. Οι εικόνες του είναι αρχέτυπες ιδέες της ψυχής του, που φανερώνονται στη δική μου την ψυχή και ξεπερνούν τα όρια τα μετρητά για μια ζωή. Τα έργα μου δεν κάνουν μίμηση. Είναι αυθεντικά, με ιδιαίτερη μοναδικότητα. Είναι οι διαφανείς προβολές στο άλλο σύμπαν με τις αιώνιες διαστάσεις. Είναι αποκαλυπτικές. Φανερώνονται στον παράλληλο ανεξήγητο κόσμο, που αισθανόμαστε αλλά δε μπορούμε να τα συγκρατήσουμε με τις λειψές μας αισθήσεις. Αλλά η ψυχή θέλει γυμνάσματα και μια αισθητική που εξαφανίζει κάθε υλικότητα.

Αυτό το διπλό βίωμα ζωή-ιδέα θέλει μύηση και φώτιση απ' την ακτινοβολία που φροντίζει να εξελίσσεται η ζωή, περνώντας απ' το στάδιο των αισθήσεων σ' εκείνους τους τόπους της ενόρασης, της συναίσθησης, που ορίζει τη γνώση και την αλήθεια. Η αλήθεια δεν μπορεί να έχει ανθρώπινη προέλευση. Η αλήθεια είναι απόλυτη, δηλαδή θεϊκή. Η αλήθεια αναφέρεται πάντα στην ομορφιά, την ομορφιά της ανώτερης σφαίρας, μακριά από τα διανοητικά και ωφελιμιστικά σχήματα. Γίνονται όλα αυθαίρετα και άναρχα στον ατέλειωτο χρόνο. Κτίζονται τα θεμέλια στρώματα της παγκόσμιας μνήμης, που σκορπίζουν στο μεγάλο κόσμο τα χρώματα του Αιγαίου και τις μυρωδιές από θυμάρι και μέντα των βουνών της πατρίδας μας. Πρόκειται για αόρατες εικόνες που κανείς δεν μπορεί να τις βλέπει γιατί τις προστατεύει ένα έντοικο φάσμα της ψυχής μου.

Ο Θεοδωράκης μου δεν είναι ούτε ένας πολιτικός άντρας, ούτε ένας αφηρημένος άνθρωπος. Είναι αυτός που ζει απέναντί μου μετέωρος, όπως τον ζω με τη δική μου την ψυχή που καταφέρνει να τον αποϋλοποιεί την ίδια ώρα, την ίδια στιγμή, που βρίσκομαι μαζί του.

Ζω την πεμπουσία του, την ενδελέχειά του, μια κι οι δυό μας, εσύ Μίκη κι εγώ ο Μάκης, το νοιώθουμε, σαν συνταξιδιώτες φίλοι που είμαστε στο δικό μας ανεμόδαρτο αερόστατο, με το λιτό μας συφάι, το λίγο ψωμί, το λίγο κρασί και τα μικροσκοπικά ψαρόλια που μας χάρισαν οι μικρασιάτες ψαράδες.

Αυτά τα λίγα, αυτές οι μικροκινήσεις των ματιών μας, μας φανερώνουν την αιωνιότητα της κοινής μας ζωής που σε κανένα θνητό δεν μπορούμε να τα μεταφράσουμε στη γλώσσα του. Κανείς δεν μπορεί να μας νοιώσει, κανείς δεν μπορεί πια να μας βλέπει. Ποτέ! Γιατί φυλάγουμε με βαριά φρουρά την αγάπη, τη φιλία και την πίστη μας.

Οι ιχνογραφίες θέλουν ν' αγγίξουν αυτό το φωτισμένο ον, αυτή την αόρατη ακτινοβολία που εκπέμπεται απ' τη σωματική του υπόσταση. Το σώμα μεταβάλλεται σ' ένα πνευματικό φορέα ενέργειας, τα κύτταρα συμμετέχουν σε μια ενεργειακή σύμπτυξη που παράγει αναλαμπές αυτής της εσωτερικής διαφάνειας. Αυτός είναι ο ολόκληρος άνθρωπος, όταν μπορούν να απελευθερωθούν οι δυνάμεις που φυλακίζουν τον καθένα μας σ' αυτόν το συγκεκριμένο γήινο κόσμο.

Αναφέρομαι στην άφθαρτη ουσία της αθανασίας, στο “αθάνατο νερό”, στο “αιώνιο πυρ”, στο “πυρ αείζων”, γι’ αυτό αναφέρομαι στις καυτές μου ιχνογραφίες. Οι εικόνες περιέχουν όλα αυτά τα ίχνη της προσωπικής ύπαρξης. Μια ύπαρξη όμως απαλλαγμένη εντελώς απ’ τη χρονική υλικότητα. Ούτε παρελθόν, ούτε παρόν, ούτε μέλλον. Άφθαρτες εικόνες, ίχνη κι αποτυπώματα της θεϊκής του πνοής. Γι’ αυτό θα μένουν για πάντα αόρατες, γιατί πρόκειται για αρχέτυπες ιδέες, για ενεργειακές λάμπεις που αναβοσβήνουν όταν εγκαταλείψουμε τη διανοητική αντίληψη της κρατικής βιογραφίας και περιπλανιόμαστε στα βάθη της ασυνείδητης μνήμης της ψυχής μας.

Τα ιχνογραφήματά μου βρίσκονται σε συνεχή παλλόμενη μετάσταση χάριν της χρωματικής τους κίνησης. Το χρώμα είναι ο σύνθετος παράγοντας που εξαρτάται από το μήκος κύματος, απ’ τον εκάστοτε φωτισμό, ήλιος ή τεχνητός (φως ενός αναμμένου δαυλού) και φυσικά άμεσα συνδεδεμένος με την προσωπική μας ψυχική διάθεση, που στην ουσία είναι η ενδελέχεια της αιώνιας κίνησης.

Γιατί ποτέ δεν είμαστε σε θέση να τις νεκρώσουμε, να σταματήσουμε τη χρωματική τους ζωντάνια (μόνο η μηχανική αποτύπωση νεκρώνει, δηλαδή η φωτογραφία) και βέβαια δεν μπορώ να παραλείψω ακόμη και τα προσωπικά μου “ίχνη”.

Τα ίχνη του δημιουργού της ιχνογραφίας, την πνευματική του προβολή στο έργο και περισσότερο, τη συναισθηματική του “αστάθεια”, που θα μείνει για πάντα άλυτο μυστήριο. Ένα μυστήριο που ορίζεται απ’ το θεϊκό δώρο της αγάπης μας.

Μάκης Βαρλάμης

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν» .

Μίκη Θεοδωράκη: Επιστολή προς Νεοέλληνα ζωγράφο

ΛΙΚΝΟ ΟΜΟΡΦΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΟΥ Η ΠΑΤΡΙΣ ΜΟΥ

(Αρκαδία VI, «Θούριον»)

Η ομορφιά! Τι είναι η ομορφιά; Πού βρίσκεται; Πώς φτάνει σε μας; Και γιατί είναι «ομορφιά»; Τι την κάνει να είναι «ομορφιά»; Και είναι για όλο τον κόσμο; Για όλους τους ανθρώπους; Ή μόνο για λίγους; Τους εκλεκτούς; Και ποιοι είναι αυτοί; Πώς γίνονται; Και γιατί γίνονται; Κι αν είναι αυτοί οι εκλεκτοί, τότε αυτοί που τους χαρίζουν την ομορφιά, ποιοι είναι; Οι εκλεκτοί των εκλεκτών; Και πώς γίνονται; Ποιος τους διαλέγει;

Άραγε υπάρχει τίποτε άλλο πιο σπάνιο, πιο πολύτιμο και πιο μοναδικό στη ζωή από την Ομορφιά; Η Λογική, τα Ένστικτα, η Μεταφυσική, η Θρησκεία, οι Φανατισμοί, ο Έρωτας, η Εξουσία, η Δύναμη, η Δόξα; Όλα αυτά από κάπου αρχίζουν και κάπου τελειώνουν. Όλα είναι γήινα, πεπερασμένα, κοινά σε όλους! Μονάχα η Ομορφιά είναι ανεξήγητη, άπιαστη, άναρχη και ατελείωτη. Αθάνατη! Θεϊκή! Χωρίς Αρχή και Τέλος. Και βασικά Απροσπέλαστη. Δεν την διαλέγεις. Σε διαλέγει! Για να δείξεις στους Εκλεκτούς ένα ελάχιστο μέρος από το Φως της Συμπαντικής Αρμονίας! Με ήχους, με χρώματα και σχήματα, με λέξεις και φαντασία, με Σκέψεις και Αποκαλύψεις, με Αγάλματα και κίονες Δωρικούς, Ιωνικούς, Κορινθιακούς, να στηρίζουν Ναούς στο σχήμα τ' Ουρανού! Κι όποιος πάρει το μήνυμα, καταλαβαίνει το πώς και το γιατί αναπνέει, βλέπει, ακούει, ζει! Από πού έρχεται και πού πάει... Από το Τίποτα στο Τίποτα; Ή μήπως είναι μόρια της Αστρικής Ουσίας που παίρνει γήινη μορφή μόνο και μόνο γιατί η Ομορφιά έχει ανάγκη να την βλέπουν μάτια ζωντανά για να υπάρξει;

Στη ζωγραφική σου κυριαρχεί το «ανεξήγητο». Απόδειξη πως είσαι ένας «Εκλεκτός» επιλεγμένος από την μυστηριακή δύναμη που αποκαλύπτει την Ομορφιά σαν αντανάκλαση από το Φως της Συμπαντικής Αρμονίας. Σχήματα αιωρούμενα, χρώματα μυστηριακά σαν αποτέλεσμα ανεξήγητου συνδυασμού είναι φανερό ότι μας καλούν να συνδεθούμε ασυνειδήτως με τις αρχέγονες πηγές του φαινομένου της Δημιουργίας.

Με κέντρο τον Μέγα Όλυμπο και γύρω του ακτινωτά μυστηριακές δυνάμεις «έκτισαν» το λίκνο της Ομορφιάς. Θάλασσες ευγενικές, βουνά περήφανα, βράχια - βράχια ατελείωτα, συμμετρικά, ασύμμετρα, ανθρώπινα, θεϊκά, πηγές και ποτάμια ήρεμα, ανήσυχα, γαλήνια, ορμητικά, θάμνοι, δέντρα, φαράγγια, πεδιάδες σεμνές, απροσδόκητες, γυμνές, στολισμένες, στείρες, καρπερές, κόλποι, λιμανάκια, αμμουδιές και χρώματα, χρώματα, χρώματα, τα πλατάνια, τα κυπαρίσσια, οι ελαιώνες, οι αμπελώνες, τα πεύκα, τα έλατα, οι ροδοδάφνες, τα πουρνάρια, τ' αγριολούλουδα, οι πορτοκαλιές, οι μανταρινιές, οι λεμονιές, ο υάκινθος, τα ρόδα, η χλόη, ο σγουρός βασιλικός, η ανεμώνη και οι γαρουφαλλιές, μύθοι, νυφούλες και Θεοί ερωτικοί και μάρμαρα λευκά, αθάνατα να περιμένουν τον Πραξιτέλη και τον Ικτίνο για να μιλήσουν τη γλώσσα του Ομήρου και της Σαπφούς.

Και τα γαλάζια πελάγη κι από πάνω ο γαλάζιος θόλος, το Αιγαίο, το Μυρτώον, το Κρητικό, το Ιόνιο, γαλήνια, θυμωμένα, κυματιστά, αφρισμένα, που από μέσα τους αναδύθηκαν η Αφροδίτη κι η Ομορφιά. Η πρώτη Θεά κι η άλλη Γαλάζιο Φως για να σκεπάζει το Λίκνο το Πρώτο, το Ένα, το Μοναδικό και να εισχωρεί μυρωμένος αέρας σε σώματα γυμνά, ανάγλυφα μικρών Θεών, για να γίνουν οι Εραστές της οι Πρώτοι και οι Τελευταίοι, οι Έσχατοι πριν την Μεγάλη Νύχτα των Παγετώνων και των ζωντανών πτωμάτων που θα σαπίζουν στους αιώνες των αιώνων.

Και γεννήθηκε το Μέτρο, η Συμμετρία, η Αρμονία κατ' εικόνα και ομοίωση της Συμπαντικής Αρμονίας με τον Νόμο Δημιουργό να στέκει ακίνητος πάνω από τον Ιερό Βράχο.

Και τότε εγένετο φως και ο ιερός αριθμός πέρασε μέσα από τους δωρικούς κίονες του Παρθενώνα σαν αστραπή, περνώντας στεριές και θάλασσες και παίρνοντας μορφές Ήχων, Χρωμάτων, Μύθων και Λέξεων ελληνικών και βαρβαρικών εξελληνισμένων κι ας μη το γνωρίζουν, ας μη το παραδέχονται και τέλος ας μας μισούν γιατί βρέθηκαν εκτός του Λίκνου του Πρώτου, του Ενός, του Μοναδικού, που τώρα το κατοικούν όντα τυφλά και ανύποπτα, ενώ η Ομορφιά κλεισμένη σε βράχους, χαράδρες, ποτάμια και θάλασσες, ντυμένη το Γαλάζιο και το Πράσινο, βγαίνει τις νύχτες τις σεληνόφωτες να συναντήσει και να μιλήσει με γλώσσα ελληνική στους κρυμμένους στο πλήθος εναπομείναντες πιστούς, αιώνιους Εραστές της, τους Εκλεκτούς.

Και ανάμεσά τους εσύ, το τέκνο του Ολύμπου, ω θείε Βαρλάμη,

Ζωγράφε των Ονείρων!

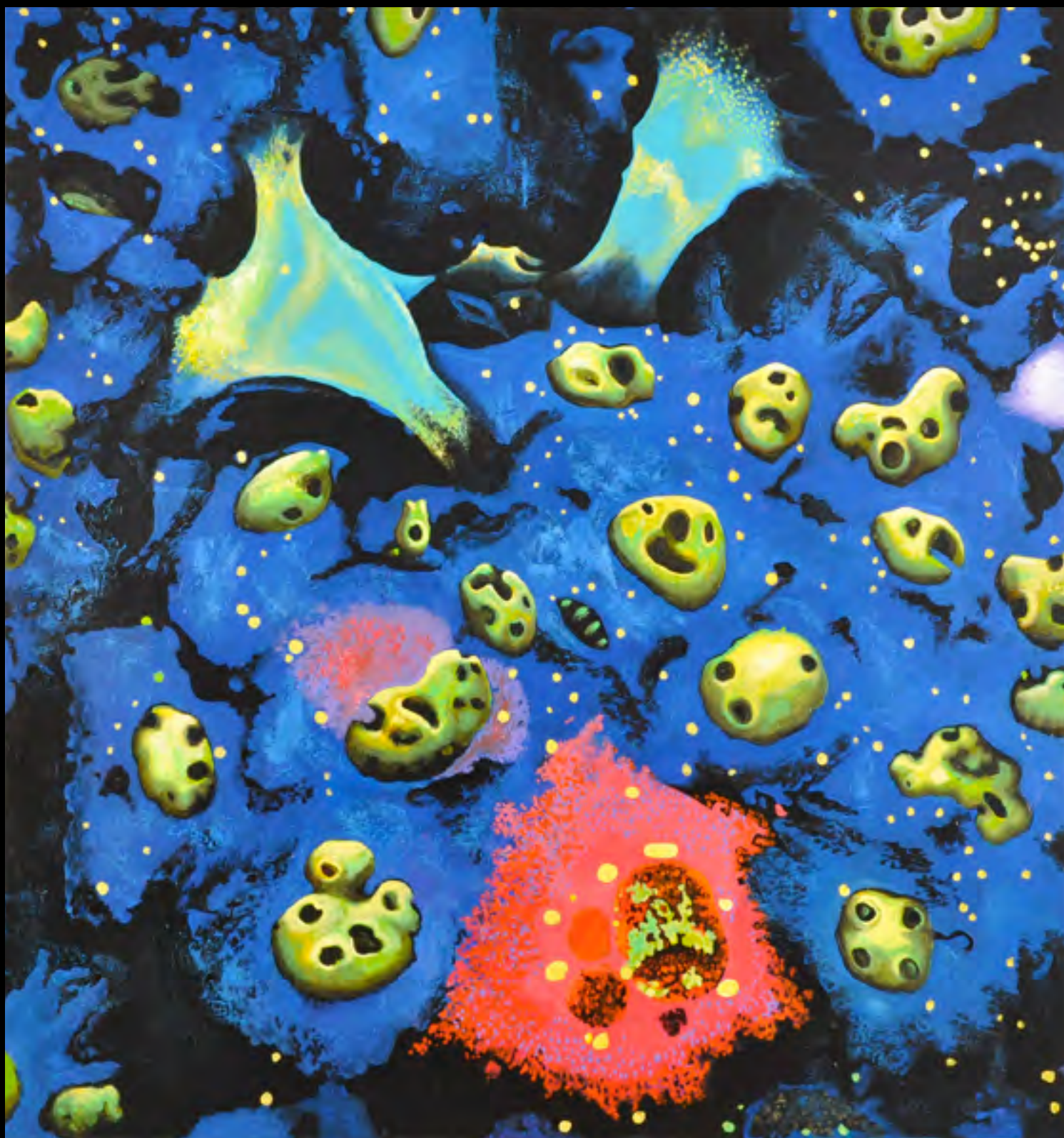
Ο Μίκης Θεοδωράκης

βλέπει τους πίνακες του Μάκη Βαρλάμη, τους σχολιάζει και θυμάται:

Τα χρώματα, οι αποχρώσεις και τα νέα χρώματα που γεννιούνται, πρέπει να ξέρετε ότι είναι το πιο ωραίο πράγμα στη ζωή μας. Αυτό το έχω νοιώσει δύο φορές, όταν ήμουν σε απόλυτη απομόνωση, σε απόλυτο σκοτάδι και στην περίοδο της χούντας και στην περίοδο του εμφυλίου πολέμου. Εκεί λοιπόν, ενώ μπορούσα να φέρω στο νου μου τη μητέρα μου τον πατέρα μου, δεν μπορούσα να αναπλάσω κανένα χρώμα, να δω δηλαδή μέσα στη σκέψη μου το κόκκινο, να δω το μπλε, να δω το πράσινο.

Αυτό είναι ένα φοβερό βασανιστήριο το οποίο το γνωρίζουν οι βασανιστές γι' αυτό και όταν με πηγαίνανε στη χούντα για ανάκριση μου έλεγαν «έλα βρε παιδί μου μίλησε μας, για να πας να δεις τα χρώματα...». Και θυμάμαι όταν ήμουν στην πρώτη απομόνωση την εποχή του εμφυλίου με μετέφεραν από το υπόγειο μιας Ασφάλειας στη Γενική Ασφάλεια και στη συνέχεια στο λιμάνι για να μας στείλουν στην εξορία στην Ικαρία, μας βάλαν σ' ένα αυτοκίνητο, απ' αυτά τα τζέιμς, με κουκούλα πίσω. Σε κάποιο σημείο της διαδρομής εκεί στο άγαλμα του Βύρωνα, άνοιξε κάπως το σκέπασμα και βλέπω ξαφνικά ένα κόκκινο λεωφορείο, είδα δηλαδή το κόκκινο χρώμα και λέω κοίταξε πόσο αχάριστος είναι ο άνθρωπος, η φύση του δίνει τέτοια δώρα, το μέγιστο δώρο το οξυγόνο, τη ζωή, το χρώμα.

Εδώ, στα έργα του Βαρλάμη, είναι πια η αποθέωση του χρώματος. Δεν είναι χρώμα απλώς, είναι όργιο χρωμάτων. Εγώ όταν ήμουν μικρός δέκα ετών στο Αργοστόλι, ήταν ένα ζεύγος που δίδασκε ζωγραφική και πήγα, ο πατέρας μου με έστειλε εκεί γιατί μου άρεζε η ζωγραφική. Κατ' αρχήν μου άρεζε η διαδικασία με το καναβάτσο και τη μυρωδιά της κόλλας που χρησιμοποιούσαν και μετά έπαιρνα τα πινέλα, την παλέτα κι έπρεπε από κάποια χρώματα να κάνεις κάποιο άλλο χρώμα. Εδώ είναι η μαγεία κι εδώ καταλαβαίνεις τη μεγαλοφυΐα του ζωγράφου. Βέβαια αργότερα, όταν έκανα ήχους πλέον, οι ήχοι έχουν χρώματα. Όταν ενορχηστρώνω για την ορχήστρα τη μεγάλη, ενορχηστρώνω χρώματα. Γνωρίζω ότι κάνοντας εκείνο το συνδυασμό κάνω κόκκινο, αλλά όποιος μπορέσει να κάνει αυτόν εδώ το συνδυασμό του Μάκη, είναι δέκα φορές Μπετόβεν.

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν»

Εδώ είμαι σκυθρωπός (δείχνει τα πορτραίτα). Πάντως είναι κι αυτή μια πτυχή του χαρακτήρα μου. Εγώ συνήθως είμαι γελαστός, αλλά και έχω και στιγμές... γιατί έχω περάσει και στιγμές...

Πάντως αυτό είναι το εκπληκτικό στο Βαρλάμη, το πώς μπορεί να κάνει τόσες παραλλαγές πάνω στο ίδιο πορτραίτο κι έτσι γίνεται ένα άλλο πράγμα. Είναι φοβερό, γραμμούλες, άσπρες, μαύρες καφέ ... ο συνδυασμός. Εδώ πάλι μοιάζει με το τέλος του κόσμου. Διότι εκεί πάμε. Είναι φοβερό κτήνος ο άνθρωπος, καταστρέφει ό,τι καλό έχει παντού. Τώρα καταστρέφει τη φύση, βέβαια η φύση θα τον εκδικηθεί. Επειδή εγώ λατρεύω τη φύση, λατρεύω το πράσινο, λατρεύω το μπλε της θάλασσας, τα νερά, λατρεύω όλα τα ζώα και τα πουλιά και τα φίδια ακόμα.

Ξέρετε τη σχέση μου με τα άλογα... Όταν με πήγαινε μια φορά ένα μουλάρι μου λέει: ξέρεις ποιο είναι το πρόβλημα με εσένα, είναι ότι ακόμα δεν έχεις δει το Θεό. Καλά, λέω, ο Θεός φαίνεται; Πώς δε φαίνεται λέει, να εκεί ψηλά στην κορφή εάν σε πάω το βράδυ μέσα από τα αστέρια μια συγκεκριμένη ώρα βγαίνει ο Θεός. Πήγα και εγώ λοιπόν και περιμένοντας με πήρε ο ύπνος. Ήρθε λοιπόν το πρωί και μου λέει: ε! εσύ δεν είσαι μουλάρι, εμείς έχουμε άλλη σοφία.

Κάτσε να σε πάω εγώ αλλά πρώτα πρέπει να πάμε να πλυθώ γιατί έχω κι αυτές τις αλογόμυγες που με βρωμίζουν. Πρώτα να μπεις να πιείς εσύ νερό γιατί εγώ θα το βρωμίσω και μετά να φας ένα αχλάδι από την αγριοαχλαδιά. Ξαφνικά εγώ βλέπω ότι κάτω από το δέντρο ήταν γεμάτο οχιές. Και τι φοβάσαι μου λέει, αυτές δε σε πειράζουν αρκεί να προσέξεις μη τις πατήσεις. Οι περισσότερες είναι μάνες και έχουν τώρα τη σιέστα τους με τα παιδιά τους. Ξαφνικά όμως έρχονται οι άνθρωποι που με γύρευαν και βλέπουν τις οχιές και αρχίζουν με τις πέτρες και τις σκοτώνουν όλες. Πάνε οι οχιές μου λέω...

Όταν στη Μακρόνησο με βασάνιζαν και με έθαψαν με το κεφάλι έξω, άρχισαν να μαζεύονται ζώα φίδια, αρουραίοι και τότε ένας αλφαμίτης λέει, κύριε λοχαγέ να χέσω επάνω του και του λέει αυτός όχι επάνω του χέσε μπροστά του και αυτός κατεβάζει το παντελόνι του και κάνει μπροστά μου ένα βουνό σκατά. Και να βλέπεις να τραβάει η μυρωδιά ακόμα και καβούρια από τη θάλασσα και ήρθαν και οχιές αλλά δε με πείραζαν γιατί ήξεραν ότι εγώ είμαι καλός άνθρωπος.

Όμως αυτό που δε θα ξεχάσω ήταν οι αρουραίοι. Οι αρουραίοι ήταν πολλοί στο νησί και βγαίνανε το βράδυ συνήθως. Μπορεί να ήταν και πέντε-δέκα χιλιάδες. Ήρθε λοιπόν μια ομάδα και στην αρχή με περιεργάζονταν. Σου λέει τι ζώο είναι αυτό, γιατί και εγώ, με το κεφάλι μόνο έξω, είχα το μέγεθος ενός μεγάλου αρουραίου. Στην αρχή έφυγαν αλλά μετά γύρισαν και πάλι με τον αρχηγό τους και άρχισαν να μου επιτίθενται. Θυμάμαι να έχω κλείσει τα μάτια μου και να προσπαθώ με το στόμα να τους δαγκώνω κι εγώ κι αυτοί να με δαγκώνουν στα αυτιά στα μάγουλα... ήταν φοβε-

ρό, η πιο τραγική στιγμή της ζωής μου. Στο τέλος έβγαλα μια τόσο δυνατή κραυγή που με άκουσε μια περίπολος στρατιωτών, οι οποίοι δε γνώριζαν γι' αυτά τα βασανιστήρια, διότι ήταν μόνο κάποιοι λίγοι που κάνανε τέτοια πράγματα και αυτοί με ξεθάψαν και γλύτωσα απ' αυτό το μαρτύριο. Από τότε όλα τα ζώα βέβαια τα αγαπώ, άλλα με συγχωρείτε, όχι τους αρουραίους. Έχω ακόμα τη γεύση στο στόμα μου και βρωμάει και είναι μέσα μου, δεν μπορώ να την αποβάλλω. Τα λέω αυτά μόνο για το Μάκη και δε πρόκειται να τα ξαναπώ γιατί βρώμισα πάλι.

Έτσι ήμουν, στο σώμα μου ήμουν αδύνατος. Υπάρχει μια μελαγχολία, βλέποντας κανείς το πρόσωπό μου και την έκφραση που έχει δώσει, καταλαβαίνει τι πέρασα και όσα ακόμα θα περάσω. Βλέπω μπροστά μου όλη τη ζωή.

Εδώ η στάση μου θυμίζει ένα πορτραίτο του Σολωμού. Επίσης αυτό που κάνει με τα χέρια. Εγώ για να ακούσω μουσική το κάνω με τα χέρια. Το χέρι μου έχει μέσα του τη μουσική. Οι μαέστροι έχουν αυτό το γνώρισμα. Και μιλάω βέβαια για μαέστρο που μπορεί να μεταδώσει αυτό που έχει μέσα στο κεφάλι του. Ένα δέκατο του δευτερολέπτου πριν το έχει μέσα στο κεφάλι του και το μεταφέρει στην ορχήστρα. Το δέκατο αυτό του δευτερολέπτου το περνάει με την έκφραση του προσώπου και με τα χέρια του. Είναι κάτι πολύ δύσκολο και γι' αυτό, ενώ υπάρχουν πολλές ορχήστρες, βγαίνει για παράδειγμα μόνο ένας μαέστρος, ένας Κάραγιαν.

Εγώ είχα λαϊκούς μουσικούς, οι οποίοι δεν είναι λιγότερο καλοί από τους άλλους, είχαν τεράστιο ταλέντο και ο Μανώλης Χιώτης εάν ήταν στο εξωτερικό θα ήταν ο μεγαλύτερος βιολιστής του κόσμου. Ένας λαϊκός μουσικός παίζει απ' έξω τον τόνο ενώ ο κλασικός πρέπει να βλέπει τον τόνο. Η διαφορά για παράδειγμα αυτή υπάρχει όταν μια γυναίκα ερμηνεύει ένα τραγούδι. Ο λαϊκός το μεταφέρει αυτόματα στον κατάλληλο τόνο, ενώ του κλασικού πρέπει να του το γράψεις για να το παίξει. Είχα την τύχη να κάνω χιλιάδες κονσέρτα και όταν υπάρχει αυτή η επικοινωνία ανάμεσα στο μαέστρο και την ορχήστρα, με την έκφραση του προσώπου και με τις κινήσεις των χεριών, αυτό μεταφέρεται στον κόσμο και τότε είναι κάτι το συναρπαστικό.

Δεν με πλήρωναν γι' αυτό που έκανα κι εγώ δεν ήθελα χρήματα, δεν ήθελα να με αγοράζει κανένας. Και πόσο να με πληρώσει; Εγώ εάν έπαιρνα λεφτά θα ήμουν τώρα δισεκατομμυριούχος. Όμως εγώ τις συναυλίες τις έκανα πάντα για κάποιο σκοπό, επίτηδες για να μπορώ να είμαι τελείως ελεύθερος απέναντι στον εαυτό μου και το κοινό. Δεν μπορούσε εμένα να μου πει το κοινό κάνε αυτό, κάνε εκείνο, όπως λένε στα λαϊκά μαγαζιά. Ποιος θα μου το πει εμένα αυτό; θα τον σκοτώνα αμέσως. Ήμουν ελεύθερος, ήμουν ένας παπάς και το ξέρανε όλοι αυτό.

Καταλαβαίνετε, αυτή η απόλυτη ελευθερία που είχα, είχε σαν αποτέλεσμα να μπαίνουν μέσα οι άνθρωποι και να βγαίνουν διαφορετικοί. Ήταν κάτι μαγικό. Δυστυχώς σήμερα δεν μπορώ πλέον να διευθύνω. Ακόμα και σήμερα συγκινούμαι ιδιαίτερα από κάποιες εκτελέσεις, ιδιαίτερα οι Γερμανοί έχουν κάνει τέτοιες.

Και είναι περίεργο βρε παιδί μου αυτός ο λαός οι Γερμανοί αλλά και οι Αυστριακοί, η μία πλευρά του κεφαλιού τους είναι σκέτη αρμονία, ο Μότσαρτ, ο Μπετόβεν κι η άλλη το χάος, ο Χίτλερ. Είναι ένα είδος σχιζοφρένειας. Δείχνουν την επίδραση της ιδεοληψίας, της θρησκοληψίας, που μετατρέπουν τον άνθρωπο σε κτήνος. Όλα τα εγκλήματα γίνανε στο όνομα κάποιας ιδεοληψίας. Σκέψου η Ιερά Εξέταση τι εγκλήματα έκανε στο όνομα της θρησκείας, αλλά και η κομμουνιστική ή η φασιστική ιδεολογία τι εγκλήματα διαπράξαν.

Εδώ πάλι σ' αυτό το έργο βλέπω ότι μέσα από την πανδαισία των χρωμάτων ξεπηδούν διάφορες μορφές. Να εδώ μοιάζει μ' ένα άγαλμα. Εδώ πάλι οι παραλλαγές, δέστε πώς φαίνεται η μεγαλοφυΐα αυτού του ανθρώπου. Δεν είναι απλά πράγματα αυτά. Είναι πράγματι ο Βαρλάμης κατευθείαν απόγονος του El Greco. Ο El Greco βέβαια πήγε και έκανε τους Σπανιόλους, ενώ ο Βαρλάμης έκανε ένα Έλληνα, καλό είναι αυτό και αυτό με κάνει περήφανο. Το ελληνικό στοιχείο είναι κυρίαρχο βέβαια στο έργο του Βαρλάμη. Τα ελληνικά βουνά, το Άγιο Όρος.

Σ' αυτό το έργο βλέπετε πώς έχει ζωγραφίσει τους ήχους της μουσικής να βγαίνουν μέσα από το κεφάλι μου, είναι τρομερό. Ευθείες γραμμές, καμπύλες, έτσι είναι η μουσική μου.

Πιστεύω ότι ουδείς καλλιτέχνης εν ζωή δεν είχε αυτή την τιμή. Είναι τρομερά έργα αυτά. Σα να μου δίνανε δέκα νόμπελ. Βλέπεις σε πολλά έργα έχει καταφέρει μέσα στο βλέμμα μου να βάλει όλη μου τη ζωή, ό,τι μου συνέβη. Και τα καλά και τα κακά. Και τις συναυλίες που κάναμε και τη Μακρόνησο.

Πραγματικά δεν μπορώ να πω τίποτα, σιωπώ! Η φαντασία αυτού του ανθρώπου δεν έχει ούτε αρχή ούτε τέλος. Και να ξέρεις ότι ζωγραφίζει πολύ γρήγορα. Να φανταστείς μάλιστα ότι για ένα χρόνο περίπου δεν μπορούσε να ζωγραφίσει λόγω του προβλήματος υγείας που είχε, αλλά βλέπεις ο νόμος της συμπαντικής αρμονίας άλλους τους κάνει καλά και άλλους τους ρίχνει στο κρεβάτι του πόνου. Όπως το φίλο μας του Μεγάρου. Είναι σε κρίσιμη κατάσταση. Πενήντα χρόνια γνωριζόμαστε. Σχέση αγάπης και μίσους. Είμαστε διαφορετικοί άνθρωποι αλλά παράλληλα έχουμε και πολλά κοινά. Είναι κάτι που τελικά δεν εξαρτάται καν από εμάς τους ίδιους. Το ίδιο συνέβαινε κάπως και με το Χατζηδάκη, με τον οποίο είχα πάρα πολλά κοινά σημεία και πολλά διαφορετικά. Πολλές φορές θυμάμαι χανόμασταν για πολύ καιρό και μετά πάλι σμίγαμε με πολύ αγάπη. Ο κόσμος λέει τι είναι αυτά, αντιζηλίες, όμως δεν είναι έτσι, είναι όπως τ' αστέρια που αιωρούνται

αρμονικά και ξαφνικά καμια φορά συγκρούονται.

Κοιτάξτε τώρα αυτό το έργο με τον Μινώταυρο, είναι τρομερό. Ξέρετε την ιστορία με το Μινώταυρο. Ήταν ένα παιχνίδι για τις κοπέλες η ιστορία με το Δία. Και ξέρετε η πρώτη φορά που βλέπουμε άνδρα να φιλάει άνδρα ήταν στην Κρήτη.

Εδώ τώρα πάλι με κάνει με φτερά, μου μοιάζει με την ιστορία του Δαίδαλου και του Ίκαρου... Βρε Μάκη θα με τρελάνεις μ' αυτά που βλέπω! Μου δίνεις και φτερά. Εγώ εδώ δεν μπορώ να σηκωθώ να πάω για κατούρημα. Μικρός ξέρετε ήθελα να πετάξω και με τα χέρια μου έκανα έτσι και πήδηξα τρία μέτρα και έπεσα κάτω και έσπασα το καλάμι και από πάνω ο παππούς μου για να με σώσει πέφτει από πάνω και σπάω και το πόδι μου. Και τότε αυτός στεναχωρήθηκε τόσο, που δεν έτρωγε και τον είχαμε εκεί σε ένα δωμάτιο και όταν μία φορά πήγα να του δώσω λίγο γάλα τον βλέπω νεκρό. Ήταν η πρώτη φορά που είδα τον θάνατο.

Εδώ με τον Ελύτη στους ώμους... Και τα βουνά σηκώνουν οι λαοί στους ώμους τους... εδώ δεν ξέρω εάν αρέσει στον Ελύτη, βέβαια και σίγουρα δε θα αρέσει στην Ιουλίτα...

Εδώ πάλι τα Λευκά Όρη. Τι τυχερός είμαι να ζω αιώνια κάτω από αυτά τα όρη!

Είναι μεγάλη η χαρά μου που θα μου αφήσετε αυτές τις εικόνες γιατί εγώ πλέον θα ζω με αυτά...

Αυτό που βλέπω τώρα είναι καταπληκτικό. Κοίταξε με έκανε μέρος από αυτές τις αιωνόβιες ελιές που έχουμε στην Κρήτη... φοβερό!

...Τι να σου πω βρε Μάκη. Δεν έχω λόγια να σου πω, δεν μ' έχεις απλώς συγκινήσει, έχω καταπονηθεί ολόκληρος. Έχω εξαϋλωθεί, πετώ. Θα έρθω πετώντας εκεί πέρα. Πάντως σ' ευχαριστώ απ' τα βάθη της ψυχής μου. Μου έκανες ένα πολύ μεγάλο δώρο σε μια κρίσιμη στιγμή της ζωής μου, μπράβο σου. Ογδόντα τεσσάρων και μισό...

Θα σου στείλω τα cd με τις τρεις κόρες, τη Αντιγόνη, την Ηλέκτρα και τη Μήδεια. Η μυθολογία αυτών των γυναικών θα σε βοηθήσει σε αυτό το έργο σου. Είναι τρεις διαφορετικές γυναίκες και περνούν τραγικά συμβάντα. Στα δρώμενα και των τριών αυτών γυναικών συνοψίζεται όλη η παγκόσμια φιλοσοφία, όλο το κάλλος και η τραγωδία και η δύναμη του αρχαίου ελληνικού πνεύματος, του οποίου εμείς θέλουμε να είμαστε συνεχιστές. Εγώ δεν έμαθα μουσική ακούγοντας ευρωπαϊκή μουσική, αλλά ακούγοντας μουσική από το Βυζάντιο για τη μουσική και τα τραγούδια μου και για την αρχιτεκτονική της μουσικής, την αρμονία δηλαδή, απ' τον Παρθενώνα και τα αρχαία ελληνικά θέατρα. Μετά άκουσα τους Ευρωπαίους, οι οποίοι κι αυτοί επηρεάστηκαν από αυτά...

Το Μήνυμα του Μίκη Θεοδωράκη

στην παρουσίαση της εικαστικής συλλογής «Άξιον Εστί - Μίκης Θεοδωράκης»

Το Μάκη Βαρλάμη τον θαύμαζα, όπως όλοι μας, χωρίς ποτέ να φανταστώ ότι θα 'ρχόταν μια μέρα που όχι μόνο θα γνώριζε κι εκείνος το έργο μου, αλλά και θα το εκτιμούσε και θα το αγαπούσε και μάλιστα με τόσο δημιουργικό και εμπνευσμένο τρόπο, που με άφησε ... άφωνο και περιπεπλεγμένο.

Πρώτον γιατί γνώριζα πόσο δύσκολα ένας μεγάλος καλλιτέχνης αποδέχεται το έργο ενός άλλου και δεύτερον γιατί ο τρόπος που διάλεξε ο Βαρλάμης, ειδικά όταν αποφάσισε να συνενώσει τη μουσική μου με τη ζωγραφική του, διάνοιγε ένα νέο τρόπο καλλιτεχνικής έκφρασης και ένα νέο δρόμο που οδηγεί σε μία νέα σχέση του κοινού – και θα έλεγα του “μεγάλου κοινού” - με την Τέχνη.

Ένα άλλο πρωταρχικό στοιχείο που μας ενώνει, είναι η κυριαρχία της ελληνικότητας που χαρακτηρίζει όχι μόνο τα έργα μας αλλά και τις σκέψεις, το χαρακτήρα, την ψυχή, με μία λέξη το “είναι” μας. Το να είσαι σύγχρονος Έλληνας καλλιτέχνης δεν πρέπει να είναι σημείο έπαρσης ή αντίθετα μειονεκτικότητας. Για εμάς είναι απλώς πηγή ζωής, έμπνευσης, αυτογνωσίας και απόλυτης πνευματικής και ψυχικής ισορροπίας. Ισορροπίας ως αντανάκλασης της ιστορικής και πολιτισμικής μας παράδοσης, καθώς και του ελληνικού τοπίου, που το χαρακτηρίζει μία θεϊκή, θα έλεγα, ισορροπία, που μας γαληνεύει, μας εξανθρωπίζει και γεννά μέσα μας δυνατά αισθήματα αγάπης για τη φύση, τον άνθρωπο, την ομορφιά, την πρόοδο και την ειρήνη. Μας κάνει όλους εραστές του Ωραίου και του Αληθινού. Αυτά τα δύο στοιχεία που από τον Όμηρο ως τον Ελύτη σημαδεύουν την πορεία του Ελληνισμού μέσα στους αιώνες.

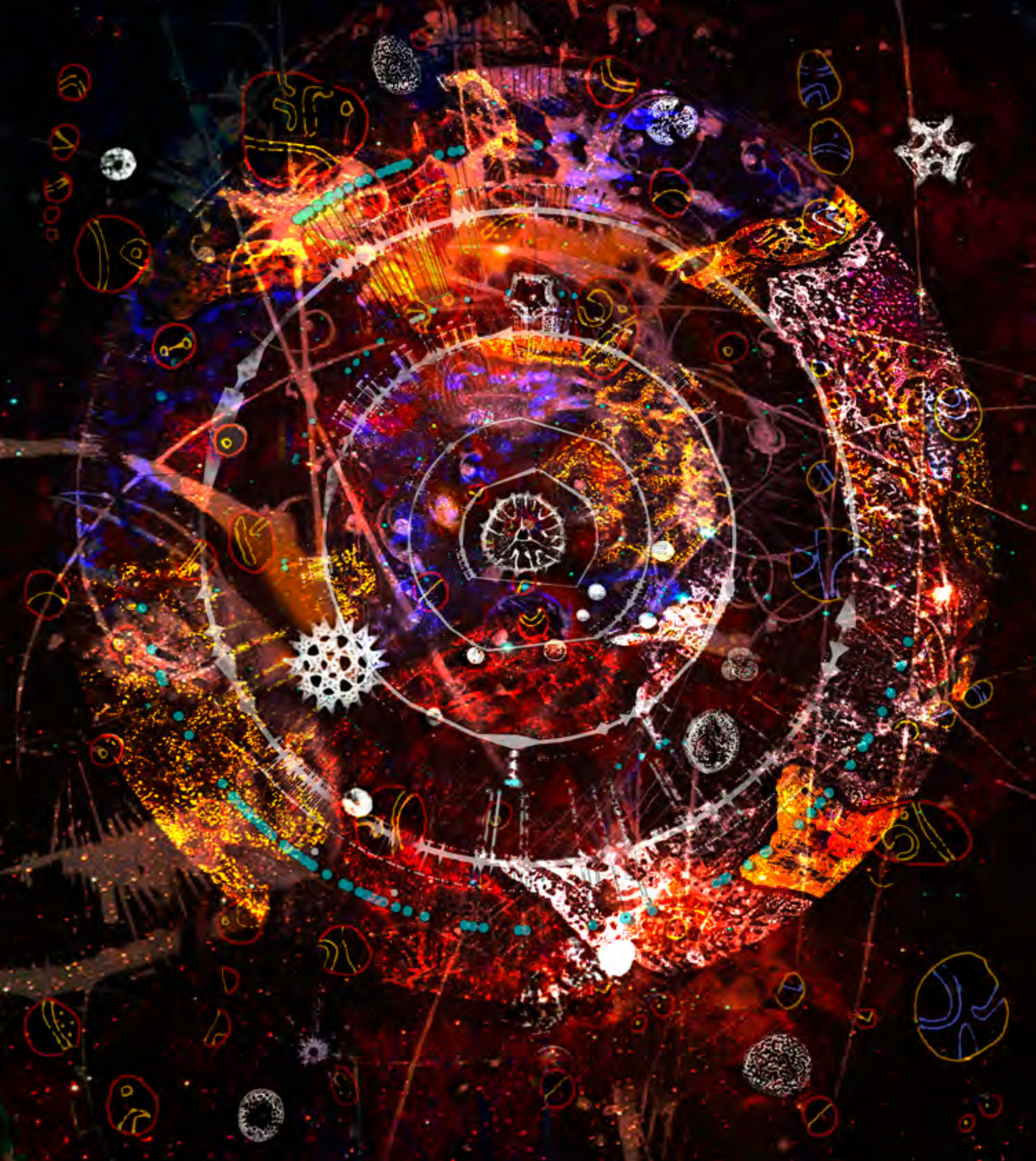
Κι αν κάθε τόσο, όπως και σήμερα, μας σκεπάζουν μαύρα σύννεφα, η Ομορφιά και η Τέχνη, όπως και ο αληθινός μας χαρακτήρας και η δική μας σκέψη και θέληση μένουν άθικτα. Μένουν αθάνατα. Γιατί μας προστατεύει ο άνεμος της δικής μας ιστορίας, της ελληνικής παράδοσης που θα φυσήξει για να καθαρίσει ο ουρανός, που ότι κι αν κάνουν εχθροί και άσπονδοι φίλοι, θα παραμένει πάντοτε γαλάζιος και το φως, το μοναδικό στον κόσμο φως της Ελλάδας θα εξακολουθεί να λούζει τα σώματα και τις καρδιές μας.

Μάκη Βαρλάμη: «Το άγνωστο σύμπαν». →

Αυτό είναι το Μήνυμα του κοινού μας έργου και πιστεύω ότι είναι θέλημα Θεού αυτό το έργο να στηθεί φρουρός του Ωραίου και του Αληθινού στις Θερμοπύλες, για να τσακιστούν και πάλι οι νεοβάρβαροι που μας απειλούν. Και από 'δω να ξεκινήσει ξανά το Μήνυμα Ελπίδας σε όλη την Οικουμένη για τον Άνθρωπο που σήμερα στενάζει και να του πει “Εσύ είσαι η ωραιότερη δημιουργία του ωραιότερου γνωστού μας Κόσμου που υπάρχει στο Σύμπαν. Από τις Θερμοπύλες και πάλι σου προσφέρουμε το όπλο να βγεις νικητής: Την Ομορφιά!”....

Μίκης Θεοδωράκης
Αθήνα 1. 7. 2012

Οι φωτεινές εικόνες της ταινίας I

Οι φωτεινές εικόνες ωστόσο ανυψώνουν το νου, έλκουν τις αισθήσεις στο πνεύμα και ολοκληρώνουν την ενότητα στην ανθρώπινη αντίληψη. Πνεύμα, “λόγος”, φωτεινές εικόνες και μουσικοί ήχοι γίνονται έντονο βίωμα της ενότητας της ανθρώπινης ύπαρξης.

Οι φωτεινές ανατακλάσεις (φωτεινές εικόνες) γίνονται “λόγος”. Οδηγούν τη μουσική κατευθείαν στις “καρδιές” κι εμποδίζουν την αφαιρετική αίσθηση των μουσικών ήχων. Διεγερτικοί αφηρημένοι ήχοι συνοδεύονται με φώτα, ήτοι φωτεινές παραστάσεις κι αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος (κάθε άνθρωπος) καταφέρνει το δύσκολο άλμα στο επίπεδο του πνεύματος. Μ’ αυτό ξαναγίνεται εφικτό να κερδηθεί ένα μεγάλο μέρος του λαού, το παραμελημένο “άμουσο” λαϊκό κοινό.

Αυτή η σύνθεση δε χρειάζεται πλέον ακροατές-θεατές με μουσικό υπόβαθρο, ούτε με ιδιαίτερες μουσικές γνώσεις. Τώρα όλοι, πραγματικά όλοι, μπορούν να συμμετέχουν σ’ αυτή την τελετουργική μουσική πράξη, πράξη ήχων και εικόνων, σ’ αυτή τη σύνθεση.

Αυτό έγινε φανερό και στην πρώτη παρουσίαση στο Ίδρυμα Κακογιάννη στην Αθήνα. Στην πρώτη, τόσο σημαντική παράσταση στο κατάμεστο θέατρο, παρουσιάστηκε η ταινία “Κατά Σαδδουκαίων” που συνδύαζε τους ήχους με τις φωτεινές κινούμενες εικόνες και ολοι οι παρευρισκόμενοι έμειναν γοητευμένοι και ενθουσιασμένοι από την εμπειρία τους.

ΤΟ ΣΧΗΜΑ ΜΟΥ

Τα μάτια. Ο ζωγράφος. Οι γραμμές του πινέλου. Χρώματα, γρήγορες αλλαγές. Το πρόσωπο του Μίκη εμπλέκεται σε στρώματα χρωμάτων και επιφανειών. Το πρόσωπο με τρεμμάμενο φως. Το κόκκινο χρώμα, το ροζ, το κίτρινο, το μπλε, διάλυση σε μόρια. Τα μάτια με αλλαγμένους φωτισμούς και χρώματα. Επάλειψη με το χέρι. Το λευκό. Τα μάτια σταθερά. Το κόκκινο σβήνει τη μορφή του.

ΤΥΦΛΗ ΕΠΟΧΗ

Έρχεται και φεύγει. Περίεργες μορφές εμφανίζονται, διαλύονται. Αργές κινήσεις, αργά αργά, τόποι και χρώματα. Το γαλάζιο πρόσωπο της γυναίκας. Μετέωρη έκσταση. Δρόμοι, τοπία, μορφές, μάρτυρες και θηρία. Τίγρεις, λιοντάρια. Θολές εικόνες, βραδεία κίνηση. Το μισό πρόσωπο, τα χέρια, τα μάτια. Μπροστά στα μάτια μπαίνουν αφηρημένες συνθέσεις. Βγαίνουν απ' τα μάτια του.

ΕΠΡΕΠΕ ΤΩΡΑ

Το φιδίσιο αυλάκι με τους δαίμονες με απολιθωμένα βλέμματα.

ΕΞΟΡΙΣΤΟΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ

Δαίμονας και μονοπάτι εμπλέκονται μέχρι τον εξόριστο ποιητή. Τα απαλά κύματα και τα βράχια. Ο γυμνός ποιητής στην ψάθινη καρέκλα. Το φιδίσιο μονοπάτι στα σπλάχνα των βράχων. Τώρα καίγεται η καρέκλα. Ο θρόνος θυσία στο Αιγαίο. Η καρέκλα τρίποδο. Ο δαίμονας καίγεται και ο εξόριστος ποιητής.

ΟΙ ΔΩΡΙΕΙΣ

Έρωτες και φαντάσματα. Άδεια μάτια. Στο βάθος αμυδρά ο Μίκης ο Αφρικανός. Μάνα Αφρικάνα. Τα σπίτια της εξορίας με τις λιτανείες των εξόριστων.

ΣΤΟ ΝΕΚΡΟ ΔΑΣΟΣ

Ο φωτισμένος ανάμεσα στους γαλάζιους κορμούς. Οι γαλάζιες ψυχές, γυμνές, κινούνται μέσα στους αφρούς του σύμπαντος. Τα κύματα και τα μαυρόασπρα εξωτικά. Τα πρόσωπα και τα μάτια των κυμάτων. Οι ιερείς μάρτυρες.

Ο ΜΕΓΑΣ ΡΑΨΩΔΟΣ

Η τραγωδία ρυθμικά σβήνει και πάλι εμφανίζεται, σε συνεχή διάλυση της ψυχής του σε άπειρα μόρια. Η νόηση. Η νοόσφαιρα του Ραψωδού. Διπλοπρόσωπος, δεξιά και αριστερά καταπίνει τους ωκεανούς του σύμπαντος. Η κραυγή μπροστά στις αμέτρητες μορφές. Ο Διόνυσσος κι οι γυμνές γυναίκες έρχονται και φεύγουν. Παρέλαση γυναικών μπροστά στο διπλοπρόσωπο Ραψωδό κι οι μάρτυρες ομολογητές σα μαρμάρινες μνείες.

Τώρα έρχεται πάλι ο δαίμονας κι ο Μίκης διαμελίζεται στις εκρήξεις του σύμπαντος. Ολάνοιχτα μάτια. Έρχονται τα μάτια του τεμαχισμένα. Τρόμος, κρότος, πόνος, φλόγες, λάβες, ηφαίστεια, κραυγές, αίματα, φωτιές, μαύροι καπνοί. Τα ηφαίστεια του Μίκη. Η λάβα του Μίκη. Σηκώνει τα χέρια. Τίποτα δε μένει πια. Μόνο τα μάτια του. Αθώς, αθώς, αθώς για πάντα.

Η μικρή θεά με τη συνοδεία των ηθοποιών. Ο άντρας, η γυναίκα, χώνονται στον παράξενο λαβύρινθο. Εδώ είναι η έξοδος. Έλα στο κίτρινο λουλούδι, στο μεγάλο φυτό της ζούγκλας. Οι σταγόνες, τα δάκρυα. Δάκρυα και προσευχές στον απαγορευμένο καρπό. Περίεργα, άγνωστα άνθη, γιγάντια. Η Αφρικάνα μάγισσα. Ο νεκρός ποιητής με ανοιγμένο στήθος. Ο επιτάφιος. Αργές κινήσεις. Ο νεκρός ποιητής χάνεται για πάντα στον αφρισμένο ωκεανό πάλι. Η μάγισσα με τους πνιγμένους στον ωκεανό. Ένας, ένας, πνίγονται τα θύματα της πυράς. Πυρακτωμένοι. Στάχτες, φωτιές, διαλυμένες μορφές. Καίγονται. Καίγονται στο ατέλειωτο ολοκαύτωμα οι διαλυμένες μορφές. Τα καμμένα κρανία φωσφορίζουν μια άγνωστη ανάσταση, όλα πνιγμένα στους καπνούς και στις φλόγες. Φλόγες. Φλόγες, αναλαμπές και καπνούς.

Οι φωτεινές εικόνες της ταινίας II

ΕΝ ΑΡΧΗ ΗΝ Ο ΛΟΓΟΣ

Το σχήμα μου

Κοιτάξτε στο πρόσωπό μου, μέσα από τα μάτια μου, ως το τέρμα της ματιάς βαθιά μέσα στην ψυχή μου. Σε ικετεύω, πάρε αυτά στα χέρια σου και τρέχα. Τρέξε μακριά πριν σε προδώσω. Πριν αυτά κατακερματιστούν σε χιλιάδες θραύσματα. Σε χιλιάδες τόνους. Σε κραυγές, γογγυτά και ψιθύρους, στα αγκομαχητά των αξόνων των οχημάτων, στο σφύριγμα του ανέμου, στους απαλούς ήχους της αγάπης, την ανήκουστη φωνή του Θεού.

Το εγώ μου. Το μικρό μου εγώ. Πάρ' το μακριά από μένα, ένωσέ το με την άσπρη γραμμή του πινέλλου. Το κίτρινο καμπυλωτό ίχνος, τρυφερά στο μάγουλό μου. Ματωμένο κόκκινο στα μάτια μου. Θαμπώνομαι. Σκότωσε την άμετρη ματιά μου, πνίξ' την στο κόκκινο της τέχνης σου. Κυμάτισε μου με όλα τα χρώματα σου ώστε το εγώ μου, το μικρό εγώ μου, να μπορεί μ' αυτό να κολυμπήσει, να διαλυθεί στα λαρύγγια των διψασμένων, που διακλαδώνονται στις σχισμές του σύμπαντος.

Τα χέρια σου καϊδεύουν απαλά πάνω στο βυθό μου. Θέλω να χαθώ. Να χαρίσω το εγώ μου. Να ξοδέψω τη ματιά μου. Να αποδιώξω την ιδιοκτησία μου. Να παραδώσω τη θέληση μου. Δε θέλω πλέον. Δεν είμαι τίποτα. Είμαι τα πάντα. Σε κοιτάζω, με κοιτάζεις. Εγώ. Εσύ. Εγώ. Εσύ. Εσύ. Εσύ είσαι εγώ.

Ενωμένοι επιπλεύουμε πάνω σε ένα κύμα μέσα στον ολιστικό χώρο. Πετούμε πίσω στην αρχή του χρόνου. Στην αρχή ήταν ο Λόγος. Περικλείουμε την ηχώ του στο κοίλο της καρδιάς μας και ξεφεύγουμε απ' όλους τους κινδύνους σε ένα ξέφωτο της ανθρωπότητας. Εκεί περιμένουμε ένα ζωγράφο κι έναν τραγουδιστή. Ο ζωγράφος με το πινέλο του αγγίζει το μέτωπο του τραγουδιστή και το κάνει να ακτινοβολεί. Και ο τραγουδιστής λύνει το κουβάρι με τους κόμπους στο λαιμό του και με το χιλιότονο τραγούδι του ζωντανεύει όλους τους νεκρούς.

ΤΥΦΛΗ ΕΠΟΧΗ

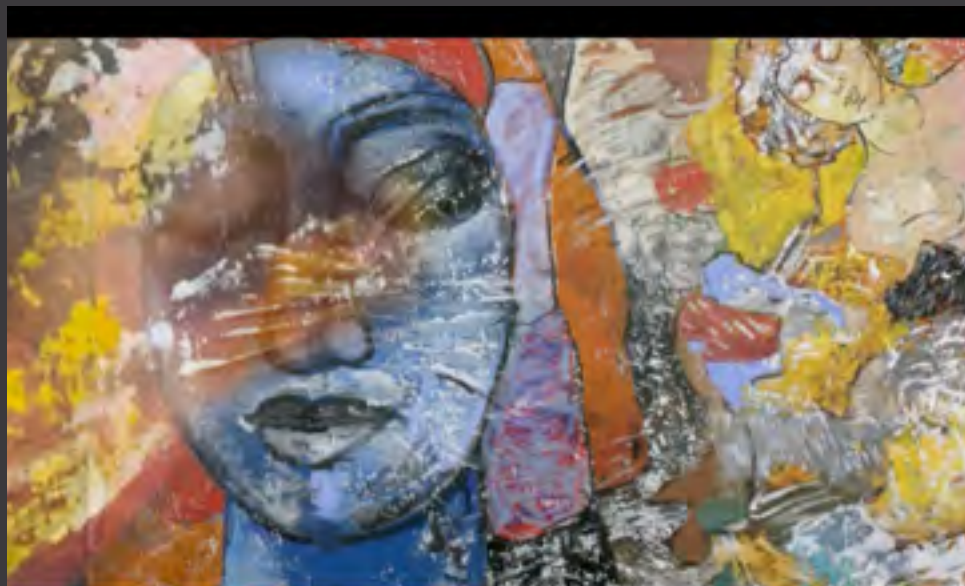
Κλείνω τα μάτια. Είμαι τυφλός. Στα τυφλά βλέπω τα πάντα, ακούω τα πάντα. Κάθε διαίρεση ξεφεύγει απ' τα όρια. Ρέματα από χρώμα ρέουν σαν αίμα μέσα στις φλέβες μου, πάλλονται με την παλίρροια, με τις πράσινες πλάτες των βουνών, τις σκοτεινές κοιλάδες, τα γαλάζια ποτάμια και τα κίτρινα μονοπάτια για οδοιπόρους του ουρανού.

Τριανταφυλλένιες νιφάδες λικνίζονται σε αόρατα σύννεφα με μυριάδες φωτεινά κύτταρα. Μια πάνω και μια κάτω, σαν την αναπνοή μου. Σαν την άμπωτη και την παλίρροια. Μέρα και νύχτα. Όπως ο θάνατος κι η ανάσταση. Ο άνεμος που αλλάζει συνέχεια κατεύθυνση τις λικνίζει σα λαμπερές σταγόνες που απαλά μουρμουρίζουν ένα τραγούδι της βροχής. Κάθε σταγόνα ένας τόνος, κάθε νότα ένα μαργαριτάρι, κάθε μαργαριτάρι μια προσευχή. Σ' αυτές αντανακλάται το γαλάζιο πρόσωπο της γυναίκας του Αιγαίου.

Τα κόκκινα μαλλιά σου τα βλέπω πρωί, μεσημέρι και βράδυ. Πάντα είσαι εσύ. Η ζωή είσαι εσύ. Μέτρο του χρόνου σου είναι ο κύκλος κάθε ζωής. Ο χρόνος σου δεν μπορεί να μετρηθεί, δεν μπορεί να διαιρεθεί. Ο χρόνος σου δεν είναι κανένα σκοτεινό δρομάκι, αλλά φωτεινό μονοπάτι, πολύχρωμο και διάσπαρτο σ' όλες τις κατευθύνσεις. Τα χνάρια σου είναι περίπλοκα, αλλά δεν είναι μπερδεμένα. Δεν υπάρχει κανένας σκοτεινός λαβύρινθος, αλλά ο μίτος για να ξεμπλέξεις. Ένας σαρωτικός μαϊάνδρος με χρώματα που φωτίζουν. Εκεί ανάμεσα το πρόσωπό μου με ανοιχτούς πόρους. Λάβα που ρέει σαν πληγές. Θραύσματα που μιλούν για τις νοσταλγίες μου, που όπως ένα ολόγραμμα περιέχουν τα πάντα. Μικρές αγκίδες του συνόλου, που θυσιάστηκαν στη μανία του κακού για να παραμείνει ανέπαφο. Διηγούνται τον αγώνα μου ενάντια στους σκοτεινούς άνδρες, ενάντια στο γάβγισμα των σκύλων τους, ενάντια στην αποσιώπηση, ενάντια στην απειλητική προέλαση των επανερχόμενων σκιών τους. Μέρα με τη μέρα.

Κοίτα τώρα, έμεινα σώος. Στέκομαι στο φως. Είμαι κάπως κουρασμένος. Έχω εξασφαλίσει λίγη ησυχία, δεν νομίζετε; Όταν είμαι ήρεμος, μπορώ να ακούσω. Ακούω τους χρωματιστούς ήχους του κόσμου, τους διαπεραστικούς σαν τους χαμηλόφωνους, τους αντιτιθέμενους σαν τους συντετριμμένους, τους μελωδικούς σαν τους πονεμένους. Προσηλώνομαι να ακούσω τη σιωπή και μαζεύω την άηχη φωνή της. Την άφησα να βυθιστεί μέσα στο δοχείο με τα χρώματα της ψυχής μου, ώστε έτσι να ειρηνεύσει τον τεράστιο θόρυβο, έτσι ώστε μπορεί να δει το θαύμα. Έτσι ώστε να φέρουν το φοβερό και η απaráμιλλη ομορφιά να μπορεί να γίνει αντιληπτή.

Όλο αυτό με γεμίζει με χαρά, με ξανανιώνει, κάνει το πρόσωπό μου νεανικό. Από το κεφάλι μου βλασταίνει η άνοιξη και με κάνει αθάνατο. Σε κάθε στιγμή μια χορωδία τραγουδά απερίγραπτα χρώματα, αντηχεί στην καρδιά μου κι η παντοτεινή ηχώ της προκαλεί σ' εμάς τους ανθρώπους, τα ζώα, τα ποτάμια, τα βουνά και τ' αστέρια να χορεύουμε.

ΕΔΩ ΕΙΝΑΙ Ο ΤΟΠΟΣ ΜΟΥ

Τώρα αυτό το βήμα

Ενα πράγμα μπορώ να σας πω: Εγώ δε θα είμαι πια ανάμεσά σας στο τέλος αυτής της ώρας. Προχωράτε λοιπόν στο δρόμο αργά μαζί μου. Κατεβείτε από τον πύργο σας και απομακρυνθείτε, όταν γεμίσετε με συγκεκριμένες προσδοκίες. Άφησε πίσω τις διαδρομές των ιδεολογιών σας. Ελάτε μαζί μου χωρίς αποσκευές, έτσι θα προχωράτε με ανάλαφρα βήματα.

Στην αρχή υπάρχει ένας φύλακας. Κοιτάζετε τον στο αόματο πρόσωπό του. Τα κούφια μάτια του μας κοιτάζουν σα μάσκα. Η αταραξία του είναι εκείνη της εξουσίας που δεν πιστεύει ότι χρειάζεται να δώσει περισσότερες εξηγήσεις. Αλλά αν τον περάσετε μέσα απ' το χέρι μου, η εικόνα του αποκαλύπτεται σα χίμαιρα.

Τώρα που κάναμε αυτό το βήμα, δεν υπάρχει επιστροφή. Ο δρόμος μας είναι σα χαράδρα, χωρίς μονοπάτι διαφυγής, χωρίς διέξοδο, μ' αβέβαιο τέλος. Η διαδρομή δεν είναι ο στόχος. Τώρα ένα βήμα, μετά το επόμενο. Ο δρόμος μας είναι ένα αυλάκι του χρόνου. Απ' το βάθος στρέφουμε τη ματιά προς το μέλλον.

Ερχόμαστε απ' το άνοστο τίποτα της τακτοποιημένης ζωής, μέσα απ' τη σταχτόχρωμη ερημιά της μονοτονίας. Μακριά από 'κει! Ακολουθήστε με. Οσφραίνομαι τον αλμυρό ήχο της αφρισμένης θάλασσας. Έχω ακούσει για ένα αληθινό άνθρωπο, τον τελευταίο του είδους του. Μας περιμένει στην ακροθαλασσιά μπροστά απ' τη γραμμή του ορίζοντα. Εδώ στρατοπεδεύει. Στέκεται εκεί πάνω σε μαύρες ακανόνιστες πέτρες κι όμως πατά στέρεα. Είναι ντυμένος μ' ένα πανί. Άλλοτε φορά την αξιοπρέπεια της παραίτησης. Όλα τα έχει χαρίσει. Δεν μπορεί να κατέχει. Μόνο μια καρέκλα θεωρεί δική του. Ήταν παρατημένη εδώ και πολύ καιρό, πεταμένη σε μια ξεχασμένη περιοχή.

Από τότε, μιλά για καλύτερες μέρες στο μικρό καφενείο της Μεσσαριάς. Η ιστορία είναι μεγάλη και πηγαίνει πίσω ως τις μέρες του Μίνωα, μέχρι τη μέρα εκείνη που ένας τρομερός σεισμός έσκισε τη γη και έπνιξε την ειρήνη στον κόσμο. Από τότε οι άνθρωποι έγιναν πρόσφυγες, χωρίς το άσυλο της αγάπης. Σε όλες τις διαδρομές τους τώρα, όπου κι αν οδηγούν αυτές, ψάχνουν αυτό το μυστικό τόπο, που δεν είναι μπροστά στα μάτια τους, αλλά δεν είναι και κρυφός.

Η δρόμος μου ήταν ένας ευθύς δρόμος. Απέφυγα τις σαγηνευτικές οδούς της αφαίρεσης, την άνεση της αποπλάνησης. Στην αρχή ήταν η μεταστροφή μου, μετά η αντιμετώπιση των φρουρών και στη συνέχεια η ασυγκράτητη χαρά της αφοβίας. Στις γροθιές μου έχει επιβιώσει η ειρήνη κι η αντίστασή μου ήταν η έκσταση της αγάπης. Αυτός ο ημίγυμνος άντρας που στέκεται μπροστά σας είμαι εγώ, μ' ένα κλαδί ελιάς στα χέρια. Σας δίνω τώρα ό,τι μου απόμεινε. Το πανί γλιστρά στο χώμα. Δε χρειάζομαι την προστασία του. Στα χέρια σας εναποθέτω το πνεύμα μου.

Απ' το κέντρο της γης ξεπηδά μια σπίθα φωτιάς κι ανάβει την καρέκλα. Οι φλόγες καϊδεύουν απαλά την ψάθα. Οι στάχτες της ανακατεύονται με τη γη του ηφαιστείου. Τέφρα στην τέφρα. Εδώ είναι ο τόπος μου, ακόμα κι αν δεν είμαι πια εδώ, μεταξύ ουρανού και γης.

Ο ΟΔΟΙΠΟΡΟΣ

Δωριεύς

Είμαι ένας περιπλανώμενος. Αναζητώ τον τόπο μου ανάμεσα στους απλούς ανθρώπους. Είμαι ένας πολεμιστής. Μην κοιτάς μετά τον αγώνα, αφού μάλιστα δεν τον αποφεύγω. Είμαι ένας τραγουδιστής, αλλά δεν ασκώ την υπηρεσία μου στα παλάτια της εξουσίας.

Η εποχή μας είναι σκοτεινή. Τα νεύρα μου είναι τεντωμένα και το πνεύμα μου αλεξίσφαιρο. Ατσαλώνω το σώμα μου με την πιο πικρή αλήθεια. Η ματιά μου είναι σα λόγχη για τον εχθρό, γεμάτη τρυφερότητα για το φίλο.

Είμαι ένας κατάσκοπος, απεσταλμένος από μια πληγωμένη γενιά. Νωρίς το πρωί έλαβα την εντολή και είμαι ένα μ' αυτή. Δεν πρέπει να φανώ αδύναμος. Στο δρόμο μου, μέσα από χώρες και εποχές, οι κίνδυνοι είναι μεγάλοι.

Για πολύ καιρό ήμουν στην Κρήτη κι εκεί ανάρρωσα. Τώρα νιώθω δυνατός, χωρίς μολυβένια πανοπλία.

Πέρασα στην Αφρική. Το χλωμό πρόσωπο της ερήμου μ' έκανε ν' ανατριχιάζω. Μέχρι να με διαπεράσει μια πιο ζεστή ματιά απ' τη μαυρίλα της δυστυχίας, μέχρι να χτυπήσει στ' αυτιά μου ένας ήχος από τύμπανα.

Πήγαινε και μίλησε, διέταξε αυτός. Είσαι ακόμα άθικτος. Ανώνυμες πόλεις παρατάσσονται στο δρόμο σου. Η ξενιτιά θα είναι για σένα πατρίδα. Αυτή θα σε περιβάλλει σα θόλος από πάγο. Θα τρέμεις σύγκορμος. Η γη των μελλοντικών χωρών θα είναι ποτισμένη με αίμα. Η νύχτες σου θα είναι γεμάτες ξενύχτι.

Σε κάθε θόρυβο που σου δίνει ο κόσμος θ' ακούς τους θρήνους εκείνων που είναι για πάντα χαμένοι. Σαν απειλές του ανείπωτου. Κι όμως πρέπει να ειπωθεί με κάποιον τρόπο ότι κανείς δεν κλείνει τ' αυτιά κι ο ήχος, ο ανείπωτος ήχος, γεμίζει τις καρδιές μας.

Σε ικετεύω, ήλιε, στείλε μου ένα χελιδόνι. Το πέταγμα του στον άνεμο, το αθόρυβο σφύριγμα απ' το φτερούγισμά του, θα είναι για μένα η πιο όμορφη μουσική, στην αναζήτηση αυτού που δεν ξανακούστηκε ποτέ.

ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΣ

Στο νεκρό δάσος

Στην εξορία το δάσος ήταν η παρηγοριά μου. Οι ζωντανοί μακριά· έγινα ο σύντροφος της γαλάζιας νύχτας, ο αδελφός των νεκρών. Η αδυναμία της ειρήνης που απέμεινε, μου στέρησε από νωρίς την ανθρωπότητα και μου έδωσε έναν τόπο μακριά απ' την αυτάρεσκη ύπαρξη. Γνωρίζοντας καλά ότι οι τιμές απ' τα όμορφα πράγματα, απ' τις γήινες χαρές, είναι μόνο ένα διάλειμμα στη μέση του μεγάλου γαλαξιακού καθολικού ψαλμού, αναζητούσα με πολύ μεγάλη ανυπομονησία τον κάτω κοσμο:

Το δάσος στέκει σιωπηλό. Η θάλασσα ησυχάζει. Ανάμεσα στους λείους κορμούς ένα φως κι από το φως μια μορφή λάμπει πιο φωτεινά κι απ' τον ήλιο. Μου ανοίγει τα μάτια, αλλά δεν μπορώ να τη βλέπω. Απλώνω τα χέρια μου, αλλά είναι πολύ νωρίς να την αγγίξω. Δεν είμαι ακόμη απ' αυτό τον κόσμο.

Κατόπιν οι σύντροφοι. Παραπαίουν στο κενό μιας αχρονικής θάλασσας ψυχών. Απογυμνωμένοι απ' όλα τα γήινα κατωρθώματα. Πού ήσουν τόσο καιρό, με ρωτά με τυφλή φωνή. Αντιστέκομαι στην αγκαλιά σας. Κοιτάξτε με! Να έχετε υπομονή. Έχασα το τελευταίο τραγούδι μου, αλλά και προηγούμενα δεν το βρήκα· το βασίλειό σας δεν είναι κανένα ελκυστικό καταφύγιο.

Πατέρα! μητέρα! Σύντομα η καρδιά μου θα σμίξει με τη νύχτα και τότε εγώ θα ξεκουραστώ στα πόδια σας. Ακόμη η προσπάθειά μου δεν έχει βρει καμιά ησυχία. Δεν έχω χρησιμοποιηθεί ακόμα εξ ολοκλήρου. Στις τσέπες μου υπάρχει ακόμη ζωή, στα κόκκαλά μου σταματά ακόμη η θαλπωρή του ήλιου. Ακόμα το μάτι μου σκαλώνει στις παράκτιες φωτιές των ωκεανών, στα βουνά που λάμπουν στο βραδινό αεράκι. Ακόμα το αυτί μου αφουγκράζεται την εχέμυθη αμμουδιά κι όταν αγαπώ ένα πρόσωπο, πάνω της σχηματίζεται ένα χαμόγελο.

Χαίρε, δυσανάγνωστε ποιητή. Καταλήγεις σε κάποιο συμπέρασμα; Στη ζωή σου έχεις παρασύρει κάτω όλες τις λέξεις, δεν άφησες πίσω καμιά αμαρτία και κανένα πόνο, ρίχνεις τα δάκρυα σου στο νερό κι επικρίνεις μεγαλόφωνα τα προικίσματά σου. Σ' αυτή τη χώρα, δεν ακούω τίποτα από σένα. Η στραβή μορφή σου σιωπά, όπως και όλα τα άλλα σιωπηλά πράγματα. Μια τελευταία λέξη βρίσκεται βουβή στα χείλη σου: Έλα.

Αλλά ακόμα και σ' αυτό το ανήλιο μέρος παραμένω ένας εξόριστος. Για μια φορά ακόμη η ψυχή μου ανεβαίνει πίσω στη ζωή.

Η ΛΕΥΚΗ ΘΕΑ

Ξανθός νεανίσκος

Το τόξο στηρίζεται από μια κολόνα και πολλές μαζί διαμορφώνουν την αίθουσα. Η αρχιτεκτονική της νιότης μου είναι εκτεταμένη και ανοικτή προς τον ουρανό. Η χορδή του τόξου αγγίζει το μέτωπό μου και απελευθερώνει την ένταση της στην αγκαλιά. Η πρόσβαση μου είναι άγρια. Η προσευχή μου πρόκληση. Η θέληση μου ασταμάτητη. Ωστόσο, η πολυφωνία κάθε εποχής είναι μόνο μάταιη επιδεξιότητα και κοινότυπη ταραχή για να απελευθερώσει την ελάχιστη εμπιστοσύνη από αυτή την ίδια. Έδωσα σε όλους το ελιξίριο, που για λίγες στιγμές υποσχέθηκε τη σωτηρία. Όταν κουράστηκα απ' την κενή ελευθερία, που δεν έκανε πια, με πέταξαν στο μπουντρούμι των κατεστημένων ιδεολογιών τους. Η λευκή θεά με έσωσε, έσπασε τα δεσμά μου και έπλεξε στις νότες μιας παρτιτούρας τη θηλιά γύρω απ' το λαιμό μου. Έτσι κελαηδούν τώρα με πολύ ζωντάνια μικρά κολίμπρια που συναγωνίζονται με το τραγούδι των τζίτζικιών.

Ξανά και ξανά, εμφανίζεται μπροστά μου το λευκό είδωλό μου και μετατρέπει τις νότες μου στους πιο υπέροχους σχηματισμούς. Μόλις πρόσφατα έγραψα μια συμφωνία στη γλώσσα των φυτών. Είδα λουλούδια μπροστά μου που κανένας άνθρωπος δεν έχει δει ποτέ. Ήμουν πολύ κοντά τους και πιάστηκα από τις θηλειές τους, τα φύτρά τους, την ανάπτυξή τους και την απaráμιλλη τέχνη των λουλουδιών τους. Για μια στιγμή ήθελα να βυθιστώ μέσα τους, να αφεθώ να με σκεπάσουν. Όμως θυμήθηκα ένα σοβαρό πρόσωπο. Για πρώτη φορά είδα το πρόσωπο της θεάς. Είδα το σκοτεινιάσμα του και μάντεψα το τέλος μου. Ωστόσο, δεν είναι κανένα πραγματικό τέλος. Το στήθος μου είναι κούφιο, γίνεται αντηχείο και ηχεί σε αρμονία με τη λειτουργία του κόσμου. Στη θέση της καρδιάς τώρα πάλλεται η μουσική.

Πόσο εύκολα είναι όλα. Αιωρούμενα. Το φως διαπερνά και τους πιο σκοτεινούς πόρους. Εδώ τα άτομα περιφέρονται σε γραφικές τροχιές, ακουμπούν στο χέρι, στο κεφάλι, γίνονται αφρισμένο ποτάμι και χορεύουν στις όχθες του το συρτό των φωτεινών χρωμάτων. Η αδράνεια και το βάρος της ύλης, δεν ενδιαφέρουν. Η ενέργεια δεν είναι μάζα επί επιτάχυνση κι η ζωή δεν είναι χωρισμένη απ' το θάνατο. Τώρα και πάντα είναι ένα. Εσύ και εγώ είναι ένα. Οι κλειδαριές είναι ανοιχτές.

Βυθίζομαι στο χάος που το ονομάζει έτσι μόνο η αβοήγητη λογική μας. Ο μεθυσμένος χορός μου δίνει μορφή στο κοσμικό καλιδοσκόπιο. Θέλω να είναι πολύ εκθαμβωτική, υπάρχουν ακόμα μέσα άνθρωποι, για τους οποίους ισχύει η ανεπιτήδευτη αγάπη μου. Είτε καλοί, είτε κακοί, ισχυροί ή αδύναμοι, είναι όλοι παιδιά της θεϊκής ουσίας. Μαζί μπορούμε να ακούσουμε το τραγούδι των αγγέλων.

Η χορωδία μου τραγουδά για σένα, φλεγόμενη θεά. Η χορωδία μου είναι η μακρά σειρά των ανώνυμων που ζεσταίνεις με τη φωτιά σου. Δεν πρόκειται για καμιά καταστροφική πυρκαγιά. Όχι, γιατί ακόμη κι αυτό μπορεί να κάνει η φωτιά, να ζεστάνει και να ενώνει. Η καθαρτήρια δύναμή της μάς ελευθερώνει απ' όλα τα βαρίδια και μας συνδέει στην κοινότητα των ψυχών.

Ω, αγαπημένη θεά που ηχείς, φωτεινή πηγή της ομόνοιας,
στιγμή του παρθένου τόπου, καθρέφτη του αόρατου,
κίνηση όλων των άσκοπων πνευμάτων, ηχώ του σύμπαντος,
αστέρι αμνημονεύτων χρόνων, συμπονετική θεά, ανάμεσά μας.

ΠΑΝΤΟΤΙΝΗ ΕΙΡΗΝΗ

Κατά Σαδδουκαίων

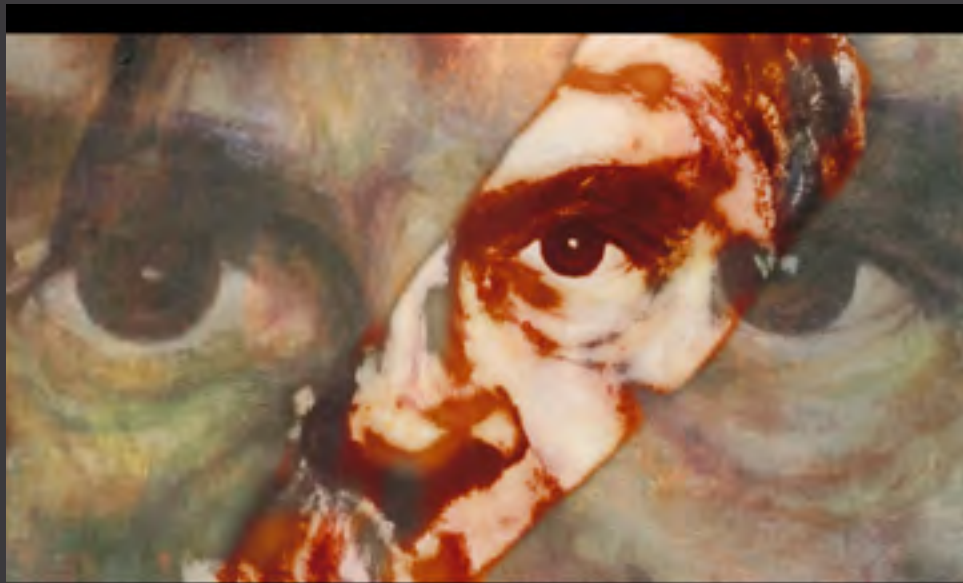
Μια τελική μάχη ακόμα. Μάζεψα όλες τις δυνάμεις που υπήρχαν στη διάθεσή μου. Πρωτόζωα, φυτά, σπονδυλωτά και ανθρώπινα πλάσματα τα έβαλα σαν μισθοφόρους στην υπηρεσία μου. Μελετώ τα πλεονεκτήματά τους, μαθαίνω τα χαρακτηριστικά τους για να τα κάνω υποτακτικά σε μένα, να μη φύγουν στη θέα του τρόμου. Ο αντίπαλος συμπεριφέρεται σαν ανυπέρβλητος και γνωρίζει όλες τις τακτικές κινήσεις μου. Ο αντίπαλος είμαι εγώ.

Σαν ηγέτης, συμμετέχω στις παρελάσεις των μελλοντικών θυμάτων και ντύνομαι με την κόκκινη στολή του θυμού. Οδηγώ την παρέλαση των απελευθερωμένων. Φορέσαμε με υπερηφάνεια την κίτρινη στολή της ελευθερίας και το γαλάζιο της ελπίδας. Εγώ ο ίδιος έχω παραδοθεί. Έχυσα το αίμα μου, υποθήκευσα την ψυχή μου, έτσι ώστε ο κόσμος να γίνει ένας χώρος της αγάπης. Μου ζητήθηκε το αδύνατο, έκανα ό,τι είναι ανθρωπίνως δυνατό. Έχω το χρόνο να διαλέξω το κόκκινο της αυγής για τη φωνή μου πάνω από βουνά και πεδιάδες, για το τραγούδι μου που απλώνεται σ' όλο τον κόσμο.

Ήθελα να προκαλέσω όλους σ' αυτόν το μοναδικό μη-τόπο, όπου όλοι θα έπρεπε να γίνουν ένα. Το ίδιο το γεγονός έχει τη σημασία του: την ενότητα της ειρήνης, που διαφορετικά ο κόσμος δεν μπορεί να δώσει. Αναζητούσα τον εχθρό σε όλο τον κόσμο και τελικά τον βρήκα μέσα μου. Εγώ ο ίδιος ήμουν μοιρασμένος σε ηπείρους που ήταν σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους. Κάθε κομμάτι μου από μόνο του ήταν αδύναμο και ευάλωτο σε κινδύνους. Μια βροχή από σπίθες ξεπηδούν απ' τη φωτιά. Τις φυλάγω για μεγάλο χρονικό διάστημα για τα πυροτεχνήματα της επιτυχίας. Στη συνέχεια απείλησαν να κάψουν ακόμη και μέρη του εαυτού μου και ξαφνιάστηκα. Έκοψα τα χέρια μου από ψηλά και τα κράτησα στο αυτί μου, όπως τα μύδια, για να υποδεχτώ το μοναδικό ήχο που διαπερνά τα πάντα, που ηχεί παντού και κρατά ζωντανό τον κόσμο.

Εκείνη τη στιγμή, έπεσαν κάτι σα λέπια απ' τα μάτια μου κι ανακάλυψα ότι δεν είμαι μόνος, ούτε θα γίνω, γιατί η καθολική, αέναη επιθυμία της ζωής συρρέει μέσα μου. Συμμερίζομαι την ουσία όλων των όντων και τραγουδώ μαζί με τις ουράνιες χορωδίες. Μέσα μου ηχεί το μυστήριο όλων των ζωντανών.

Γονάτισα μπροστά στην εικόνα του Ελ Γκρέκο, παραιτήθηκα οριστικά από τις αμφισβητήσεις της απομόνωσης, υποτάσσομαι στη λυτρωτική έκταση της παντοτινής ειρήνης και γίνομαι ένα με μένα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΤΟ ΣΥΝ ΤΟΥ ΣΥΝΑΔΕΙΝ

Σαν ένα μικρό επίλογο διάλεξα μια συνοπτική και επιτυχή περιγραφή του έργου και της ζωής του Μίκη Θεοδωράκη από το κείμενο του Καθηγητή Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης κ. Γιάννη Κουγιουμουτζάκη στο συλλογικό, τιμητικό τόμο *«Συμπαντική Αρμονία, Μουσική και Επιστήμη. Στον Μίκη Θεοδωράκη»**, όπου και χρησιμοποιεί εύστοχα τον όρο «το συν του συνάδειν», δηλαδή της συμφωνίας, της ομοψυχίας. Ο Καθηγητής κ. Κουγιουμουτζάκης σημειώνει:

«Νομίζω ότι ο Μίκης Θεοδωράκης προσπάθησε, με νίκες και με ήττες, να κάνει πράξη το *συν* τού συνάδειν, με:

- τη *σύζευξη* Χριστιανισμού και Μαρξισμού·
- τη *συναδέλφωση* όλων των Ελλήνων μετά τα δεινά του Εμφυλίου Πολέμου·
- τη *σύνθεση* τέχνης και πολιτικής·
- τη *συνένωση* της διασπασμένης ελληνικής Αριστεράς·
- τη *σύμπραξη* μουσικής και ποίησης·
- τη *συμμαχία* λαϊκού και έντεχνου τραγουδιού·
- τη *συνένωση* όλων των πολιτικών δυνάμεων που απαιτούσε ο αγώνας για την πτώση της χούντας·

* Κουγιουμουτζάκης, Γ. (2007). Μίκης Θεοδωράκης: Το ταξίδι. Στο Γ. Κουγιουμουτζάκης (επ. έκδ.). *Συμπαντική Αρμονία, Μουσική και Επιστήμη. Στον Μίκη Θεοδωράκη* (σ. 43-72). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

- τη **συμφωνία** λαϊκού τραγουδιού, λαϊκών οργάνων, λαϊκών τραγουδιστών, συμφωνικών οργάνων, χορωδιακών συνόλων και ποιητικού κειμένου στο λαϊκό ορατόριο, που το ονομάζει μετασυμφωνική μουσική·
- τη **συμμετοχή** που απαιτεί η μετασχηματιστική και ενωτική δύναμη του πολιτισμού·
- τη **σύμπλευση** μουσικής, τραγωδίας, χορού και σκηνογραφίας στις λυρικές τραγωδίες, που κινούνται στον κόμβο σύνδεσης της μελοποιημένης τραγωδίας, του ορατορίου, της συμφωνίας και της όπερας·
- τη **συμπάθεια** του στους κατατρεγμένους, τους αδικημένους και τους φτωχούς της Γης·
- τη **συνήχηση** λόγου και πράξης·
- τη **συνεργασία** τέχνης και επιστήμης·
- τη **συνύπαρξη** απολλώνιας και διονυσιακής ζωής – όλα τα παραπάνω με εννοιολογικό εργαλείο την εφηβική του θεωρία για την Συμπαντική Αρμονία.

Στο καθημερινό επίπεδο, αυτό το συν τού συνάδειν, δεν είναι παρά το απλό, αυθόρμητο, πολύμορφο μοίρασμα με τους άλλους ανθρώπους. Μοίρασμα που μπορεί να μας οδηγήσει να δούμε *συγκριτικά* το νόημα του καρτεσιανού μοναχικού σκέπτομαι, *άρα υπάρχω* με το νόημα τού *μοιραζόμαστε, άρα υπάρχουμε*. Το τελευταίο δεν μας το λένε οι σοφοί, αλλά τα «αφελή» βρέφη του ανθρώπου. Και ο Μίκης Θεοδωράκης» (Κουγιουμουτζάκης, 2007, σ. 60-61).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I: Η παρουσίαση στο Ίδρυμα Κακογιάννη της συνεργασίας Θεοδωράκη και Βαρλάμη

Στις 27-11-2013, σε αφιέρωμα στον Μίκη Θεοδωράκη που οργάνωσε το λογοτεχνικό περιοδικό «Οδός Πανός» στο Ίδρυμα Κακογιάννη, προβλήθηκε η ταινία με την εικονογραφική εργασία του Καθηγητή Βαρλάμη στο συμφωνικό έργο του Μ. Θεοδωράκη «Κατά Σαδδουκαίων». Στην εισήγηση του ο Καθηγητής Βαρλάμης ανέφερε μεταξύ άλλων:

... Η δική μου η τοποθέτηση είναι ότι κανείς δεν μπορεί να κατανοήσει τη μουσική του Θεοδωράκη, ούτε κι ο ίδιος ξέρει ποιο είναι το νόημα της μουσικής του, γιατί είναι μια κατασκευή ενός αρχιτεκτονικού χώρου ήχων, που είναι πολύ δύσκολοι χώροι γιατί δεν αναφέρεται ούτε στη λογική, ούτε στο συναίσθημα αλλά στην ύπαρξη, δηλαδή μπορούμε να μιλάμε για μια υπαρξιακή μουσική, που εκεί τώρα άμα προσπαθήσεις να μπεις μέσα πάλι θα τη μεταβάλλεις, δε γίνεται, οπότε υπάρχει μια πραγματικότητα ότι η λόγια αυτή μουσική δεν έχει ευχέρεια ακοής, δεν μπορούν να την ακούνε οι απλοί άνθρωποι. Από τους ακροατές είναι ελάχιστοι αυτοί που μπορούν να ακούσουν αυτή τη μουσική και πάλι ούτε αυτοί μπορούν να καταλάβουν τι θέλει να πει ο Θεοδωράκης...

... Δηλαδή η εικόνα και τα χρώματα έχουν ένα δικό τους δυναμισμό ο οποίος δεν έχει καμία σχέση με τα άλλα δύο στοιχεία, τη μουσική και το λόγο. Και οι εικόνες βγαίνουν από την πολύ λεπτή αντίδραση του αρχιτέκτονα που βλέπει την αρχιτεκτονική της μουσικής και απαντάει σ' αυτή δίνοντας αισθήσεις, δίνοντας δηλαδή αισθητικά βιώματα σε συνεχή αλλαγή κι αυτή η συνεχής αλλαγή είναι ένα ουτοπικό έργο που στηρίζεται στην αέναη μεταβολή, στη συνεχή ροή. Αυτό πρέπει να ζει ο άνθρωπος και να επιτρέπει να μεταφέρεται σε ένα τόπο της αένας ροής που είναι το σύμπαν, είναι το όλον είναι δηλαδή μέσα στο όλο κατασκεύασμα της δημιουργίας....

2: Ο Μίκης Θεοδωράκης για το έργο του «Κατά Σαδδουκαίων» αναφέρει:

Σέβομαι και νιώθω το σύγχρονο μέσο ακροατή, τον καθένα και ιδιαίτερα τον Έλληνα. Επειδή γνωρίζω ότι η γενική μουσική του αγωγή δεν του επιτρέπει ακόμα, εξάλλου είναι ένα ανοικτό πρόβλημα αν θα τού το «επιτρέψει» ποτέ, να ταυτίζεται με απόλυτες μουσικές φόρμες, στηρίζω τη μουσική μου πάνω σε «ζώντα» ποιητικά κείμενα, που κι εκείνον τον βοηθούν να ανακαλύπτει με τη βοήθεια του λόγου και της λογικής την ιδεοκρατική ταυτότητα τού έργου αλλά κι εμένα με εξυπηρετούν διπλά.

Πρώτον, γιατί ο μουσικός στοχασμός αναπηδά πλουσιότερα - για την προσωπική μου ευαισθησία - μέσα από την ποιητική ευαισθησία του κειμένου. Και, δεύτερον, γιατί χρησιμοποιώ έτσι την ανθρώπινη φωνή (χορωδία, σολίστ, απαγγελία), που τη θεωρώ στοιχείο πολύτιμο, για να μην πω απαραίτητο, στην επικοινωνία της μουσικής με τον σύγχρονο μέσο ακροατή.

Δεν θεώρησα το «Κατά Σαδδουκαίων» σαν συμφωνία (τώρα το βλέπω) επηρεασμένος ασφαλώς από φορμαλιστικές καταπιέσεις... Γιατί κατά τα άλλα, ως μουσικό στοχαστικό έργο, κατά τη γνώμη μου, έχει όλα τα στοιχεία αυτού που αποκαλώ σύγχρονη μουσική τραγωδία. Ο αποσπασματικός χαρακτήρας των ποιημάτων με οδήγησε αναγκαστικά σε επτά μουσικά μέρη, διαφορετικά στην επιφάνεια το ένα από το άλλο.

Όμως κάτω από αυτές τις επιφανειακές «διαστάσεις», υπάρχει το ενιαίο τραγικό στοιχείο καθώς εκφράζεται μέσα από τις θέσεις και αντιθέσεις του τραγικού προσώπου απέναντι σ' ένα καίριο πρόβλημα του καιρού μας – το πιο καίριο θα έλεγα-, το πρόβλημα της Εξουσίας. Είναι η τραγωδία της ελεύθερης συνείδησης που μπορεί να συμφιλιώνει το αίμα με το τριαντάφυλλο, τη βεβαιότητα ότι αυτός είναι ο μοναδικός δρόμος κι εμείς είμαστε καταδικασμένοι να τον αγαπούμε και να τον τρέφουμε με το αίμα μας, πατώντας με απελπισμένη πίστη πάνω στα καρφιά του. ...

Ο Κατσαρός υπήρξε ο πρώτος που είχε το θάρρος να ξεστομίσει ιδιαίτερα πικρές αλήθειες για εκείνη την εποχή ... Στον Κατσαρό, το λαϊκό γίνεται παγκόσμιο. Αυτό σημαίνει ότι το λαϊκό διαλύεται σε εκατομμύρια μικρές ακίδες που διασκορπίζονται στο σύμπαν. Οι εμπειρίες του Κατσαρού είναι σαφώς ελληνικές αλλά ταυτόχρονα είναι και πανανθρώπινες και αφορούν όλο τον κόσμο. Η μουσική μου έπρεπε ακόμα να αγγίξει ένα άλλο στάδιο όπου τα λαϊκά στοιχεία θα εκρήγνυντο κι εγώ θα κατακτούσα μια πιο προσωπική γραφή.

3: Επιστολή

**του Dr Peter Hanser-Strecker δ/ντή
του οίκου SCHOTT MUSIC GmbH
που αντιπροσωπεύει το συμφωνικό έργο του Μ. Θεοδωράκη**

Αγαπητέ φίλε Μάκη Βαρλάμη,

...Με πολύ καθυστέρηση σας στέλνω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες γι' αυτόν τον πραγματικά μοναδικό πλούτο ιδεών και οραμάτων. ...

Όσον αφορά το θέμα, έχετε βρει πραγματικά μια πολύ ιδιαίτερη γλώσσα οπτικής περιγραφής των συναισθηματικών και των πνευματικών παραστάσεων. Έμεινα πολύ εντυπωσιασμένος απ' αυτή και πολλαπλά ενθουσιασμένος. Το λεύκωμα σας, Άξιον Εστί, είναι πραγματικά ένας σημαντικός τόμος, εφάμιλλος της εικαστικής σας άποψης αλλά και της φιλοσοφίας σας για τη ζωή. Ο Μίκης Θεοδωράκης σαν σημείο αναφοράς, αρχάγγελος και ενσάρκωση του ελληνικού ζωντανού ανθρωπισμού, κάνει βαθιά εντύπωση και υψώνει ένα εγκάρδιο μνημείο για το μαέστρο των μαέστρων. Η μορφολογική πολλαπλότητα της άποψης και της εκτέλεσης σας είναι αληθινά μοναδική.

Dr Peter Hanser-Strecker,
7 Ιανουαρίου 2013

4: Βιογραφικό σημείωμα:

Ο ΜΑΚΗΣ ΒΑΡΛΑΜΗΣ

Prof. Mag. Arch.

Ο Καθηγητής Βαρλάμης (Βέροια 1942, Αυστρία 2016) σπούδασε στο Πανεπιστήμιο Εφαρμοσμένων Τεχνών της Βιέννης, όπου και δίδαξε Αρχιτεκτονική από το 1974 ως το 1981. Το 1992 δημιούργησε το Διεθνές Κέντρο Σχεδιασμού I.DE.A. στο Schrems της Αυστρίας. Το 2009 δημιούργησε στην Κάτω Αυστρία το Kunstmuseum Waldviertel όπου παρουσιάζεται το συνολικό καλλιτεχνικό έργο του αλλά και η βιωματική προσέγγιση στην τέχνη που πρέσβευε

Πολυμήχανος, αναγεννησιακός καλλιτέχνης, αγωνίστηκε για το φως. Δούλεψε με τη χρωματική ποίηση της φύσης. Η τέχνη του αναφερόταν πάντοτε στο κοινωνικό σύνολο, στους ανθρώπους που αισθάνονται και δεν απέκλειε κανέναν.

Στο Θεοδωράκη έβλεπε μια συγγενή ψυχή, αέναη και φιλική. Με την έκθεση του **“Άξιον Εστί-Μίκης Θεοδωράκης”** ο Βαρλάμης πρόβαλε το μεγαλείο και την πεμπτουσία της μουσικής του μεγάλου Έλληνα συνθέτη.

Το 2013 στο “Ίδρυμα Κακογιάννη” στην Αθήνα παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το εικονοποιημένο συμφωνικό έργο **“Κατά Σαδδουκαίων”**, μια φιλμογραφική μεταφορά του συνδυασμού ποίησης-μουσικής-εικόνας που αποδίδεται με τον επιστημονικό όρο **“Συναίσθηση”**.

Το 2015 στο Kunstmuseum Waldviertel παρουσιάστηκε η τελευταία εικαστική δημιουργία του **“Το Άγνωστο Σύμπαν”**.

Η εξοικείωση με τις ουράνιες κινήσεις, μας επιτρέπει να κατανοούμε την σύμφυτη ορθότητα των μαθηματικών τους σχέσεων, οπότε μπορούμε να διορθώνουμε την πλάνη των εσωτερικών μας κινήσεων, μιμούμενοι τις απλανείς θεϊκές τροχιές.

Τα ίδια ισχύουν και για τη φωνή και την ακοή. Οι θεοί μας τις δώρισαν για τον ίδιο σκοπό και για τις ίδιες αιτίες. Ο έναρθρος λόγος είναι προφανές ότι εξυπηρετεί αυτό το σκοπό και συμβάλλει αποφασιστικά στην εκπλήρωση του. Το ίδιο όμως ισχύει και για το μέρος εκείνο της μουσικής που χρησιμοποιεί φωνή και προσφέρεται στην ακοή - γιατί μας έχει δοθεί χάριν της αρμονίας. Η αρμονία περιέχει περιφορές συγγενείς προς τις τροχιές της ψυχής μας. Αυτός λοιπόν που επικαλείται τις Μούσες με σύνεση δεν προσφεύγει στην αρμονία (μουσική) επειδή θέλει να επιτύχει αλόγιστη (χωρίς λογική) ηδονή, όπως όλοι νομίζουν, αντιθέτως η αρμονία (μουσική) μας έχει δοθεί από τις Μούσες ως σύμμαχος στην προσπάθεια μας να επιβάλουμε τάξη στην διαταραγμένη κίνηση της ψυχής και να την φέρουμε σε αρμονία με τον εαυτό της (την υλική υπόσταση του ανθρώπου, το σώμα).

Πλάτων Τίμαιος 47 c-47e

Η εξοικείωση με τις ουράνιες κινήσεις, μας επιτρέπει να κατανοούμε την σύμφυτη ορθότητα των μαθηματικών τους σχέσεων, οπότε μπορούμε να διορθώνουμε την πλάνη των εσωτερικών μας κινήσεων, μιμούμενοι τις απλανείς θεϊκές τροχιές.

Τα ίδια ισχύουν και για τη φωνή και την ακοή. Οι θεοί μας τις δώρισαν για τον ίδιο σκοπό και για τις ίδιες αιτίες. Ο έναρθρος λόγος είναι προφανές ότι εξυπηρετεί αυτό το σκοπό και συμβάλει αποφασιστικά στην εκπλήρωση του. Το ίδιο όμως ισχύει και για το μέρος εκείνο της μουσικής που χρησιμοποιεί φωνή και προσφέρεται στην ακοή - γιατί μας έχει δοθεί χάριν της αρμονίας. Η αρμονία περιέχει περιφορές συγγενείς προς τις τροχιές της ψυχής μας. Αυτός λοιπόν που επικαλείται τις Μούσες με σύνεση δεν προσφεύγει στην αρμονία (μουσική) επειδή θέλει να επιτύχει αλόγιστη (χωρίς λογική) ηδονή, όπως όλοι νομίζουν. Αντιθέτως η αρμονία (μουσική) μας έχει δοθεί από τις Μούσες ως σύμμαχος στην προσπάθεια μας να επιβάλουμε τάξη στην διαταραγμένη κίνηση της ψυχής και να την φέρουμε σε αρμονία με τον εαυτό της (την υλική υπόσταση του ανθρώπου, το σώμα).

ISBN: 978-3-900552-54-1